

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SLAVISTICKÝCH A VÝCHODOEVROPSKÝCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ČESKÉ MODÁLNÍ SLOVESO *MÍT* A JEHO EKVIVALENTY VE SLOVINŠTINĚ

THE CZECH MODAL VERB *MÍT* AND ITS EQUIVALENTS IN SLOVENIAN

DAGMAR FILIPPOVÁ

VEDOUCÍ PRÁCE: DR. PHIL. MARKUS GIGER

KVĚTEN 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

OBSAH

I.	ÚVOD	1
II.	POJETÍ MODALITY V EVROPSKÉ LINGVISTICE	4
III.	MODALITA V ČESKÉ A SLOVINSKÉ LINGVISTICKÉ TRADICI	16
IV.	POJETÍ MODALITY V TÉTO PRÁCI A UŽITÁ TERMINOLOGIE	17
V.	JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY VYJÁDŘENÍ MODÁLNÍCH VÝZNAMŮ V ČEŠTINĚ	21
	1. STRUČNÝ PŘEHLED ZÁKLADNÍCH MODÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ	21
	1.1 NEEPISTÉMICKÁ MODALITA	21
	1.2 EPISTÉMICKÁ MODALITA	22
	2. SÉMANTICKÁ CHARAKTERISTIKA ČESKÝCH MODÁLNÍCH SLOVES	23
	3. GRAMATICKÁ CHARAKTERISTIKA ČESKÝCH MODÁLNÍCH SLOVES	25
	3.1 MODÁLNÍ SLOVESA SE POJÍ POUZE S INFINITIVEM, NIKOLI S VEDLEJŠÍ VĚTOU	26
	3.2 MODÁLNÍ SLOVESA NELZE ROZVÍT JMÉNEM	27
	3.3 MODÁLNÍ SLOVESA JSOU NOSITELI MORFOLOGICKÝCH INFORMACÍ PREDIKÁTU	27
	3.4 MODÁLNÍ SLOVESA NETVOŘÍ IMPERATIV	27
	3.5 MODÁLNÍ SLOVESA VYKAZUJÍ ČÁSTEČNOU DEFEKTNOST PŘI TVOŘENÍ KONDICIONÁLU	28
	3.6 MODÁLNÍ SLOVESA NETVOŘÍ VIDOVÉ DVOJICE	30
	3.7 MODÁLNÍ SLOVESA NEMAJÍ KATEGORII SLOVESNÉHO RODU	31
	3.8 MODÁLNÍ SLOVESA NETVOŘÍ SUBSTANTIVUM VERBALE	32
	3.9 MODÁLNÍ A PLNOVÝZNAMOVÉ SLOVESA JE MOŽNÉ SAMOSTATNĚ NEGOVAT	32
	3.10 MODÁLNÍ SLOVESA JSOU FUNKČNÍ JEDNOTKOU AKTUÁLNÍHO ČLENĚNÍ	35
	3.11 MODÁLNÍ SLOVESA SE MŮŽE ZA URČITÝCH PODMÍNEK VÁZAT S JINÝM MODÁLNÍM SLOVESEM	35
	4. MÍSTO MODÁLNÍHO SLOVESA <i>MÍT</i> V SYSTÉMU ČESKÝCH MODÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ	36
VI.	VÝZNAMOVÁ A FORMÁLNÍ ANALÝZA ČESKÉHO MODÁLNÍHO SLOVESA <i>MÍT</i>	44
	VYČLENĚNÍ MODÁLNÍCH VÝZNAMŮ SLOVESA <i>MÍT</i> Z JEHO CELKOVÉHO SÉMANTICKÉHO PARADIGMATU	44
VII.	EXCERPOVANÝ MATERIÁL	48
VIII.	ANALÝZA EXCERPOVANÉHO MATERIÁLU	52
IX.	SÉMANTICKÁ KLASIFIKACE MODÁLNÍCH VÝZNAMŮ SLOVESA <i>MÍT</i>	55
	A. REPRODUKCE NORMATIVNÍHO POŽADAVKU VNĚJŠÍHO DEONTICKÉHO ZDROJE	55
	B. REPRODUKCE VLASTNÍHO NORMATIVNÍHO POŽADAVKU	61
	C. ZÁHODNOST, ŽÁDOUCNOST DĚJE	63
	D. BEZPROSTŘEDNÍ EVIDENCE	67
	1. ZALOŽENÁ NA VIZUÁLNÍCH INDICIÍCH	68
	2. ZALOŽENÁ NA AKUSTICKÝCH INDICIÍCH	68
	3. ZALOŽENÁ NA LOGICKÉ DEDUKCI = PRAVDĚPODOBNOST	68
	E. ZPROSTŘEDKOVANÁ EVIDENCE	69
	F. PRAVDĚPODOBNOST	71
	G. VOLITIVNÍ A INTENČNÍ VÝZNAMY	72
	H. RETROSPEKTIVNÍ FUTURUM	75
	I. FATÁLNÍ FUTURUM	76
X.	JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY VYJÁDŘENÍ MODÁLNÍCH VÝZNAMŮ VE SLOVINŠTINĚ	77
XI.	STRUČNÝ PŘEHLED ZÁKLADNÍCH MODÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ	79
XII.	EKVIVALENTY ČESKÉHO MODÁLNÍHO SLOVESA <i>MÍT</i> V NĚMČINĚ	87
XIII.	EXKURS O MODÁLNÍM SLOVESE <i>MÍT</i> V JINÝCH SLOVANSKÝCH JAZYCÍCH	89
XIV.	KRÁTKÝ DIACHRONNÍ EXKURS	91
XV.	ZÁVĚR	92
	SUMMARY	94
	PRAMENY CITOVANÝCH DOKLADŮ	97
	SEKUNDÁRNÍ LITERATURA	97
	PŘÍLOHA 1	
	PŘÍLOHA 2	
	PŘÍLOHA 3	

I. ÚVOD

Tato diplomová práce se zaměřuje na komplexní lingvistickou analýzu českého modálního slovesa *mít*, jejímž výstupem má být sémantická klasifikace všech jeho realizací doložených v excerpovaném materiálu a v užití sekundární literatuře. Jako protipól této sémantické klasifikace je následně kontrastivní metodou postulováno paradigma slovinských jazykových prostředků, které daným realizacím českého slovesa *mít* významově odpovídají. Kontrastivní pohled je volen proto, že nejnázorněji demonstruje podstatné systémové rozdíly v jednotlivých jazycích a umožňuje bezprostřední aplikaci zjištěných poznatků v jazykové praxi. Prostor věnovaný výchozímu jazyku je podstatně širší než prostor pro následnou kontrastivní analýzu. V jeho rámci jsou totiž postulovány základní teze, nezbytné pro sémantickou analýzu obou jazyků. Rozsah kapitoly věnované slovinštině je určen snahou splnit vytyčený cíl této práce. Pokud to rozsah práce dovolí, doplním analýzu krátkou kapitolou, která přihlédně k jazykové situaci v dalších jazycích, jejichž srovnání je pro stav v češtině a ve slovinštině relevantní.

Sloveso *mít* jsem v systému modálních sloves vybrala záměrně z několika důvodů: jednak je to polysémantický a polyfunkční lexém, který má vedle různých frekventovaných významů nemoálních několik významů modálních a funguje i jako pomocné sloveso pro tvoření posesivního rezultativa, v rámci významů modálních dále pokrývá různé typy modalit, v jednotlivých jazycích vykazuje na první pohled značné formální rozdíly a jeho distribuce na slovanském jazykovém území je výrazně omezená, což by mohlo poukazovat buď na vliv nějakého neslovanského jazyka, s kterým byly dané jazyky v intenzivním kontaktu, nebo na odlišnou primární vývojovou tendenci. Sloveso *mít* je tedy zajímavým reprezentantem modálních sloves, které pokrývá široké pole různých sémantických i formálních realizací a jehož analýza by mohla přinést zajímavé systémové poznatky i o ostatních modálních slovesech ze stejných sémantických polí. V neposlední řadě je důvodem k výběru tohoto modálního slovesa jako předmětu analýzy fakt, že jeho různé významy činí obzvlášť velké potíže při překladu do cizích nebo z cizích jazyků, a proto je zapotřebí jeho sémantické a formální vlastnosti důsledně zmapovat. Žádná podobná srovnávací práce dosud není k dispozici.

Práce je rozčleněna do deseti kapitol. V první kapitole je načrtnut přehled o dosavadních výzkumech v oblasti modálních významů, který přiblíží pojetí modalit v evropské, české a slovinské lingvistické tradici. Vyzdvíženy jsou zde monografie a studie, které posloužily jako stěžejní

sekundární literatura pro účely této práce a na jejichž základě bylo pro tuto práci zvoleno pojetí modality a užitá terminologie. Dále je zde věnován prostor pro vymezení oblasti modality a pro základní charakteristiku modálních významů. Následuje stručný přehled celkového paradigmatu modálních prostředků v češtině, kapitola o sémantických a gramatických rysech modálního slovesa *mít* a poté vlastní sémantická a formální analýza excerpovaného materiálu. Na jejím základě stanovím sémantickou klasifikaci jednotlivých realizací českého modálního slovesa *mít*. K těmto jednotlivým významům následně na základě analýzy slovinského dokladového materiálu vyhledám slovinské sémantické ekvivalenty.

Doklady českého příkladového materiálu jsou excerpovány z korpusu SYN2000, slovinský materiál z korpusu FidaPLUS. **Korpus SYN2000** je reprezentativní synchronní korpus psané češtiny, který byl vytvořen v roce 2000 v Ústavu Českého národního korpusu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Obsahuje 100 milionů slov v reprezentativním žánrovém složení česky psaných textů převážně z let 1990 až 1999, část tvoří též významná díla české literatury, která vznikla před rokem 1990 (omezujícím kritériem je v tomto případě narození autora po roce 1880) (<http://ucnk.ff.cuni.cz/>). Doklady z korpusu SYN2000 cituji jako 'SYN2000' a uvádím k citovaným dokladům základní údaje o původní provenienci citovaného dokladu, tj. jméno autora a díla, příp. název periodika a rok jeho vydání. **Korpus FidaPLUS** je reprezentativní synchronní korpus psané slovinštiny, který obsahuje 621 milionů slov v reprezentativním žánrovém složení slovinsky psaných textů vydaných mezi léty 1990 a 2006 na slovinském území (www.fidaplus.net). Doklady z korpusu FidaPLUS cituji jako 'FidaPLUS' a stejně jako u českých excerptů uvádím k citovaným dokladům základní údaje o původní provenienci citovaného dokladu, tj. jméno autora a díla, příp. název periodika a rok jeho vydání. Pro v excerptech nedoložené nebo málo frekventované, ale v jazykovém systému existující tvary, doplňuji dokladový materiál z dalších zdrojů. V případě příkladů ze sekundární lingvistické literatury uvádím pokud možno plný bibliografický údaj, v případě dokladů z vlastního záznamu živého jazyka je označuji jako 'úzus'. Označení 'úzus' užívám i pro nečetné náhodné excerpty z internetu (www.google.cz), které dokládají jako příkladový materiál některá tvrzení v úvodní obecné teoretické části o modálních významech. Pokud považuji informaci o internetové provenienci dokladu za důležitou, uvádím odkaz explicitně. Dokladový materiál je v rámci celé práce pro přehlednost průběžně číslován, výskyty zkoumaných modálních konstrukcí jsou v něm zvýrazněny tučně a další relevantní informace podtrženy.

Po provedení zmíněné analýzy vyexcerpovaného korpusového materiálu je na jejím základě stanoven vyčerpávající přehled modálních významů českého slovesa *mít*, k nimž jsou následně na základě analýzy slovinského dokladového materiálu nalezeny slovinské významové ekvivalenty. Z formálního hlediska jsou na základě vzájemné komparace obou systémů stanoveny shody a odlišnosti. Po této analýze následuje krátké srovnání analyzovaných českých a slovinských modálních forem s jejich německými sémantickými ekvivalenty a ekvivalenty v dalších slovanských jazycích. Z metodologického hlediska jsou tedy nejprve konstatovány izolované významové a formální jevy v jednotlivých jazycích, které jsou následně postaveny do vzájemného kontrastu, a poté následuje kapitola, ve které se přihlíží i k mezijazykovým a kulturně-historickým souvislostem. Paralelně se sémantickou analýzou je pozornost věnována i formální stránce zkoumaných významů. Na problematiku tedy není nahlíženo z čistě sémantického hlediska, jak tomu bývá v některých jiných pracích o modálních významech, ale zřetel je brán i na vztah mezi významem a formou. Pro úplnost je pak do této práce zařazena ještě krátká kapitola, která nastiňuje možnosti diachronního pohledu na danou problematiku. Na základě provedené analýzy jsou stanoveny příslušné závěry.

Tato diplomová práce si tedy klade za cíl popsat systém významů modálního slovesa *mít* v češtině a jeho odpovídajících ekvivalentů ve slovinštině, přičemž bere zřetel na vztah mezi formou a významem i na případné mezijazykové kontakty. Zaměřuje se na empirickou analýzu a popis konkrétního jazykového materiálu v synchronním pohledu, k čemuž však pro úplnost dodává krátký diachronní a komparativní exkurz. Z čistě praktických důvodů se soustředí na srozumitelnost explikací a jejich použitelnost v překladatelské praxi nebo ve výuce češtiny jako cizího jazyka. Není účelem této práce hledat vysoce abstraktní významy, vytvářet nové pojetí modalit ani se hlouběji zabývat modalitou na poli logiky nebo komparací modálních výrazů v dalších jazycích, proto se nepokouším vytvářet žádné nové metodické ani terminologické systémy, ale snažím se na základě výběru vhodného pojetí a terminologie jiných prací o modalitě vytvořit praktický popis zkoumaného jevu v daných dvou jazycích, a tím připravit základní vstup do problematiky.

II. POJETÍ MODALITY V EVROPSKÉ LINGVISTICE

Modálním významům byla v lingvistice věnována v průběhu historie patřičná pozornost a v dnešní době o ní existuje již nepřehledné množství dílčích i komplexních prací nejrozličnějších jazykovědných směrů od jednojazyčných deskriptivních prací, přes konfrontativní a kontrastivní práce, až po různá typologická zpracování. Metodika a terminologie těchto prací je však velmi nejednotná, což ve svém důsledku způsobuje obtíže při srovnání závěrů, ke kterým tyto práce dospěly, a vnáší do výzkumu modality značnou nepřehlednost. Na modalitu bylo ve výzkumech pohlíženo z různých teoretických pohledů, jejichž výchozí stanovisko často ovlivnilo i stanovené závěry, takže jsou tvrzení jednotlivých prací často ve vzájemném rozporu a mnoho otázek týkajících se modálních významů a forem není dodnes jednoznačně vyřešeno. K jazykovědným disciplínám, které přinesly nejzásadnější výsledky při výzkumu na tomto poli, patří především modální logika, pragmatika, v poslední době též progresivní kognitivní lingvistika.

Uvedení vyčerpávajícího přehledu odborné literatury a chronologického vývoje výzkumů není pro tuto práci relevantní, zvláště když lze přehled stěžejních prací o výzkumu modality dohledat v jiných pracích o modalitě (např. Hansen, Benešová, Encyklopedický slovník češtiny...). Jmenuji zde proto pouze na okraj několik zásadních prací, např. AUSTIN, J. L.: *„How to do things with words“* (Oxford 1962), BYBEE, J. – FLEISCHANN, S.: *„Modality in Grammar and Discourse“* (Amsterdam 1995), PALMER, F. R.: *„Mood and modality“* (Cambridge 1986), DIEWALD, G.: *„Die Modalverben im Deutschen“* (Tübingen 1999), HELBIG, A. – HELBIG, G.: *„Lexikon deutscher Modalwörter“* (Leipzig 1990) a další.

Oblast modu a modality se v posledních letech dočkala pozornosti i ve slavistice. Vzniklo několik dílčích studií i komplexní srovnávací práce, modalitě byl věnován prostor i v rámci gramatik jednotlivých jazyků. Zpracování českých modálních výrazů se však překvapivě v poslední době ještě žádné vyčerpávající komplexní práce nedočkalo. Závažnější práce o modalitě v češtině pocházejí z 50. až 70. let 20. století, např. DOKULIL, M.: *K modální výstavbě věty* (in: Studie a práce lingvistické I, Praha 1954, s. 255–262), sborník konferenčních příspěvků ze sympózia „Modální výstavba výpovědi v slovanských jazycích“¹ (Brno 1971), SGALL, P. – PANEVOVÁ, J. – BENEŠOVÁ, E.: *„Čas a modalita v češtině“*. Kapitoly věnované modálním prostředkům jsou obsaženy i v monografiích o českém jazyce, např. Šmilauer, V., *Novočeská skladba* (Praha 1966) jazyka.

¹ *Otázky slovanské syntaxe III. Sborník symposia*. Brno 1973, ed. M. Jelínek a M. Grepl.

Pro slovinštinu zatím nejen že neexistuje žádná shrnující práce o modálních prostředcích, ale k dispozici v podstatě nejsou ani práce dílčí, které by se zabývaly určitým modálním významovým okruhem, nebo určitým konkrétním modálním prostředkem. Jednu z mála výjimek tvoří srovnání německého systému modálních částic se systémem slovinským, který na základě své disertační práce o modálních částicích v němčině² vypracoval T. PETRIČ. Výstup tohoto srovnání je dostupný na internetu³ a bylo k němu přihlédnuto i pro účely této práce. O modálních částicích je řeč i ve dvou článcích o částicích ve slovinštině M. SMOLEJOVÉ⁴ a A. SKUBICE⁵. Několik poznatků o slovinských modálních prostředcích je zahrnuto v rámci různých kapitol v gramatice slovinštiny „*Slovenska slovnica*“ J. TOPORIŠIČE. Významy slovinského slovesa *imeti* se zabývala A. VIDOVIČ MUHA, ale o jeho modální významové realizaci se ve svých pracích zmiňuje pouze okrajově⁶. Komplexnější pohled na slovinské modální prostředky najdeme pouze ve studii M. MEČKOVSKÉ „*Modal'nost' v slovenskom jazyke*“⁷.

Odborná literatura zabývající se modálními významy je dnes tak rozsáhlá, že není možné ji za účelem této práce všechnu nastudovat. Omezila jsem proto svůj výběr sekundární literatury na nejdůležitější práce, které reprezentují různá pojetí výzkumu modálních významů v moderní evropské lingvistice a nabízejí alternativní přístupy k problematice. Z prací zabývajících se modalitou ve slovanských jazycích jsem čerpala z modografie kolektivu autorů H. JACHNOWA, N. MEČKOVSKÉ, B. NORMANA a A. SUPRUNA „*Modalität und Modus*“ (Wiesbaden 1994; dále jako 'Jachnow 1994') a z disertační práce B. HANSENA „*Das slavische Modalauxiliar*“ (München 2001; dále cituji jako 'Hansen 2001'). Do základní sekundární literatury jsem dále zahrнула práci, která bezprostředně navazuje na průkopnické práce z modální logiky a snaží se popsat modální výrazy pomocí sémantické mapy – studii J. van der AUWERY a V. PLUNGIANA „*Modality's semantic map*“ (in: *Linguistic Typology*, 1998, s. 81-124; dále jako 'Auwera-Plungian 1998'). Z českých lingvistických prací jsem vybrala dva základní zdroje pojednávající o modálních slovesech ze syntaktického a sémantického hlediska, a to kapitolu o modálních slovesech z tzv. akademické mluvnice češtiny (*Mluvnice češtiny* 3. Praha 1987; dále jako 'AM 1987') a studii E. BENEŠOVÉ o syntaxi a sémantice slovesné modality a o modalitě v generativním pohledu z knihy „*Čas a modalita v češtině*“ (Praha 1971; dále 'Benešová 1971'). Pro slovinskou část jsem čerpala ze všech výše uvedených slovinských pramenů.

2 PETRIČ, T.: Naklonski členki v nemščini: doktorsko delo. Ljubljana 1995.

3 PETRIČ, T.: Nemški naklonski členki in njihovi ustrezniki v Slovenčini.

<http://www.pfmb.uni->

[mb.si/programi/nem/Germanistik_files/virtual/petric/pdf/partikeln/LK99.pdf](http://www.pfmb.uni-mb.si/programi/nem/Germanistik_files/virtual/petric/pdf/partikeln/LK99.pdf)

4 SMOLEJ, M.: Obvezni in neobvezni členki. In: *Slavistična revija*, 52/2004, č. 2, s. 141-155.

SMOLEJ, M.: Členki kot besedilni povezovalci. In: *Jezik in slovstvo*, 49/2004, č. 5, s. 45-57.

5 SKUBIC, A.: Ogled kohezijske vloge slovenskega člena. In: *Slavistična revija*, 47/1999, č. 2, s. 211-238.

6 VIDOVIČ MUHA, A.: Pomenski preplet glagolov imeti in biti – njuna jezikovnosistemska stilistika. In: *Slavistična revija*, 46/1998, č. 4, s. 293-323.

VIDOVIČ MUHA, A.: Pomenski preplet glagolov imeti in biti – njuna jezikovnosistemska stilistika. In: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana 2000.

7 IN: JACHNOW, H. a kol.: *Modalität und Modus*. Wiesbaden, 1994.

Každý, kdo se hodlá zabývat nějakým problémem zasahujícím do modální oblasti, narazí na zásadní problém spočívající v tom, že **neexistuje žádná obecně platná definice modality ani jednotné vymezení okruhu modálních významů**. Modalita je v různých pracích definována velmi různorodě (pokud vůbec definována je) a rozsah kategorie modality je vymezen různými způsoby. „Modalitu a její typy lze definovat a pojmenovat různými způsoby. Žádný z nich není jediný správný.“⁸ (Auwera-Plungian 1998:80)

Benešová (1971:97) na základě své přehledové analýzy dosavadních prací konstatuje, že se o modalitě obvykle hovoří jako o sféře lexikálně gramatické a významové do ní bývá zahrnováno vše, co nějakým způsobem souvisí s významy týkajícími se 'vztahu děje ke skutečnosti' nebo 'vztahu mluvčího k ději'; formálně je realizována velmi různorodými prostředky. K nim patří prostředky z roviny gramatiky, syntaxe i lexika, plus negace, která se pohybuje napříč všemi předchozími rovinami. Modální slovesa, která jsou v centru pozornosti české části této práce, i modální částice, kterými se zabývám v úseku o modalitě ve slovinštině, tvoří pouze část rozsáhlé modální oblasti.

Hansen (2001:7) vidí v různých pojetích modality tři základní typy definicí – modalita je definována jako:

- 1) vztah výpovědi ke skutečnosti,
- 2) vztah mluvčího k obsahu věty,
- 3) vztah stavu věci dané výpovědi ke skutečnosti a vztah mluvčího k obsahu věty⁹.

Rozsah významů, které mohou být považovány za modální, je u různých autorů vymezen značně odlišně. Podle Hansena (2001:7-8) bývají za modální většinou považovány tyto jazykové jevy:

- Slovesný způsob (modus), který vyjadřuje hodnocení situace mluvčím co do její reálnosti nebo ireálnosti:
 - (1) **Kdyby byl** svět vesnicí o 1000 osobách, **bylo by** na něm pět vojáků, sedm učitelů a jeden lékař. (úzus)

⁸ „Modality and its types can be defined and named in various ways. There is no one correct way.“

⁹ 1) das Verhältnis der Aussage zur Wirklichkeit,

2) das Verhältnis des Sprechers zum Satzinhalt,

3) das Verhältnis des Sachverhalts der Aussage zur Wirklichkeit und das Verhältnis des Sprechers zum Satzinhalt.

- Modální výrazy, které vyjadřují hodnocení co do možnosti nebo nemožnosti situace:
 - (2) *Přežil by motocyklista havárii, **kdyby měl** nasazenu přilbu?* (úzus)
- Modální výrazy, které vyjadřují hodnocení co do možnosti a nutnosti situace:
 - (3) *Letos na hory jet **můžeme**, protože napadlo dost sněhu.* (úzus)
- Modální výrazy, které vyjadřují hodnocení mluvčího o pravděpodobnosti dané situace:
 - (4) *Zvýšení DPH **pravděpodobně** zdraží dopravu.* (úzus)
- Modální výrazy, které vyjadřují hodnocení situace podle toho, je-li chtěná, či nikoli:
 - (5) *K referendu o vstupu do EU **chce** přijít většina lidí.* (úzus)
- Modální částice, které vyjadřují postoj mluvčího k posluchači nebo danému ději:
 - (6) *Osvětlit kostel směrem shora dolů **přece** nejde.* (úzus)
- Negace:
 - (7) *Petr **nepřijde**.* (úzus)
- Výrazy, ve kterých mluvčí děj emocionálně hodnotí:
 - (8) *Při přepadení **naštěstí** vyvázla bez větších zranění.* (úzus)

Kromě toho se obvykle hovoří ještě o tzv. modalitě větné, která se neprojevuje v jevech lexikálních a gramatických, ale na syntaktické rovině, tj. na poli syntaktických forem. Bývá podmíněna slovosledem, intonací, slovesným způsobem apod. a modifikována přacími a modifikačními částicemi, větnými adverbii apod.

Dělení modalit na modalitu větnou a slovesnou se objevuje např. u Benešové (1971:98), která je však pojmenovává v souvislosti s předchozí terminologickou tradicí jako *modalitu subjektivní* (tj. modalita větná) a *modalitu objektivní* (tj. modalita slovesná). Subjektivní modalita představuje vztah výpovědního děje ke skutečnosti, neboli jeho realizovatelnost, která je v příslušném sdělení určena záměrem mluvčího; objektivní modalita představuje vztah výpovědního děje ke skutečnosti, jeho realizovatelnost, tak jak se promítá ve sdělení mluvčího. (ibid.) Tato realizovatelnost je podmíněna buď dispozicí původce děje a realizuje se nepříznakovým prisouzením děje nebo významy nutnosti, možnosti a vůle; nebo je podmíněna stupněm reality a realizuje se jako reálnost, ireálnost (potenciálnost) nebo různá míra pravděpodobnosti; nebo je podmíněna platností děje a realizuje se jako klad nebo zápor. (ibid.)

Podle tohoto členění tedy existují dvě základní vrstvy modality. První vrstva zahrnuje modální významy, které se určitým způsobem promítají přímo do slovesa jakožto hlavního představitele vět s predikací a jsou tu ztvárněny příslušnými prostředky, jako je slovesný způsob, modální slovesa apod.; druhou vrstvu představují rozmanité modální prostředky, které se realizují jinde než v rámci slovesa. (Benešová 1971:99)

Auwera-Plungian považují za modální pouze významy, ve kterých existuje opozice možnost - nutnost¹⁰ (1998:79), resp. ty významy, v nichž jsou možnost či nutnost implicitně obsaženy jako paradigmatické varianty (1998:80n). Takovéto významy jsou čtyři¹¹ (Auwera-Plungian 1998:80+81):

1. 'Participant-internal modality' (doslovný překlad: 'modalita zúčastněnému vnitřní') představuje možnost nebo nutnost, která je subjektu zúčastněnému na stavu věci vnitřní.

- a) V případě možnosti - 'participant-internal possibility' - se jedná o tzv. 'participant's ability' ('schopnost zúčastněného'):

(9) Boris **can** get by with sleeping five hours a night. (ibid.)

- b) V případě nutnosti - 'participant-internal necessity' - jde o tzv. 'participant's internal need' ('vnitřní potřebu zúčastněného'):

(10) Boris **needs** to sleep ten hours every night for him to function properly. (ibid.)

2. 'Participant-external modality' ('modalita zúčastněnému vnější') se vztahuje k okolnostem, jež činí stav věci možným nebo nutným a jsou zúčastněnému subjektu vnější.

- a) 'Participant-external possibility' ('možnost zúčastněnému vnější'):

(11) To get to the station, you **can** take bus 66. (ibid.)

¹⁰ „The term 'modality' is taken to refer to just those (four) domains in which possibility contrasts with necessity, and 'semantic map' refers to a representation of cross-linguistically relevant synchronic and diachronic connections between modal, premodal, and postmodal meanings or uses.” (Auwera-Plungian 1998:79)

¹¹ pozn. autora: Protože u tohoto anglicky psaného textu narážím na značné obtíže s překladem užitých terminů z angličtiny do češtiny tak, aby nebyly významově pozměněny, ponechávám v této teoretické části jejich původní znění a do závorky uvádíme doslovný překlad. Pro názornost dokládám jednotlivé významy převzatými anglickými příklady.

- b) 'Participant-external necessity' ('nutnost zúčastněnému vnější'):

(12) *To get to the station, you **have to** take bus 66.* (ibid.)

3. 'Deontic modality' ('deontická modalita') je zvláštní případ výše uvedené 'participant-external modality'. Vztahuje se k okolnostem, jež umožňují nebo vynucují určitý stav věci a jsou zúčastněné osobě, jíž je často sám mluvčí, vnější. Může se jednat též o určité sociální nebo etické normy, které zúčastněné osobě dovolují nebo jí nutí k účasti na stavu věci:

- a) 'Deontic possibility - permission' ('deontická možnost - dovození'):

(13) *John **may** leave now.* (ibid.)

- b) 'Deontic necessity - obligation' ('deontická nutnost - povinnost'):

(14) *John **must** leave now.* (ibid.)

4. 'Epistemic modality' ('epistémická modalita') vyjadřuje mínění mluvčího.

- a) 'Epistemic possibility' ('epistémická možnost') hodnotí propozici jako nejistou:

(15) *John **may** have arrived.* (ibid.)

- b) 'Epistemic necessity' ('epistémická nutnost') hodnotí propozici jako relativně nebo vysoce pravděpodobnou:

(16) *John **must** have arrived.* (ibid.)

Jak Auwera-Plungian dále uvádějí (1998:82), lze jednotlivé významy v rámci výše zmíněné typologie dále členit, např.:

- Význam schopnosti ('participant's ability') můžeme dále dělit podle toho, je-li daná schopnost naučená nebo vrozená (ve francouzštině tento rozdíl vyjadřujeme výběrem mezi lexémy *savoir* a *pouvoir*, v češtině obdobně výběrem mezi lexémy *umět* a *moci*); vrozenou schopnost lze dále členit podle toho, je-li podmíněna fyzickými schopnostmi nebo intelektem.

- Význam povinnosti ('obligation') může mít slabou nebo silnou intenzitu, což charakterizují rozdíly mezi anglickými modálními výrazy *must* - *have to* - *should* - *ought*. Pro účely této práce bude rozlišení na silnou a slabou intenzitu povinnosti jedním ze stěžejních sémantických kritérií při analýze českého modálního slovesa *mít* (vizte dále stranu 55).

Striktní omezení modální oblasti pouze na výše zmíněné čtyři základní významové domény vylučuje v pojetí Auwery a Plungiana z výzkumu dvě zásadní významové oblasti, které jsou mnohými jinými autory za modální označovány, a to tzv. volitivní a evidenční modalitu¹² (Auwera-Plungian 1998:84n). Volitivní modalita zahrnuje významy vůle a přání, evidenční modalita představuje implicitní znak pro cizí zdroj daného tvrzení, pro cizí mínění. Existují různé typy evidence, např. přímá nebo nepřímá, bezprostřední nebo zprostředkovaná, založená na vizuálních nebo akustických indiciích, na cizím sdělení nebo na vlastní dedukci¹³ (Auwera-Plungian 1998:85). Autoři (ibid.) jako příklad prostředku vyjadřujícího evidenci typu reprodukce cizího sdělení (tzv. kvotativu) uvádějí německé sloveso *sollen*:

(17) *Es **soll** ein guter Film sein.* (ibid.)

Podobným příkladům na tento i ostatní významy z oblasti evidence se budu věnovat ještě v následujících kapitolách. Složitou otázku, zda tyto významy patří nebo nepatří do oblasti modality, ponechávám nezodpovězenou a při analýze se v tomto ohledu distancuji od všech typologických tezí stanovených v použité sekundární literatuře. Nepřikláním se tedy ani k jednomu z názorů, ale pouze konstatuji významy zkoumaných jazykových prostředků, které do sféry evidenční modality spadají. Auwera-Plungian považují za modální pouze ten typ evidence, který se zakládá na logické dedukci mluvčího, tj. tzv. 'inferential evidentiality' ('deduktivní evidence') a který se svým významem shoduje s epistémickou modalitou¹⁴.

¹² 'volitive modality' a 'evidential modality'

¹³ „direct or non-direct, first-hand or second-hand, based on visual or auditory evidence, on hearsay or on reasoning“

¹⁴ „[...] we do welcome the subtype of evidentiality termed 'inferential'. This is the subtype that identifies the evidence as based upon reasoning. [...] The claim is only that the inferential reading amounts to epistemic modality and more particularly epistemic necessity: for both categories we are dealing with the certainty of a judgment relative to other judgments. [...] inferential evidentials often receive an English translation with epistemic must. Inferential evidentiality is thus regarded as an overlap category between modality and evidentiality.“ (Auwera-Plungian 1998:85+86)

Hansen stanovuje pole modálních významů podstatně širě než Auwera a Plungian a volí značně odlišný metodologický postup. Soustřeďuje se na analýzu jazykového materiálu konkrétní skupiny jazyků (jazyků slovanských), kdežto Auwera a Plungian své teze postulovali se záměrem vytvořit na jejich základě sémantickou mapu obecně platnou pro typologicky různé jazyky. Zatímco Hansen svoji pozornost zaměřuje především na proces gramatikalizace zkoumaných modálních prostředků, Auwera a Plungian berou v potaz pokud možno pouze prostředky již plně gramatikalizované. Aby měla jeho práce kýženou relevanci co do pokrytí slovanského jazykového území, zvolil Hansen k podrobné analýze vždy jednoho reprezentanta slovanské jazykové skupiny: pro západoslovanskou skupinu polštinu, pro východoslovanské jazyky ruštinu a pro jihoslovanskou jazykovou větev srbštinu (a chorvatštinu). Hansenova práce obsahuje jak kapitoly pojaté synchronně, tak i kapitoly s diachronním aspektem – jako jazykový materiál pro diachronní analýzu mu posloužila staroslověnština.

Hansen (2001:57n) nazývá nezávisle na terminologii jiných autorů všechny explicitní jazykové prostředky vztahující se k subjektivnímu hodnocení pravděpodobnosti realizování děje nebo k nepozorovatelným stádiím děje, jež nastaly před okamžikem současného stavu věci, souhrnně termínem 'Geltungsmodalität' ('platnostní modalita', 'modalita platnosti'). Na základě takovéhoho vymezení modality Hansen vylučuje z korpusu analyzovaných významů slovesa, která popisují pozorovatelné stavy nebo děje. Klade tak hranici mezi slovesy modálními a slovesy typu polského *próbować* 'zkoušet', která lze smyslově vnímat, nebo *rozkazować* 'rozkazovat', ve kterých se nevyslovuje žádná latentní předchozí fáze. (Hansen 2001:59)

Termín 'platnostní modalita' neberu v této práci v potaz a stejné významy nazývám vlastními termíny (vizte dále kapitolu o užité terminologii na straně 17. Uvádím ho zde proto, že Hansen v rámci takto vymezeného úseku modálních významů sestavuje na základě sekundární literatury a vlastních zkoumání přehled tzv. fokálních významů, tj. významů, které bývají v různých jazycích nejčastěji lexikalizovány. (Hansen 2001:79) Tento přehled bych tu pro jeho názornost a přesah přes rámec jednotlivých přístupů k modalitě ráda uvedla. Shoduje se totiž s různými jinými pojetími modality a velmi výstižně a přehledně ukazuje paradigma všech možných základních modálních významů (s výjimkou negace, která do přehledu není zahrnuta). Podle Hansena uvádím ke každému fokálnímu významu jeho explikaci a jeden příklad (Hansen 2001:79-81):

I. Dynamická modalita

- 'schopnost':

X MŮŽE/UMÍ P, PROTOŽE X MÁ V SOBĚ URČITOU VNITŘNÍ DISPOZICI.

(18) *A to jsem si myslela, že když dítě **umí** ložit, že už se zabaví samo!*
(úzus)

- 'objektivní možnost':

X MŮŽE P, PROTOŽE VNĚ X EXISTUJÍ URČITÉ OKOLNOSTI.

(19) *Mám volno, takže **můžu** spát jak dlouho chci, nemusím se učit, **můžu** si dělat v podstatě všechno.* (úzus)

- 'objektivní nutnost':

X MUSÍ P, PROTOŽE VNĚ X EXISTUJÍ URČITÉ OKOLNOSTI.

*Maminka je vážně nemocná. **Musím** být u ní a ošetřovat ji.* (úzus)

II. Deontická modalita

- 'dovolení':

X MŮŽE P, PROTOŽE Y CHCE, ABY X MOHLO P.

(20) *Na táboře platí to, že se děti **smějí** koupat pouze tehdy, je-li to uvedeno v denním rozkazu.* (úzus)

- 'nařízení':

X MUSÍ P, PROTOŽE Y CHCE, ABY X P.

(21) *Kromě finanční satisfakce **musí** novináři ještě uhradit soudní výlohy, které se podle Březiny pohybují kolem 50 000 korun.* (úzus)

- 'mírné nařízení':

JE LEPŠÍ, KDYŽ X P.

(22) *Fakultnímu koordinátorovi **byste měli** odevzdat kopii Transcript of records.* (úzus)

- 'chtění':

X CHCE P.

(23) *Koalice **chce** zabránit zmírnění bodového systému.* (úzus)

III. Epistémická modalita

- 'střední pravděpodobnost':

MLUVČÍ MŮŽE PŘIPUSTIT, ŽE X P.

(24) *Otisky na jejím těle napovídají, že vrahem **by mohl** být jeden z Číňanů, kterého Rose využívala jako informátora.* (úzus)

- 'vysoká pravděpodobnost':

MLUVČÍ MUSÍ PŘIPUSTIT, ŽE X P.

(25) *Studenti panikaří a začíná jim docházet, že vrahem **musí** být jeden z nich.* (úzus)

Hansen nezkoumá celé pole modality ve všech jeho možných formálních realizacích, ale svůj výzkum staví přesto dosti široce - předmětem jeho analýzy jsou tzv. 'modální auxiliáry'. Termínem auxiliár¹⁵ se především v německé a anglické lingvistice označují prostředky, které mají syntakticky pomocný charakter (např. termín *Auxiliarverb* znamená v němčině v podstatě totéž co *Hilfsverb*, tj. 'pomocné sloveso'). V české lingvistické terminologii není tento termín obvyklý. Modální auxiliáry se pohybují na hranici mezi typickými gramatickými kategoriemi a lexikálními jednotkami - určité znaky vykazují jako gramatické, jiné naopak spíše jako lexikální jednotky. (Hansen 2001:2) Termínem 'auxiliár' Hansen souhrnně označuje modální slovesa a modální predikativy, a to jak ty, které fungují jako slova pomocná, tak i ty, které již hraničí s lexikálně samostatným významem. Např. pro polštinu jsou to v jeho podání auxiliáry *móc, można, niepodobna, nie sposób, potrafić, wolno, możliwy, mieć, musieć, należy, powinien, trzeba, nie potrzebować, wypada, chcieć, chcieć się, zechcieć a zamierzać*.

Hansen se snaží analýzou prokázat svoji postulovanou tezi, že se ve slovanských jazycích dá dokázat proces auxiliarizace, kterému některé modální jazykové prvky podlehl již dalece, jiné teprve částečně. Tento proces spočívá v přechodu od plně lexikální jednotky k auxiliáru. (Hansen 2001:87) Tato Hansenova teze se odchyluje od pojetí obvyklého v některých lingvistických tradicích, která modální slovesa tradičně chápou jako plně lexikální jednotky. Hansen provedl průzkum chápání statutu modálních sloves v různých tradicích a došel k zajímavému zjištění, že se ve výzkumu auxiliárů dají rozlišit v principu tři základní přístupy (Hansen 2001:36+37):

1. Podle prvního přístupu tvoří auxiliáry vlastní kategorii a jednoznačně se dají odlišit od (plnovýznamových) sloves, protože jsou v tomto pojetí modální slovesa řazena ke gramatice a nikoli k lexiku. Toto pojetí se často objevuje v popisech anglických a částečně i německých a českých modálních sloves.
2. Přesným opakem prvního je druhý přístup, podle kterého modální slovesa nejsou pomocnými slovesy ve vlastním smyslu a nedají se jako kategorie od plnovýznamových sloves jednoznačně odlišit. Auxiliáry jsou zde chápány jako defektivní slovesa, která jsou syntakticky nadřazená slovesu v infinitivu, přičemž vykazují určité syntaktické vlastnosti, kterými se od plnovýznamových sloves odlišují.

¹⁵ německy 'das Auxiliar', anglicky 'an auxiliary'

3. Třetí přístup představuje kompromisní řešení mezi prvními dvěma: mezi plnovýznamovými slovesy na jedné straně a pravými pomocnými slovesy na straně druhé podle něj existuje kontinuum. V tomto smyslu mohou být auxiliáry považovány za jednotky, které se na škále gramatikalizace pohybují mezi plnovýznamovým slovesem a ukazatelem času, vidu nebo modality. Tento stav se dá vysvětlit jako proces gramatikalizace, kterému dané jednotky právě podléhají. Pozice pomocného a plnovýznamového slovesa tento přístup považuje za krajní body dané škály.

Ve slavistice podle Hansena (2001:37) dalekosáhle převládá pohled na modální slovesa jako na slovesa plnovýznamová - jsou tedy považována za plně lexikální jednotky a ve standardních gramatikách na ně nebývá brán zřetel. Existují ale i gramatiky, v nichž bývají modální slovesa spolu se slovesy fázovými a sponovými řazena do kategorie pomocných sloves. (ibid.) K těmto případům patří i gramatiky češtiny. Tak např. akademická mluvnice češtiny (1987:281) uvádí, že se modální slovesa pro svoji gramatickou a sémantickou neautonomnost pokládají zpravidla za slovesa pomocná, která tvoří s infinitivem jeden komponent gramatické struktury věty - tzv. složený přísudek. Toto pojetí podporuje i fakt, že při pasivní derivaci výpovědi infinitiv nepřechází do pozice podmětu, jak je tomu u přísudkových komponentů valenčních, nýbrž zůstává pevně spjat s modálním slovesem a mění se pouze v infinitiv pasivní; do pozice podmětu se naopak přesouvá eventuelní patiens základového predikátu: *Petr musel pokárat Pavla* → *Pavel musel být pokárán Petrem*. (AM 1987:282)

V otázce, jak ze syntaktického hlediska chápat spojení modálního slovesa a infinitivu, však i v českých jazykovědných pracích existují různé postoje, jasně však převládá názor, že modální slovesa patří spolu se slovesy sponovými a fázovými do kategorie sloves pomocných. Za jeden nerozvitý větný člen pokládají spojení infinitivu významového slovesa s modálními slovesy např. M. Dokulil¹⁶ a B. Havránek - A. Jedlička¹⁷; P. Adamec¹⁸ považuje za holý přísudek i spojení infinitivu významového slovesa s tzv. modálním predikativem; za složený větný člen považuje modální slovesa naopak např. V. Šmilauer¹⁹. (Benešová 1971:101)

¹⁶ DOKULIL, M.: *Vyjadřování modálnosti v současné češtině, se zvl. zřetelem k systému slovesných způsobů*. Rukopis disertační práce. Praha 1952.

¹⁷ HAVRÁNEK, B. - JEDLIČKA, A.: *Česká mluvnice*. Praha 1963.

¹⁸ ADAMEC, P.: *Modální slovesa a modální predikativa v češtině a v ruštině*, Bulletin VŠRJL I, Praha 1956, s. 71-113.

¹⁹ ŠMILAUER, V.: *Novočeská skladba*. Praha 1966.

Benešová (1971:101n) chápe modální slovesa zásadně jako slovesa pomocná, která tvoří s plnovýznamovým slovesem v infinitivu syntakticky jeden větný člen, a uvádí pro toto svoje stanovisko pádné argumenty (pojí se pouze s infinitivem, nikoli s vedlejší větou; nelze je rozvíjet jménem; netvoří imperativ; při pasivní transformaci se nemění; nemají vidový protějšek; netvoří substantivum verbale), ale i několik protiargumentů (v určitých specifických případech lze modální slovesa samostatně rozvíjet; je možné je samostatně negovat; mohou se vyskytovat i bez spojení s infinitivem významového slovesa – většinou jde o elipsu nebo o frazeologismus; mohou záviset na jiných modálních slovesech; jsou samostatnou jednotkou z hlediska aktuálního členění).

Benešová (1971:102) toto syntaktické pojetí, které chápe spojení určitého tvaru modálního slovesa s plnovýznamovým slovesem v infinitivu syntakticky jako jeden větný člen, realizuje ve formě zápisu podle úzu generativního popisu jazyka, který v tomto případě zní: 'V-Mod-Temp-Asp'. Slovesná modalita je zde tedy podobně jako slovesný čas a vid chápána jako gramatická kategorie příslušného slovesa. Reprezentantem predikace je zde přes svůj neurčitý tvar děj plnovýznamového slovesa, sloveso modální nabývá na morfematické rovině konkrétní lexikální podoby a stává se tvaroslovným nositelem některých gramatických kategorií. (Benešová 1971:103) Podle Benešové (1971:102) je tento fenomén tvaroslovnou a nikoli syntaktickou záležitostí, podobně jako je tomu při vyjádření budoucího času složeným tvarem; jak u složeného futura, tak u modálních sloves jde na syntaktické rovině pouze o predikát. Přirovnání syntaktického statutu modálních sloves k pomocným slovesům tvořícím tvar opisného futura najdeme i u Poráka (1967:97), který tvrdí, že modalita a futurum stojí vůči sobě velmi těsně, a uvádí příklady sloves z němčiny, angličtiny, staroslověnštiny a latiny, které tuto těsnost dokládají: např. něm. *wollen*, *sollen*, angl. *will*, slov. **chъtěti*, **jъměti*, lat. *habere*.

V této práci se syntaktickým statutem modálních sloves dále nezabývám. Beru však na vědomí, že je určité přístupy považují za samostatné lexikální jednotky, jiné za slovesa pomocná, a že k těmto různým pojetím vede částečně i různá jazyková situace v jednotlivých jazycích. V této práci se přikláním ke stanovisku, které většinově zaujala použitá sekundární literatura, a chápu modální slovesa jako slovesa pomocná, v jejichž formě se realizují určité morfologické kategorie složeného predikátu a jež mají jistou samostatnou lexikální složku. V následujících kapitolách se zabývám konkrétními syntaktickými vlastnostmi modálních sloves bez přihlédnutí k tomu, pro které stanovisko ta která vlastnost mluví.

III. MODALITA V ČESKÉ A SLOVINSKÉ LINGVISTICKÉ TRADICI

V české lingvistice stálo bádání na poli modalit od samého počátku mimo vliv prací z okruhu modální logiky. (Encyklopedický slovník češtiny – dále jako ESČ – 2002:265) I v současných stěžejních mluvnicích češtiny je kapitola o modalitě zpracována na bázi svébytné české lingvistické tradice v této oblasti, jež se v mnohých ohledech liší od zpracování, která najdeme v pracích mimočeské provenience. Tradičně se udávají **tři základní modální významy: nutnost, možnost a záměr** (případně nutnost, možnost a vůle). Další členění jednotlivých modálních významů, metodika jejich zpracování a užitá terminologie jsou však i v rámci této úzké tradice, kterou česká bohemistika ve srovnání s širokým záběrem světové lingvistiky v tomto směru představuje, značně nejednotné. Většinou se v rámci modalit vyčleňuje modální vrstva základní – tzv. **modalita objektivní** (mluvčímu se na základě jeho znalosti světa jeví dané vztahy poznávané skutečnosti jako objektivní danosti), a vrstva fakultativní – tzv. **modalita subjektivní** (především vyjadřování subjektivní jistoty o platnosti výpovědi); jindy se modalita dělí na tzv. **modalitu voluntativní** (vyjadřování vztahu původce děje k jeho realizaci z hlediska nutnosti, možnosti či záměru daný děj realizovat) a **modalitu jistotní** (vyjadřování různé míry subjektivní jistoty mluvčího o platnosti sdělovaného obsahu). (ESČ 2002:266) Vedle toho se v různých pracích vyskytuje řada dalších termínů, které se svým významem a rozsahem částečně kryjí a vzájemně doplňují.

Např. AM (1987:278) vymezuje a pojmenovává dílčí modální hodnoty základních významů nutnost-možnost-záměr následujícím způsobem: v rámci kategorie nutnosti rozlišuje dílčí významy nezbytnost, očekávanost (povinnost, neplánovanost) a záhodnost (žádoucnost, náležitost, vhodnost), v rámci kategorie možnosti prostou možnost, dovolení a schopnost, a v rámci kategorie záměru úmysl a zájem. V této práci se při analýze českého modálního slovesa *mít* pokusím podobným postupem vyčlenit všechny jeho dílčí významy. Vedle typologického zařazení jednotlivých zjištěných významů uvedeme na základě vlastního jazykového cítění i jejich pokud možno jednoduchou a jednoznačnou lexikografickou explikaci.

Slovinské gramatické příručky se k modalitě stavějí velmi rezervovaně a v podstatě nejen že nesledují vývoj v evropském zkoumání modalit, ale modalitě celkově věnují překvapivě malou pozornost. Např. v autoritativní Toporišičově gramatice „*Slovenska slovnica*“ o modalitě jako takové nepojednává žádná kapitola a modální prostředky jsou porůznu zmíněny pouze v rámci pojednání s úplně jiným zaměřením.

IV. POJETÍ MODALITY V TÉTO PRÁCI A UŽITÁ TERMINOLOGIE

Tato diplomová práce vychází z tradičního pojetí modality českých mluvnic, především z již dříve zmíněné tzv. mluvnice akademické²⁰, ale při interpretaci excerpovaných materiálů výrazně přihlíží i k metodice a terminologii užitě v sekundární literatuře. V kapitole o formálních charakteristikách modálních sloves se dále výrazně opírám o teze stanovené v práci E. Benešové „*Syntax slovesné modality*“²¹. Jelikož není cílem této práce se teoreticky vyjadřovat k míře modálnosti jednotlivých významů analyzovaných jazykových prostředků, ale naopak popsat veškeré jejich významy, které alespoň určitým svým dílem spadají do oblasti modality, je vcelku bezpředmětné se hlouběji zabývat teoretickými otázkami vymezení modální oblasti, nastíněnými v předchozí kapitole. Vzhledem k tomu, že je v mém zájmu zohlednit celé sémantické paradigma daného prostředku, stavím se k vymezení sémantického pole modality velmi liberálně a za modální považuji při analýze a priori všechny významy slovesa mít, které by se podle některého z výše zmiňovaných pojetí (vizte kapitolu *Pojetí modality v evropské lingvistice* na straně -4-) za modální považovat daly, např. reprodukci cizího sdělení, reprodukci cizího názoru, na smyslových vjemech založenou evidenci apod. Při podrobném formálním a sémantickém popisu jednotlivých významů se k jejich modálnímu statutu ve sporných případech blíže vyjádřím. Motivací k takovému postupu je snaha zahrnout do popisu významů daného slovesa všechny jeho významové odstíny a vytvořit tak komplexní profil všech jeho možných sémantických realizací.

Terminologicky jde tato práce kompromisní cestou výběru nejvhodnějších termínů z různých použitých teoretických zdrojů, přičemž kritériem výběru je především jejich srozumitelnost a systémová kompatibilita. Abych užitou terminologií nezkomplikovala už i tak velmi chaotickou situaci v terminologickém korpusu prací o modalitě, užívám jednoduchý **system „tradičních“ termínů**, jejichž význam zde v zápětí vysvětlím. V explikacích používám **metodu parafráze** zkoumaného modálního významu, přičemž se snažím u všech explikovaných významů používat jednotný popisný aparát a zohlednit případné paradigmatické vztahy k ostatním lexémům (tj. synonymní nebo částečně synonymní výrazy). Za významové sloveso v infinitivu v explikacích užívám tradiční proměnnou *P* (p jako propozice).

²⁰ Mluvnicka češtiny III. Skladba. Praha 1987

²¹ Benešová, E.: *Syntax slovesné modality*. In: Panevová, J. - Sgall, P. - Benešová, E.: *Čas a modalita v češtině*. Praha 1971, s. 97-157.

V návaznosti na řadu slavistických prací o modalitě se řídím koncepcí Johna Lyonse (Lyons, J., *Semantics*. Cambridge 1977), jak jí představuje ve své práci Hansen (2001:19); v ní jsou postulovány tři typy modality:

- modalita alétická (též **dynamická**, nebo **objektivní**),
- modalita epistémická,
- modalita deontická.

Alétická modalita²² zahrnuje případy, kdy klasifikace propozice jako nutné nebo možné závisí na vnějších podmínkách a nikoli na mluvčím; mluvčí zde vystupuje jen jako informátor. (Hansen 2001:19) Hansen označuje alétickou modalitu jako „modalitu pravdivosti propozic“²³.

(26) *Blíží se bouřka, **musíme** se schovat.* (úzus)

(27) *Z auta **není možné** za jízdy vystoupit, protože jsou dveře zajištěny proti otevření.* (úzus)

Epistémická modalita²⁴ se vztahuje k logické struktuře výpovědí, ve kterých je explicitně nebo implicitně obsažena informace, že mluvčí cosi ví nebo se domnívá; explicitním prostředkem k vyjádření epistémické modalitě jsou slovesa typu *myslet si, domnívat se, pochybovat* apod., jako implicitní prostředek epistémické modalitě fungují v mnoha jazycích modální slovesa. (Hansen 2001:19) Tak je tomu např. v češtině nebo v němčině. Epistémickou modalitu Hansen parafrázuje jako „modalitu vědění a domněnky“²⁵. Ke stanovenému závěru vedou mluvčího určité indicie.

(28) *Podle všeho **musel** autor prožívat muka při sledování hry, a to mu silně zakalilo estetické cítění.* (úzus)

(29) *Jak nad tím přemýšlím, **měla by** tu být někde kostnice, není přece možné, aby se mniši po tolik staletí pohřbívali na tom malém poličku.* (SYN2000- Umberto Eco: Jméno růže)

Deontická modalita²⁶ vyjadřuje nutnost nebo možnost jednání, vyvozenou z určitého autoritativního zdroje, kterým může být nějaká nadřízená instituce, explicitně formulované morální nebo právní principy nebo vnitřní

²² Termín pochází z řeckého slova *alētheia* 'pravda' (ἡ ἀλήθεια).

²³ „Modalität der Wahrheit von Propositionen“ (Hansen 2001:19)

²⁴ Termín pochází z řeckého slova *epistēmē* 'vědět' (ἡ ἐπιστήμη).

²⁵ „Modalität des Wissens und Glaubens“ (Hansen 2001:19)

²⁶ Termín pochází z řeckého slova *tò déon* 'vhodné, slušné' (τὸ δέον).

nutkání. (Hansen 2001:19) Deontickou modalitu Hansen jmenuje jako „modalitu příkazu a dovolení“²⁷.

- (30) „Soudružko učitelko, **můžu** už jít? Odcházím k zubaři.“
„Jistě, **můžete** odejít. A nezapomeňte se nahlásit u vrátnice!“ (úzus)
- (31) „Mami! **Smím** si jít hrát na dvůr?“ (úzus)
- (32) Sojka obecná není ohroženým druhem, ale **nesmí** se lovit. (úzus)
- (33) Děti **musí** mít při cestách do zahraničí vlastní cestovní pas. (úzus)

Teoretickým východiskem této práce je tedy teze o existenci tří modálních významů: možnosti, nutnosti a záměru, a tří základních typů modalit: modalit alétické, deontické a epistémické. **Modalita alétická** je zde chápána jako vyjádření nutnosti a možnosti z hlediska objektivních podmínek, které jsou pro účastníka modálního vztahu buď vnitřní (schopnost, vnitřní potřeba), nebo vnější; **modalita deontická** jako vyjádření nutnosti a možnosti z hlediska vyšší autority, společenských norem, etických principů apod. (dovolení, příkaz); **modalita epistémická** jako vyjádření různé míry jistoty nebo nejistoty mluvčího o platnosti sdělovaného obsahu. Kromě toho беру v potaz ještě různé významy tzv. **evidence**²⁸, jako je reprodukce cizího sdělení, reprodukce cizího názoru, logický závěr mluvčího vystavěný na základě akustických nebo vizuálních indicií apod.

Někdy je zařazení konkrétního užití modálního prostředku k alétické, deontické nebo epistémické modalitě sporné, jelikož jeho modální statut může být určen jak vnějšími okolnostmi (modalita alétická), tak vyšší institucí (modalita deontická) nebo ohodnocením pravděpodobnosti situace mluvčím (modalita epistémická). Dokladů, kdy zároveň působí dva typy modalit, je velké množství. Při analýze slovesa *mít* a jeho slovinských významových ekvivalentů jsem z excerpovaného materiálu záměrně vybírala doklady, kde je možná pouze jedna jediná interpretace.

Některá modální slovesa nabývají své abstraktní logické významy teprve v kontextu, tzn. že potřebují nějaké mluvnické pozadí, které je pro jejich jednoznačnou interpretaci nezbytné. Pro modální sloveso *mít* to vzhledem k šíři jeho možných modálních významů platí obzvláště. Bez kontextu je mnohdy možné dané užití interpretovat všemi možnými způsoby. S tímto faktem se dá i záměrně pracovat. Využívají ho na příklad autoři článků především bulvárního typu k upoutání čtenářské pozornosti

²⁷ „Modalität der Verpflichtung und Erlaubnis“ (Hansen 2001:19)

²⁸ Evidenci chápu jako logický závěr, ke kterému mluvčí dospěl na základě určitého dostupného důkazního materiálu.

užitím modálního slovesa bez potřebného kontextu v nadpisu článku. Nedostatek kontextové specifikace zde totiž působí příznakově, čímž ve čtenářově mysli vytváří prostor pro všechny možné potenciální kontextové varianty. Nejednoznačnost modálního prostředku bez dostatečného kontextu není žádnou výlučnou záležitostí, ba naopak se s ní setkáváme v každodenní jazykové praxi.

(34) *Já už jsem zase v Praze a vzhledem k tomu, že mám před sebou tři „diplomní“ dny, měla bych být většinou doma.* (úzus – SMS)

V tomto příkladu je možné interpretovat jako 'záhodnost P vzhledem k nějakým objektivním podmínkám' nebo jako 'značná míra pravděpodobnosti'.

Jelikož modální slovesa nejsou stylově ani žánrově nijak omezena, vyskytují se ve všech typech komunikačních situací, na všech stratifikačních rovinách jazyka a v rámci všech existujících funkčních stylů. Necht' vzhledem k tomuto faktu poslouží jako příklad víceznačnosti kontextově nespecifikované realizace modálního slovesa článek s nadpisem „Cestující musel čůrat do zvracecího pytlíku“ z internetových stránek www.sekunda.cz. Tého významově velmi úzce specifikované větě chybí k jednoznačnosti jediný ukazatel, a to dostačující kontext pro interpretaci významu užitého modálního slovesa. Takto bez kontextu věta umožňuje jak interpretaci deontického významu (např. teroristé cestujícím přikázali P), tak interpretaci epistémického významu (např. všechno nasvědčuje tomu, že P), podle následujícího textu zjistíme, že správná interpretace je významu alétického (situace přiměla cestujícího k tomu, aby P)²⁹.

²⁹ „Cestují musel čůrat do zvracecího pytlíku

Jeden z cestujících musel vykonat svoji potřebu do sáčku určeného pro nevolnost, protože jej letuška odmítla pustit na toaletu.

James Whipple cestoval s aerolinkami Sky West Airlines z Boise do Salt Lake City a několikrát se ptal letušky, zda může použít toaletu. Ta pro něj však měla vždy zápornou odpověď. Whipple k tomu řekl: „Už jsem to vážně nemohl vydržet a než se celý pomočit, vzal jsem si jeden ze sáčků určených pro pasažéry, kterým je zle. Celou věc jsem udělal diskrétně.“ Celý problém vězel v tom, že kapitán během hodinového letu nechal celou dobu zapnuté výstražné znamení, aby pasažéři zůstali připoutáni. Když letušce sáček odevzdával pro vyhození do koše, letuška na chudáka zavolala letištní policii a muž byl po příletu ihned zatčen. S policií strávil dvě hodiny, vše se nakonec vysvětlilo a muži se aerolinky omluví a přidají slevové kupony na další lety.“ (<http://www.sekunda.cz/ze-zivota/2392-cestuji-musel-curat-do-zvraceciho-pytliku.html>)

V. JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY VYJÁDRĚNÍ MODÁLNÍCH VÝZNAMŮ V ČEŠTINĚ

1. STRUČNÝ PŘEHLED ZÁKLADNÍCH MODÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ

Abych mohla upřesnit místo slovesa *mít* v českém modálním systému, musím nejprve alespoň ve stručnosti představit celé paradigma českých modálních prostředků. Pro zjednodušení zde modalitu dělím na modalitu neepistémickou, která zahrnuje významy alétické a deontické, a modalitu epistémickou. Kapitola je zpracována převážně na základě AM a věnuje se především typologii možných konkrétních nositelů modálních významů. Není jejich kompletním výčtem.

1.1 NEEPISTÉMICKÁ MODALITA

Jazykovými prostředky vyjadřujícími modální významy z okruhu neepistémické modality jsou v dnešní češtině nejčastěji **prostředky lexikální** a několik **prostředků gramatických**.

Lexikálních modálních výrazů je celá řada. Z hlediska jejich syntaktického chování je lze rozdělit do dvou skupin:

a) **Modální výrazy pojící se výhradně s infinitivem základového predikátu:**

- **vlastní modální slovesa:** muset, moci, smět, mít, umět, dovést;
- **další modální výrazy:** lze, dá se, jde (*to zařídit*); vydržet (*plavat pod vodou*); zdráhat se, odmítat, bránit se (*promluvit*) aj. (AM 1987:280), např. *Motor lze / se dá / jde ještě opravit.*

- b) **Modální výrazy pojící se s vedlejší větou nebo její infinitivní kondenzací - tzv. modální predikátory** (AM 1987:280), např. *Je nutné, abychom se vrátili včas / Je nutné vrátit se včas.* Tyto modální výrazy konstruují primárně hypotaktické souvětné struktury většinou s vedlejší větou uvedenou spojkou *aby* a s modálním výrazem ve větě hlavní. (AM 1987:282) Některé z modálních výrazů této skupiny se ale pojí častěji s infinitivem než s vedlejší větou, např. *Petr je nucen / schopen / s to ... tu věc zařídit / (aby tu věc zařídil).* (AM 1987:281)

Ke gramatickým prostředkům vyjádření neepistémické modality patří **prostředky slootovorné: deverbativní adjektiva s příponami -teln(ý), -ný** (např. *dělitelný, sjízdný*), a **prostředky syntaktické:** a) **infinitiv** (např. *Co dělat?*), b) **spojení je + sloveso smyslového vjemu** (např. *Je vidět Sněžka*), c) archaickým prostředkem je **spojení je(st) + infinitiv** (např. *Všem lidem jest umříti*). (ESČ 2002:267)

1.2 EPISTÉMICKÁ MODALITA

Prostředky lexikální a některé **prostředky gramatické** slouží i k vyjádření modality epistémické.

K prostředkům lexikálním patří:

- a) **epistémické predikátory** (např. *Jsem přesvědčen / předpokládám / myslím / je možné / pochybuji..., že je Pavel nemocný*),
- b) **epistémické částice** (např. *Pavel je určitě / zřejmě / nejspíš / patrně / možná / stěží ... nemocný*),
- c) **modální slovesa muset a moci**: slovesem *muset* se vyjadřuje velká míra jistoty (např. *Pavel musí být nemocný, že nepřišel*), slovesem *moci* se vyjadřuje střední stupeň jistoty (např. *Pavel může být nemocný*).

K prostředkům gramatickým patří:

- a) **užití formy futura** (např. *Ta žárovka nebude dobře utažená*),
- b) některé **ustálené syntaktické formy** vzniklé v důsledku osamostatňování vedlejších vět (např. *Že někdo zvoní! Jako by někdo zvonil!*). (ESČ 2002:267)

České gramatiky uvádějí v rámci kapitoly o modalitě i případy, kdy se mluvčí distancuje od záruk za platnost sdělovaného obsahu tím, že ve výpovědi dává najevo, že reprodukuje cizí sdělení nebo mínění. Auwera-Plungian (1998:85) tuto významovou doménu nazývají 'quotative evidentiality' (tj. tvrzení vycházející z přejaté informace) a staví ji mimo oblast modality.

Jazykovými prostředky k vyjádření tohoto významu jsou:

- a) slovesa s významem „předávání informací“ (*říkat, šuškat, psát...*),
- b) slovesa s významem „získávání informace“ (*slyšet, dovědět se, zjistit...*),
- c) částice *prý, snad, údajně*,
- d) modální sloveso *mít*: *Má být dražší nájemné*. (ESČ 2002:267)

Gramatickým prostředkem, který může vyjadřovat modální významy z epistémické i neepistémické modální sféry je modus (slovesný způsob). Gramatická kategorie modu zahrnuje indikativ, kondicionál a imperativ. Celková tzv. větná modalita se vyjadřuje výše jmenovanými slovesnými způsoby, v kombinaci s příslušnou intonací, případně modálními partikulemi. (Příruční mluvnice češtiny 1995:321, dále jako 'PMČ')

Indikativ (způsob oznamovací) vyjadřuje reálnost děje v minulosti (indikativ préterita), v přítomnosti (indikativ prézentu) nebo reálný záměr děje v budoucnosti (indikativ futura). (ibid.) Použitím modálních částic nebo intonace se mohou jeho významy dále modifikovat. **Kondicionál** (způsob podmiňovací) vyjadřuje nereálnost obsahu slovesa: potenciálně možný děj je vyjadřován kondicionálem přítomným, neuskutečnitelný děj kondicionálem minulým, v dnešní češtině častěji také kondicionálem přítomným (především pokud je nereálnost děje jasná z kontextu). **Imperativ** (způsob rozkazovací) slouží k vyjádření apelu, hodnotí děj jako nutný. Pomocí částic a intonace lze jeho význam dále modifikovat. (ibid.)

2. SÉMANTICKÁ CHARAKTERISTIKA ČESKÝCH MODÁLNÍCH SLOVES

Za modální považuji ta slovesa, která se chovají jako modální nejen ze sémantického, ale i z morfologického a syntaktického hlediska. Mluvím-li dále o 'modálních slovesech', mám tedy na mysli modální slovesa v užším smyslu, jejichž gramatické vlastnosti detailně specifikuji v následující kapitole této práce. Nejprve uvedu několik poznámek k sémantickým rysům společným všem modálním slovesům.

Za základní sémantický rys společný všem českým modálním slovesům považuji ve shodě s použitou sekundární literaturou **význam modální dispozice k realizaci děje**. Modální slovesa podávají u osobních dějů sémantickou informaci o modální dispozici konatele k realizaci děje, u neosobních dějů informaci o situační dispozici k realizaci daného děje. Zvolme pro tento krátký vhled do problematiky modálních sloves jako celku stanovisko, že sémantická informace je v modálním slovese dána objektivním promítnutím situace ve sdělení mluvčího, aniž by mluvčí na realizaci děje uplatňoval svůj osobní záměr, a je nezávislá na formálních prostředcích charakterizujících modalitu větnou. (Benešová 1971:124) Podobně jako kategorie času doplňuje významové sloveso o sémantický údaj časového zařazení děje, modalita informuje o jeho modálním charakteru. (ibid.)

Modální slovesa jsou většinou polyfunkční. Mohou tak nabývat významů z oblasti alétické, deontické i epistémické modality, přičemž prvotní jsou významy neepistémické a teprve sekundární, historicky mladší, významy epistémické. U slovesa *mít* polyfunkčnost dokonce přesahuje rámec modálních sloves a realizuje se i ve sféře plnovýznamové a v rezultativních konstrukcích. Benešová (1971:119) upozorňuje, že uvnitř třídy modálních sloves existují dvě vrstvy sloves: **prvotní modální slovesa** (*muset, mít, moci, smět*), a **slovesa, která mají kromě modálního významu ještě jiný, sémanticky bohatší význam jako slovesa plnovýznamová** (*chtít, umět, dovést*). Benešová (ibid.) dále poznamenává, že není vyloučené, že jde u druhé skupiny o dokončenou gramatikalizaci, tj. o gramatickou specifikaci příslušných významových sloves, a že jejich seznam nemusí být tímto výčtem nutně uzavřen. Tento její předpoklad se shoduje s Hansenovou tezí o probíhajícím procesu gramatikalizace, který je podle něj u některých modálních slovesa již téměř dokončen, u jiných teprve začíná.

Základními významy jednotlivých konkrétních českých modálních sloves jsou: v oblasti modality alétické **schopnost** (*moci, umět, dovést*), **objektivní možnost** (*moci*) a **objektivní nutnost** (*muset*); v oblasti modality deontické **dovolení** (*moci, smět*), **rozkaz** (*muset, mít*), **mírné nařízení** (*mít, měl by*); v oblasti modality epistémické **střední pravděpodobnost** (*moci, mít*) a **vysoká pravděpodobnost** (*muset*). Do přehledu nejsou pro zjednodušení zařazeny některé méně frekventované významové realizace uvedených sloves.

Základními sémantickými složkami modálních konstrukcí jsou **původce děje, děj a původce modality**. (Benešová 1971:107) Původce modality je přitom v konstrukci s modálním slovesem obsažen pouze implicitně a jen podle druhotných formálních ukazatelů usuzujeme, zda je původcem modality individuum (totožné s původcem děje nebo nikoli), nebo objektivní okolnosti. (Benešová 1971:108) V případě objektivní nutnosti a možnosti jsou původcem modality vnější okolnosti, v případě rozkazu a dovolení živé individuum, které se neshoduje s původcem děje, v ostatních případech je původcem modality živé individuum, které je s původcem děje totožné. (Benešová 1971:132)

3. GRAMATICKÁ CHARAKTERISTIKA ČESKÝCH MODÁLNÍCH SLOVES

Vedle specifické sémantické náplně vykazují česká modální slovesa i několik charakteristických gramatických a syntaktických rysů. Právě tyto specifické gramatické a syntaktické rysy vedou mnohé autory k závěru, že se modální slovesa realizují i přes svou poměrně samostatnou sémantickou náplň jako slovesa pomocná a konstrukce modálního slovesa s infinitivem slovesa plnovýznamového funguje ve větě jako jeden větný člen. Mezi tyto specifické rysy se většinou řadí následující vlastnosti: **modální slovesa se pojí pouze s infinitivem a nikoli s vedlejší větou, jsou nositelem většiny morfologických vlastností predikátu, nelze je rozvíjet jménem, netvoří imperativ, vykazují částečnou efektivnost při tvoření kondicionálu, netvoří vidové dvojice, nemají kategorii slovesného rodu, netvoří substantivum verbale, je možné je samostatně negovat, jsou funkčními jednotkami aktuálního členění a za určitých podmínek se mohou vázat s jinými modálními slovesy.**

Splnění těchto rysů považuji za rozhodující kritérium pro vymezení třídy vlastních modálních sloves. Mnohé z nich však nejsou specifické jen pro modální slovesa, ale i pro jiné modální výrazy a též pro některé výrazy nemodální: jen s infinitivem se pojí např. slovesa fázová (*začít, přestat, zůstat...*) a mnoho plnovýznamových sloves (většinou s jistou modální významovou složkou), např. *vydrží pracovat i v noci, naučil se mluvit spisovně* apod. (AM 1987:282) Žádný jiný jazykový prostředek kromě modálních sloves však tato kritéria nesplňuje v jejich celku.

3.1 MODÁLNÍ SLOVESA SE POJÍ POUZE S INFINITIVEM, NIKOLI S VEDLEJŠÍ VĚTOU

Modální slovesa připouštějí výhradně vazbu s infinitivem. To znamená, že na rozdíl od jiných sloves pojících se s infinitivem se modální slovesa pojí pouze s ním a nikoli s vedlejší větou. (Benešová 1971:101, AM 1987:281 ad.) Tuto vlastnost považuji za základní distinktivní rys českých modálních sloves. Stejnou vlastnost vykazují ještě slovesa fázová, která se však od sloves modálních odlišují svojí specifickou sémantickou náplní. (Benešová 1971:101) Toto syntakticky velmi těsné spojení finitního tvaru modálního slovesa a infinitivu slovesa plnovýznamového je jedním z hlavních důvodů, proč bývají modální slovesa v češtině považována za slovesa pomocná, resp. spojení modálního slovesa s infinitivem slovesa plnovýznamového za jeden větný člen. Vazba modálního slovesa s infinitivem je typická i pro některé další jazyky, ve kterých bývá syntakticky ještě těsnější, např. němčina a angličtina vypouštějí po modálních slovesech předložku (vizte dále kapitolu *Ekvivalenty českého modálního slovesa mít v němčině*, strana 87).

Fenomén výhradní vazby finitního tvaru modálního slovesa pouze s infinitivem je zajímavý i z typologického hlediska. Čeština jako jazyk flektivní dává za normálních okolností v případě výskytu druhého slovesa ve větě přednost vedlejší větě, na rozdíl od jazyků aglutinačních, které upřednostňují vazby neurčitého způsobu a příčestí. (Skalička 1951:90) Jednou z mála vazeb, kterou v češtině nelze vyjádřit vedlejší větou, jsou vazby s modálními slovesy, která, jak uvádí Skalička (ibid.), „nemají svůj samostatný význam a jen doplňují význam základního slovesa“.

Modální sloveso se za určitých okolností může ve větě vyskytovat i samostatně, bez infinitivu plnovýznamového slovesa. V převážné většině takových případů jde o elipsu. V případě aktuální elipsy k ní mohou vést následující důvody (Benešová 1971:116):

a) mluvčí nechce opakovat totéž plnovýznamové sloveso:

(35) (dialog) „Ty budeš prodávat nemovitosti?“ „Možná **budu muset**.“
(SYN2000- John Updike: Čarodějky z Eastwicku),

b) plnovýznamové sloveso je zřejmé ze situačního kontextu:

(nejfrekventovanější kontextové elipsy jsou u sloves pohybu)
(36) Vůbec jsem netušila, že **budu muset** k výsledku na policii.
(SYN2000- Mladá fronta 1997)

Vyskytují se i případy ustálené elipsy, např.:

(37) Ovšem všichni víme, že mladý **může**, starý **musí** a co můžeš učiniti dnes, neodkládej na zítřek. (SYN2000- Zdeněk Jirotka: Saturnin)
(38) „Řekl jsem mu, že tě znám, pamatuje si na tebe.“ Otočila se k Jaredovi zády a tlumeně pokračovala: „Ale Simone, **tos neměl**.“
(SYN2000- Sally Wendvorth: Ozvěny minulosti. Harlequin)

Kromě elipsy se může modální sloveso vyskytnout bez plnovýznamového infinitivu ve frazeologizovaných užitích, která jsou svým původem pravděpodobně též elipsy, ze synchronního hlediska jsou ale plně lexikalizovanými jednotkami, a v ojedinělých dalších příznakových užitích. (Benešová (1971:117)

(39) A pak to ráno vím, že musím na most, klepou se mi ruce, ale dělám jako by nic, maluju a když skoro omdlívám, **už nemůžu** a chci domů, stojí tam jeden z nich. (SYN2000- Jan Hovorka: Okarina do re mi)
(40) Ale každý člověk, který jde po ulici, už je záhadný, protože **na něho nemůžeme**, pane. (SYN2000- Karel Čapek: Povídky z jedné kapsy)
(41) Umělec **má umět**, aby technika jako profese prospívala, ne být, aby prospěch měla lidská bytost. (SYN2000- Josef Šafařík: Cestou k poslednímu)

3.2 MODÁLNÍ SLOVESA NELZE ROZVÍT JMÉNEM

Výše zmiňovaná vlastnost, že modální slovesa nelze rozvíjet vedlejší větou, úzce souvisí s další charakteristikou, totiž že modální slovesa nelze rozvíjet jménem. (Benešová 1971:103).

3.3 MODÁLNÍ SLOVESA JSOU NOSITELEM MORFOLOGICKÝCH INFORMACÍ PREDIKÁTU

Ve spojení modálního slovesa a infinitivu je reprezentantem predikace plnovýznamové sloveso, nositelem většiny morfológických informací je ale sloveso modální. Z jeho morfológického tvaru vyčteme kategorii osoby, čísla, času, způsobu (modální slovesa netvoří imperativ – vizte níže bod 3.4). Modální slovesa nemají kategorii slovesného rodu (vizte níže bod 3.7) a kategorii vidu (vizte níže bod 3.6). Nositelem morfológické informace predikátu o rodu a vidu dané konstrukce je infinitiv plnovýznamového slovesa. Formálně však vystupují modální slovesa jako aktiva a perfektiva. Fenomén modálního slovesa jako nositele morfológických informací predikátu úzce souvisí s další vlastností, totiž že modální sloveso a infinitiv významového slovesa mají stejný subjekt, kteroužto vlastnost jmenuje mezi základními gramatickými rysy modálních sloves Porák (1968:97). Modální sloveso je se subjektem kongruentní.

3.4 MODÁLNÍ SLOVESA NETVOŘÍ IMPERATIV

Morfológické paradigma modálních sloves je do určité míry defektní. Jedním z projevů této defektnosti je fakt, že modální slovesa netvoří imperativ. Tento fenomén je důsledkem sémantické náplně modálních sloves – sémantická informace je v nich dána objektivním promítnutím situace ve sdělení mluvčího, aniž by mluvčí uplatňoval svůj osobní záměr na realizaci děje, a je nezávislá na formálních prostředcích charakterizujících modalitu větnou. (Benešová 1971:124) Benešová (1971:106) dále poukazuje na to, že i některá jiná slovesa s podobným modálním zabarvením v podstatě netvoří imperativ, např. *zamýšlet*, *mít povinnost*, *dychtit*, *toužit* apod. Tím se teze o souvislosti s modální sémantickou náplní zkoumaných sloves potvrzuje.

Tvrzení o nerealizovatelnosti imperativu u sloves s modální sémantikou jsem ověřila v korpusu a zjistila jsem, že jsou správná: tvary *zamýšlej/zamýšlejme/zamýšlejte*, *měj/mějme/mějte* *povinnost* ani *dychti/dychtěme/dychtěte* nejsou doložené ani jediným dokladem

(s výjimkou tvaru *dychti*, který je však pouze chybným zapsáním náležitého tvaru indikativu *dychtí*), imperativ od slovesa *toužit* nemá v systému morfologickou realizaci. Stejně tak v korpusu nejsou doloženy imperativní tvary **mus/*musme/*muste* (několik doložených položek jsou buď homonymní tvary lemmatu *mus* a *múza* nebo chyby), *směj/smějme/smějte* (všechny korpusem doložené tvary patří k lemmatu *smát se*), ani *měj/mějme/mějte* (všechny doložené tvary jsou v plnovýznamovém a nikoli modálním významu). U sloves *muset* a *moci* je imperativ dokonce morfologicky nerealizovatelný: **mus*, **?*. U slovesa *chtít* s dominující volitivní složkou je v určitých významech imperativ možný a v korpusu doložený.

Benešová (1971:106) přirovnává skutečnost, že modální slovesa netvoří imperativ, k defektnosti imperativních forem v různých kategoriích času: tak jako imperativ vylučují temporální kategorie *préterita* a *futura*, vylučují ho i některé druhy modalit. Protože modální slovesa tvoří jak indikativ, tak kondicionál, a netvoří pouze imperativ, nelze je považovat za prostředek náležející k jednomu výhradnímu slovesnému způsobu, jak se to obvykle činí v anglistické lingvistice. (Hansen 2001:55)

3.5 MODÁLNÍ SLOVESA VYKAZUJÍ ČÁSTEČNOU DEFEKTNOST PŘI TVOŘENÍ KONDICIONÁLU

Při bližším pohledu na kondicionál modálních sloves zjistíme, že je paradigma slovesného způsobu modálních sloves defektní nejen tím, že netvoří imperativ, ale i tím, že některé modální významy nejsou schopny tvořit ani kondicionál. Při tvoření kondicionálu modálních sloves navíc dochází k určitým významovým nepravidlostem. Tyto nepravidlosti jsou zřejmě způsobeny tím, že si modální slovesa a *modus* (slovesný způsob) konkurují na poli modalit – oba jsou totiž prostředky vyjadřující modální významy, mohou se navzájem kombinovat a jejich kombinací dochází k významovým posunům. Jediným *modem*, ve kterém se modální slovesa bez výjimky a bezpříznakově realizují, je indikativ.

Standardní základní funkcí kondicionálu je označování nerealnosti nebo potenciálnosti určité propozice. Nerealnost propozice se vyjadřuje kondicionálem minulým, v dnešní češtině v určitých kontextech častěji časově nepříznačným kondicionálem přítomným, potenciálnost vždy kondicionálem přítomným. Benešová (1971:138) předpokládá, že se ve vztahu pojmenovaného predikačního děje ke skutečnosti kříží dva modální významové plány: situační dispozice, nebo dispozice konatele k vykonání děje, vyjadřovaná modálním slovesem, a stupeň reality děje, vyjadřovaný slovesným

modem modálního slovesa. Formální prostředky těchto dvou plánů nelze vždy přesně odlišit, jelikož se významově překrývají. (ibid.) S touto skutečností podle Benešové (ibid.) souvisí fakt, že indikativní a kondicionálovou formu modálních sloves lze často vzájemně zaměnit, např. *Takový provaz můžeme/bychom mohli považovat za bodovou řadu; Dovolte, Toníčku, nemohl jsem (=nebyl bych mohl) přece odmítnout.* Tato záměna však není možná vždy.

Vzhledem k tomu, že je indikativ nepříznačným prostředkem, tj. explicitně nic nevypovídá o stupni reality propozice, můžeme modální slovesa v indikativu užít jak při obsahové ireálnosti, tak při obsahové reálnosti děje. (Benešová 1971:139) Samotné užití modálního slovesa nevypovídá nic o realizaci propozice - ta může být realizována, nebo nikoli. Indikativ modálních sloves je tedy v protikladu ke kondicionálu, který má příznak potenciálnosti nebo ireálnosti děje, prostředkem nepříznačným. (ibid.)

Benešová analyzovala použití kondicionálu u jednotlivých modálních sloves a dospěla k následujícím závěrům (Benešová 1971:140-141):

1. Sloveso *muset* v kladném tvaru kondicionál ve funkci ukazatele potenciálnosti vzhledem ke kategoričnosti svého významu nepřipouští vůbec.

př. *Systém především musí být formulován v nějaké vyjadřovací soustavě.*

2. Slovesa *mít* a negované *nemít* v užitích, kdy je záhodnost propozice vyvolána objektivními okolnostmi nebo zkušeností lidské společnosti (nikoli jednotlivcem), mohou v protikladu k nutnosti vyššího stupně v přítomtu kondicionálový tvar tvořit bez omezení. Minulý čas mají jako slovesa skupiny 5.

př. *Oba typy mají být (by měly být) vybaveny odkazovou literaturou.*

3. Modální slovesa, kde původce modalit není identický s původcem děje, ani s mluvčím, v přítomtu kondicionál netvoří, v minulém čase se chovají jako slovesa skupiny 5.

př. *Každý smí nést pouze jedno zavazadlo.*

4. U modálních slovese, kde je původcem modalitativy mluvčí, který není identický s původcem děje, je vždy možné zaměnit indikativ kondicionálem.

Dochází tu k přechodu k významu deziderativu - sloveso nabývá odstínu výčitky, lítosti, napomenutí, rady, přání apod. Vypovídá se o ději, který se neuskutečnil, ačkoli je „možný“, „záhodný“ apod., a tuto situaci mluvčí uvedeným způsobem hodnotí.

př. *Z toho by sis měl (si máš) vzít příklad!*

5. Všechna ostatní modální slovesa včetně záporného *nemuset* se řídí v možnosti používání kondicionálu stupněm reality děje. Pokud se tedy nejedná o příznakovou nereálnost, je modální sloveso vždy v indikativu, v případě nereálnosti může být v kondicionálu i indikativu.

př. *Můžeme se (mohli bychom se) o tom přesvědčit pokusem.*

A třebaže jsem leckdy mohl (byl bych mohl) uškodit, neuškodil jsem.

3.6 MODÁLNÍ SLOVESA NETVOŘÍ VIDOVÉ DVOJICE

Modální slovesa nemají kategorii vidu. Formálně sice vystupují jako perfektiva, ale reálnou kategorii vidu ve spojení modálního slovesa a infinitivu vyjadřuje infinitiv plnovýznamového slovesa. Modální sloveso se v trvání obsahově významovému slovesu přizpůsobuje (Benešová 1971:110):

(42) *K téhle analýze si ovšem nejdřív **musel přečíst** Marxe, a k čemu je nakonec dobrá?* (SYN2000- Josef Škvorecký: Konec nylonového věku)

(43) *Tak jsem **musel číst** hlavně v Karlu Mayovi, abych o tom něco věděl.*
(SYN2000- Petr Placák: Obrovský zasněžený hřbitov)

Benešová (1971:111) upozorňuje, že se ve vazbě se slovesem v infinitivu vidově nemění ani některá další slovesa s jistou modální významovou složkou, např. *zamýšlet, přát si, zdráhat se* apod. Tato slovesa ale na rozdíl od vlastních modálních sloves mohou záviset na slovesech fázových, která trvání děje lexikálně modifikují, např. *začal si přát, začal se zdráhat, začal zamýšlet*. (ibid.)

Fenomén bezvidovosti modálních sloves není společný všem slovanským jazykům, např. v ruštině některá modální slovesa vidové dvojice tvoří. (Porák 1968:97)

3.7 MODÁLNÍ SLOVESA NEMAJÍ KATEGORII SLOVESNÉHO RODU

Modální slovesa nemají gramatickou kategorii slovesného rodu. **Trpná transformace se** tak ve strukturách s modálními slovesy **realizuje** buď **trpným rodem** (opisné pasivum), **nebo reflexivní slovesnou formou** (zvratné pasivum) **infinitivu významového slovesa**: *Opravy musely být na čas pozastaveny / Opravy se musely na čas pozastavit*. Modální význam konstrukce se přitom při pasivní transformaci nemění. Pasivní transformace slouží pouze k anonymizaci původce děje, resp. původce modality. Modální dispozice k ději tedy zůstává při pasivní transformaci nedotčena (podobně jako při ní zůstává nedotčeno např. časové zařazení děje). (Benešová 1971:107) Tento fenomén je dalším důležitým faktem, který podporuje chápání konstrukcí modálního slovesa a infinitivu významového slovesa jako jednoho větného členu.

3.7.1 Opisné pasivum

Bez významové změny je tedy možné provést transformace jako: *Karel může (musí, smí, má) vychovávat Jana = Jan může (musí, smí, má) být vychováván Karlem*. (Benešová 1971:107) Benešová (ibid.) upozorňuje na diametrálně odlišné vztahy při pasivní transformaci konstrukcí se dvěma plnovýznamovými slovesy: *Karel odmítá vychovávat Jana ≠ Jan odmítá být vychováván Karlem*, kde je objektem pasivní konstrukce sloveso v infinitivu a platí pouze: *Karel odmítá vychovávat Jana = Vychovávat Jana je odmítáno Karlem ≠ ~~Karel odmítá být vychováván Janem~~*.

3.7.2 Zvratné pasivum

Infinitivní tvar zvratného pasiva se vyskytuje jen po modálních nebo fázových slovesech, např. *Zboží se může přinést ze skladu, Ráno se budou muset sypat chodníky*. (Benešová 1971:109) Modální sloveso ve formě zvratného pasiva lze použít též v neosobní konstrukci, a to především pokud není původce modality totožný s původcem děje, např. *po dobu cvičení se nesmí psát*. (Benešová 1971:110)

3.8 MODÁLNÍ SLOVESA NETVOŘÍ SUBSTANTIVUM VERBALE

Modální slovesa většinou netvoří substantivum verbale. Tato tendence však jako jedna z mála kritérií jmenovaných v této kapitole vykazuje v úzu určité výjimky, které jsou ovšem ojedinělé a vždy stylově příznakové. Příkladem na substantivum verbale odvozené od modálního slovesa je 'umění', u kterého došlo k významové specifikaci a následné lexikalizaci, 'smění' a 'musení':

- (44) *Tatínek pravil: „O **musení** jítí do cirkusu není žádná řeč, já taky nemusím, maminka nemusí, Kristýna taky nemusí a budeme bez toho živi.“* (SYN2000 – Karel Poláček: Bylo nás pět)
- (45) *Návrat do všedních dnů, času jedné povinnosti za druhou, a **musení**, ze kterého bolí v kříži.* (úzus)

O něco méně příznakový je slovotvorný typ 'mus', který již formálně není pravým substantivem verbale, nicméně je to též substantivum odvozené od modálního slovesa *muset*:

- (46) *Naštěstí jsme před vstupem do manželství dlouho trénovali, abychom věděli, co chceme a co ne. Sex není **mus**, ale plus.* (SYN2000– Karin Jächel: I tohle je manželství...)
- (47) *Hrajeme s láskou a chutí. To není "**mus**". Hrajeme, protože chceme.* (SYN2000– Prostějovský týden 1998)

3.9 MODÁLNÍ A PLNOVÝZNAMOVÉ SLOVESA JE MOŽNÉ SAMOSTATNĚ NEGOVAT

V konstrukci modálního a plnovýznamového slovesa je možné obě složky samostatně negovat. Benešová (1971:114) se domnívá, že je samostatná negace jednotlivých částí komplexu možná díky do jisté míry samostatné sémantické náplni modálního slovesa, a upozorňuje, že se tímto fenoménem komplexy s modálním slovesem liší od složeného futura i opisného pasiva. Zde lze totiž negovat pouze gramatický operátor, samostatná negace lexikální jednotky není možná.

Negace jednotlivých složek má silný dopad na sémantiku konstrukce. **Nutnost nerealizace** děje se v češtině vyjadřuje konstrukcí s negovaným modálním výrazem možnosti a kladným infinitivem významového slovesa, (ve výjimečných případech systém připouští též příznakovou konstrukci s kladným modálním výrazem nutnosti a s negovaným infinitivem významového slovesa), např. *nesmíme tolik jíst, (musíme nejíst)*; **možnost nerealizace** děje se vyjadřuje konstrukcí s negovaným modálním výrazem nutnosti a kladným infinitivem významového slovesa, (výjimečně též konstrukcí s kladným modálním výrazem možnosti a s negovaným infinitivem), např. *nemusíme tolik jíst, (můžeme nejíst)*. (AM 1987:289)

Nutnost realizace se vyjadřuje jednak konstrukcí s kladným modálním výrazem nutnosti a kladným infinitivem významového slovesa, příznakově též konstrukcí s negovaným modálním výrazem možnosti a negovaným infinitivem, např. *musel to přiznat, nemohl to nepřiznat*; obdobně se **možnost realizace** vyjadřuje buď konstrukcí s kladným modálním výrazem nutnosti a kladným infinitivem, nebo příznakově konstrukcí s negovaným modálním výrazem nutnosti a negovaným infinitivem, např. *mohl pít, nemusel před operací nepít*. (ibid.)

Akademická mluvnická (ibid.) k výše zmíněnému tvoření negace uvádí, že „čeština vyjadřuje dané významy raději a častěji konstrukcemi s negovanými modálními výrazy, kdežto v konstrukcích s kladným modálním výrazem a negovaným infinitivem se modální sloveso pocituje spíše jako indikátor různého stupně subjektivního přesvědčení mluvčího o platnosti (pravdivosti) obsahu výpovědi, tedy jako indikátor jistotní modality“. Čeština však vyjadřuje dané významy nejen „raději a častěji“ pomocí negovaných modálních sloves. Cílená excerptce z korpusu SYN2000 ukázala, že jsou konstrukce s negovaným infinitivem co do frekvence mizivé a vždy významově příznakové, a to i v epistémickém užití.

Při svém pátrání, jak negovaný infinitiv modálních konstrukcí pocitují rodilí mluvčí, jsem narazila na zajímavý fenomén. Modální komplexy s modálním slovesem v pozitivu a negovaným infinitivem označili všichni dotázaní za nepřipustný a obratem postulovali jeho „náležité“ znění s negovaným modálním slovesem a infinitivem v pozitivu (např. **mám nejíst → nemám jíst*). Z toho je patrné, že význam konstrukce s vnitřní negací je mluvčím obecně jasný. Modální komplexy se samostatnou negací obou složek všichni dotázaní označili za přípustné, ale silně příznakové.

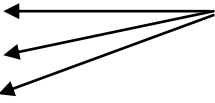

Abych si ověřila reálnou jazykovou situaci a mohla co do frekvence, formy a příznakovosti správně anotovat negaci zkoumaného modálního slovesa mít, provedla jsem nejprve analýzu modálních komplexů s negovaným infinitivem u ostatních vlastních modálních sloves. V korpusu SYN2000 (v jeho plném rozsahu) jsem pomocí morfologických značek vyhledala všechny konstrukce libovolného tvaru modálního slovesa a negovaného infinitivu (z technických důvodů jsem excerptovala pouze infinitiv v pozici +1, tedy hned následný).

Sloveso *muset* vykazalo celkem 12 dokladů, z toho 7 dokladů představuje konstrukce kladného modálního operátoru a záporného infinitivu, 5 dokladů konstrukce záporného modálního operátoru se záporným infinitivem; celkem 522 dokladů přinesla excerptce slovesa *moci* (pro tento relativně velký rozsah nebyla prováděna další anotace); sloveso *smět* vykazalo celkem 6 dokladů, z toho pouze 1 představuje konstrukce s kladným modálním slovesem a negovaným infinitivem, ostatních 5 konstrukce záporného modálního slovesa s negovaným infinitivem; sloveso *mít* vykazalo 15 dokladů, 13 z nich jsou konstrukce kladného modálního operátoru a záporného infinitivu, a jen 2 doklady na konstrukci záporného modálního operátoru a kladného infinitivu; sloveso *umět* bylo doloženo 14 doklady, z toho 13 představuje konstrukce kladného modálního operátoru a záporného infinitivu a jen 1 doklad záporný modální operátor se záporným infinitivem; sloveso *dovést* bylo doloženo pouze 1 dokladem konstrukce s kladným modálním operátorem a záporným infinitivem. Z technických důvodů se mi nepodařilo postulovat procentuální poměr těchto konstrukcí vůči ekvivalentním modálním konstrukcím s kladným infinitivem, ale vzhledem k vysoké frekvenci vlastních modálních sloves je jasné, že se u konstrukcí se záporným infinitivem jedná o zanedbatelný počet dokladů.

Negovaný infinitiv plnovýznamového slovesa v modálním komplexu je tedy sice systémově přípustný, v jazykové praxi se s ním však setkáváme pouze výjimečně a vždy v příznakovém užití. Vždy je možné ho nahradit synonymní vazbou téhož nebo supletivního negovaného modálního slovesa s infinitivem v pozitivu. Tohoto faktu lze výhodně využít při sémantických explikacích jednotlivých modálních sloves, jelikož vykazují velkou míru jednoznačnosti. Hansen (2001:18) postuluje obecný vzorec parafráze jednotlivých základních modálních významů negací následujícím způsobem:

- * 'je nutné, aby p = není možné, aby ne p',
- * 'není nutné, aby p = je možné, že ne p',
- * 'je možné, že p = není nutné, aby ne p',
- * 'není možné, že p = je nutné, že ne p'.

Podle Benešové (1971:115) zde uvádím přehled systémových parafrází jednotlivých modálních sloves s negovaným infinitivem (*ne/pracovat*):

<i>musím pracovat</i>		<i>nemohu nepracovat</i> <i>nesmím nepracovat</i> <i>nedovedu nepracovat</i>
<i>nemusím pracovat</i>		<i>mohu nepracovat</i> <i>smím nepracovat</i> <i>dovedu nepracovat</i>
<i>mohu pracovat</i> <i>smím pracovat</i> <i>dovedu pracovat</i>		<i>nemusím nepracovat</i>
<i>nemohu pracovat</i> <i>nesmím pracovat</i> <i>nedovedu pracovat</i>		<i>musím nepracovat</i>
<i>mám pracovat</i>		<i>nemám nepracovat</i>
<i>nemám pracovat</i>		<i>mám nepracovat</i>

Je třeba ještě poznamenat, že v některých typech zjišťovacích otázek dochází k neutralizaci kladu a záporu, a negace modálního výrazu tak v takových otázkách nemění jejich významovou hodnotu, tzn. že pozitiv a negativ modálních výrazů je zde v podstatě sémanticky ekvivalentní: *A musí/nemusí se při tom dělat také talentová zkouška, Můžeš/nemůžeš mi večer zavolat?*" (AM 1987:299)

3.10 MODÁLNÍ SLOVESA JSOU FUNKČNÍ JEDNOTKOU AKTUÁLNÍHO ČLENĚNÍ

Modální slovesa jsou přes svou gramaticky pomocnou funkci funkční jednotkou aktuálního členění, tzn. že mohou vyjadřovat kontextovou návaznost, být základem výpovědi a v případě zdůraznění i jejím jádrem. (Benešová 1971:148) Stejnou vlastnost vykazují i pomocná slovesa v opisném futuru a pasivu, nevykazuje ji však pomocné sloveso v préteritu. (ibid.)

3.11 MODÁLNÍ SLOVESO SE MŮŽE ZA URČITÝCH PODMÍNEK VÁZAT S JINÝM MODÁLNÍM SLOVESEM

K vlastnostem modálních sloves dále patří, že se mohou za určitých podmínek řetězit, tzn. že jedno modální sloveso může záviset na druhém. Je to sice vlastnost v jazykové praxi výjimečná, systém ji však plně připouští. Při řetězení modálních sloves ovšem fungují určitá kombinační pravidla, která určují sémantickou hierarchii a realizaci některých vazeb vylučují.

4. MÍSTO MODÁLNÍHO SLOVESA MÍT V SYSTÉMU ČESKÝCH MODÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ

Sloveso *mít* je jedno z českých vlastních modálních sloves. V jazykové praxi je velmi frekventované. Zahrnuje významy z oblasti alétické, deontické i epistémické modality a význam evidence (který do sféry modality řadí pouze některá pojetí). Pokud obecně shrneme jeho základní významy, které v systému modálních sloves zastává, můžeme říct, že vyjadřuje situační dispozici nebo dispozici konatele k realizaci propozice, v epistémickém užití vyjadřuje menší míru pravděpodobnosti a v evidenčním významu podává informaci o dedukcích na základě smyslových vjemů nebo o zprostředkovanosti dané informace. Tato polyfunkčnost a významová homonymie v rámci různých modálních významů je typická i pro ostatní modální slovesa. Čím se sloveso *mít* od ostatních českých sloves odlišuje, je šíře jeho polyfunkčnosti, která dalekosáhle překračuje modální rámec. Sloveso *mít* je totiž zároveň jedním z nejfrekventovanějších českých plnovýznamových sloves a kromě toho funguje jako pomocné sloveso při tvoření rezultativních konstrukcí. Ve svém modálním významu si v deontickém užití distribučně konkuruje především se slovesem *muset* a predikativní vazbou *je třeba*, v epistémickém a evidenčním užití se slovesy *muset* a *moci* a epistémickými částicemi (*očividně, zřejmě, možná* apod., v evidenčním užití především částicemi *prý, snad, údajně*).

Z gramatického hlediska vykazuje sloveso *mít* v podstatě všechny znaky typické i pro ostatní modální slovesa: Vykazuje v podstatě všechny sémantické, syntaktické i morfologické znaky typické pro modální slovesa:

- **POJÍ SE POUZE S INFINITIVEM, NEPOJÍ SE S VEDLEJŠÍ VĚTOU**

Stejně jako ostatní vlastní modální slovesa (vymezení skupiny vlastních modálních sloves vizte výše na straně -21-) toto kritérium splňuje bezvýhradně. Vazba modálního slovesa *mít* s vedlejší větou není za žádných podmínek přípustná. Vždy se pojí pouze s infinitivem významového slovesa. Syntaktická vazba modálního slovesa s infinitivem je tak těsná, že ji někteří lingvisté považují za jednoduchý přísudek a modální sloveso za sloveso pomocné. Z tohoto předpokladu vycházím i v této práci. Je to jediná možná vazba, ve které se může vlastní modální sloveso vyskytovat. Za určitých podmínek však může dojít k vypuštění infinitivu a modální sloveso *mít* pak zdánlivě funguje jako samostatná lexikální jednotka. V takových případech jde ovšem vždy o elipsu, při které je infinitiv významového slovesa sémanticky vždy virtuálně přítomen.

V případě slovesa *mít* se může vyskytnout jak elipsa aktuální, jejíž existence je podmíněna ekonomickou tendencí jazyka neopakovat v návazném kontextu již jednou proklamované plnovýznamové sloveso, tak o elipsu ustálenou. Sloveso *mít* netvoří aktuální elipsy, při nichž by interpretace adekvátního nulového infinitivu byla jasná z kontextu bez jeho předchozího proklamace.

- (48) *A myslel jsi tehdy na to, že třeba tobě taky jednou bude zle? Ne, nemyslel. Jenže tos měl, Stěpane, my si totiž myslíme, že když se vám dostaneme do rukou, tak nás rovnou podřezete, takže se nezlob, ale teď, Stěpane, zabijeme my tebe.*

(SYN2000- Isaac Babel: Deník 1920)

- (49) *Jedenapůlmiliardová zakázka z veřejných prostředků není malé sousto a ruka, která je pustí, bývá vždycky v podezření, třeba jen proto, že se otevřela dřív než měla.*

(SYN2000- Lidové noviny, 1994)

- (50) *„Řekl jsem mu, že tě znám, pamatuje si na tebe.“ Otočila se k Jaredovi zády a tlumeně pokračovala: „Ale Simone, tos neměl.“*

(SYN2000- Sally Wendvorth: Ozvěny minulosti)

- **NELZE HO ROZVÍT JMÉNEM**

Toto kritérium je zásadním gramatickým kritériem, které rozlišuje modální sloveso *mít* od jeho plnovýznamového homonyma v jeho nejfrekventovanějším posesivním, dispozičním a partitivním významu.

- **JE NOSITELEM VĚTŠINY MORFOLOGICKÝCH INFORMACÍ PREDIKÁTU**
(OSOBY, ČÍSLA, ČASU A ZPŮSOBU)

Ve spojení modálního slovesa *mít* a infinitivu je jako u ostatních modálních sloves reprezentantem predikace plnovýznamové sloveso, nositelem většiny morfologických informací je ale sloveso modální. Z jeho morfologického tvaru vyčteme kategorii osoby, čísla, času a způsobu (modální sloveso *mít* netvoří imperativ a vykazuje určité odchylky ve významech kondicionálu). Modální sloveso *mít* nemá gramatickou kategorii slovesného rodu a kategorii vidu, formálně vystupuje jako aktivum a perfektivum. Nositelem morfologické informace predikátu o rodu a vidu dané konstrukce je infinitiv plnovýznamového slovesa. Ke všem těmto jeho gramatickým vlastnostem se dále vyjádřím přesněji. Modální sloveso *mít* a infinitiv významového slovesa mají stejný subjekt, přičemž je finitní tvar modálního slovesa se subjektem kongruentní.

- NETVOŘÍ IMPERATIV

U modálního slovesa *mít* je imperativ sice morfologicky realizovatelný (*měj!*, *mějme!*, *mějte!*), ale prakticky se netvoří. Význam imperativnosti je v některých užitích obsažen již v sémantice samotného slovesa (význam reprodukce normativního požadavku a význam záhodnosti děje – vizte dále stranu 55 a 62). V užitích, kde tomu tak není (epistémické, evidenční, volitivní, intenční apod.), si jeho význam s významem imperativu odporuje. Blíže se k imperativní sémantické složce vyjádřím při analýze konkrétních významových realizací modálního slovesa *mít*.

- NEMÁ VIDOVÝ PROTĚJŠEK

Sloveso *mít* netvoří v žádném svém významu vidový pár (tj. ve významech modálních ani nemodálních). Formálně se chová jako imperfektivum. Iterativní a habituativní forma *mívat* je přípustná pouze v nemodálních významech.

- NEMÁ GRAMATICKOU KATEGORII SLOVESNÉHO RODU

Stejně jako ostatní modální slovesa nevyjadřuje ani modální sloveso *mít* gramatickou kategorii slovesného rodu (a to ani ve svých nemodálních morfologických realizacích). Do pasiva se ve spojení modálního slovesa a významového infinitivu při pasivních transformacích transformuje infinitiv a modální sloveso zachovává svou finitní formu. Modální význam predikátu se přitom nemění, dochází pouze k anonymizaci konatele děje. Pasivum se vyjadřuje buď trpným přičestím významového slovesa nebo jeho reflexivní formou. Zatímco opisné pasivum je poměrně častým gramatickým jevem (např. z 435 vyexcerpovaných dokladů komplexů s modálním slovesem *mít* ve tvaru indikativu, bylo 42 z nich v opisném pasivu), zvrtné pasivum je výjimečnou záležitostí (např. ve zmíněných 435 dokladech s indikativním tvarem *mít* se vyskytly pouze 3 doklady, z toho 2 v neosobní vazbě). Pokud je původce modality totožný s původcem děje, není pasivní transformace možná.

(51) *Jako člen výkonného výboru **bych měl být informován**, co kdo podepíše.* (SYN2000– Lidové noviny, 1992)

(52) *Kolem roku 2003 **má být dokončeno** mapování dědičné výbavy člověka.* (SYN2000– Lidové noviny, 1999)

- (53) *Leto vycítil vyčkávavou vnímavost. **Mělo** tu **být řečeno** něco, co bylo určeno jen jejím uším. Ať to je cokoli, bude naslouchat a její odpověď vzejde ze studnice jejích vlastních pohnutek.* (SYN2000- Frank Herbert: Božský imperátor Duny)
- (54) *Ztráta **má být pokryta** z nerozděleného zisku předchozích let a z budoucích zisků společnosti, s nimiž v souvislosti s hypotéčnými obchody banka počítá.* (SYN2000- Hospodářské noviny, 1995)
- (55) *Jiná malba ve špaletách dvou oken **se měla sejmut** se zdi jen proto, aby se „restaurátorům“ - kameníkům usnadnila práce při výměně původního ostění za nové.* (SYN2000- Lidové noviny, 1991)
- (56) *Odměna, které **se mělo** zdatné milence a její rodině, jež s takovým nadšením pro věc nacistické strany dodala svou dceru do ministrova lože, od vedení říše **dostat**, byla vskutku znamenitá: Nacistická rozvědka poslala kapitána Krajka i s krásnou dcerou na Havaj!* (SYN2000- Miloslav Stingl: Očarovaná Havaj)
- (57) *Těšily se opět na své růžové vězeníčko a ještě více na nové své obydlí, kam **mělo se dorazit** již nazítří dopoledne.* (SYN2000- Ladislava Klíma: Velký román)

• NETVOŘÍ SUBSTANTIVUM VERBALE

Frazeologizované substantivum verbale 'mání' ve vazbě 'k mání', o kterém bude zmínka v příští kapitole (vizte stranu 47), je odvozeno od slovesa *mít* jako plnovýznamové lexikální jednotky a jeho modální význam nemá s modálním významem slovesa *mít* nic společného. Dá se s velkou pravděpodobností předpokládat, že se jedná o nápodobu německé vazby 'finitní tvar slovesa *sein+zu+haben*' (př. *Nachdem schon länger daran gearbeitet wurde, **ist** die neue Version nun endlich **zu haben***). Vztah této vazby a vůbec vazeb spojky *k* a verbálního substantiva (*k dostání, k sehnání, k vydržení* apod.) k jejich německým ekvivalentům by stál za prozkoumání, v rámci této práce na něj ale nezbývá prostor.

• JE FUNKČNÍ JEDNOTKOU AKTUÁLNÍHO ČLENĚNÍ

Stejně jako ostatní česká modální slovesa je funkční jednotkou aktuálního členění, takže se může v kontextu realizovat jako téma i jako réma výpovědi.

• PŘIPOUŠTÍ SPOJENÍ S JINÝM MODÁLNÍM SLOVESEM

Modální slovesa připouštějí za určitých podmínek vzájemné zřetězení. Na modální sloveso *mít* se však hierarchizační pravidla, která výrazně omezují možnosti zřetězení modálních sloves, promítají natolik, že připouští pouze zřetězení s modálním slovesem *umět*, které na něm jako jediné může záviset, a na žádném modálním slovese nemůže samo záviset (*mám umět*, **mám dovést*, **mám muset*, **mám moci*, **mám smět*, **umím mít*, **dovedu mít*, **musím mít*, **mohu mít*, **mám mít pracovat*) Pro řetězení slovesa *mít* s jiným modálním slovesem nebyl v excerpovaném materiálu doložen žádný doklad, při dodatečné excerpci jsem v SYN2000 nalezla 108 dokladů na bezprostřední spojení finitního tvaru slovesa *mít* a infinitivu *umět*, např.

- (58) *Jáhnové mají být jenom jednou ženatí, **mají umět držet** v pořádku svoje děti a vůbec vlastní domácnost.* (SYN2000- Nový zákon - liturgický katolický překlad. Karmelitánské nakladatelství)

Na modálním slovese *mít* však mohou záviset slovesa, která mají sémantický i formální status samostatných lexikálních jednotek, ale která obsahují modální sémantickou složku (např. *chtít*, *dokázat*, *vědět* apod.), a mohou na něm stejně jako na ostatních modálních slovesech záviset slovesa fázová.

- (59) *Jistěže jde především o to, vychovávat psychology - ale jak má takový Mgr. vypadat, co **má umět a vědět** a co z toho **se má dovědět** ve škole a co si doplnit soustředěným sebevzděláváním, to nikdo neví.* (SYN2000- Propsy 1996. Katedra psychologie, FF UK)“
- (60) *Tady máš peníze a teď **bych měl chtít**, aby ses tomu psovi za ty řeči omluvil.* (SYN2000- Jiří Mlčoušek: Hajný Vítězslav a fořt Bořivoj)
- (61) *Za pár dní **má začít** jaro, a venku padá nový, měkký čistý sníh.* (SYN2000- Ludvík Vaculík: Jak se dělá chlapec)

Modální sloveso *mít* navíc vykazuje ještě další zásadní gramatické vlastnosti, které se u ostatních modálních sloves jako distinktivní kritérium stanovit nedají. Všechny tyto vlastnosti mají spíše hodnotu silné tendence, jelikož nejsou realizované bez výjimky.

- **NELZE PARAFRÁZOVAT NEGACÍ JINÉHO MODÁLNÍHO KOMPLEXU**

Stejně jako ostatní vlastní modální slovesa připouští i modální sloveso *mít* samostatnou negaci obou složek modálního komplexu, tj. jak modálního, tak plnovýznamového slovesa. Vykazuje v tomto ohledu stejně markantní rozdíly ve frekvenci jako ostatní modální slovesa (vizte str. 32). Při cílené morfologické excerpci modálních komplexů s negovaným infinitivem z celého rozsahu korpusu SYN2000 vykazalo modální sloveso *mít* celkem 15 dokladů, z toho 13 dokladů představuje konstrukci kladného modálního slovesa *mít* a záporného infinitivu, 2 doklady konstrukci záporného modálního slovesa *mít* a záporného infinitivu. Všechny excerpty jsou uvedeny v příloze č. 1.

Modální konstrukce se slovesem *mít* se vůči ostatním modálním konstrukcím zásadně liší v tom, že je nelze parafrázovat negací jiného modálního komplexu. Synonymní a antonymní parafráze jsou možné výhradně negací modálního komplexu se stejným slovesem, tj. slovesem *mít*.

<i>mám pracovat</i>	X	<i>nemám pracovat</i>
=		=
<i>nemám nepracovat</i>	X	<i>mám nepracovat</i>

pozn. horizontální páry představují antonyma, vertikální synonyma

Konstrukce s modálním slovesem *mít* navíc na rozdíl od ostatních modálních sloves negací nepřecházejí do sféry jiného základního modálního významu. Vnitřní negace znamená pouze indicii nerealizace dané propozice. Formou pozitivu tedy vyjadřují nutnost/možnost/záměr realizace, negovanou formou vyjadřují ekvivalentně nutnost/možnost/záměr nerealizace dané propozice. Např. konstrukce *musí pracovat* se vnitřní negací dostává ze sféry nutnosti do sféry možnosti (nutnost: *musí pracovat* → možnost: *nemusí pracovat*), kdežto konstrukce *má pracovat* vůči negované formě *nemá pracovat* se liší pouze sémantickým komponentem dispozice k realizaci nebo nerealizaci děje (dispozice k realizaci - nutnost: *má pracovat* → dispozice k nerealizaci - nutnost: *nemá pracovat*). Negovaným tvarem modálního slovesa *mít* se tedy vyjadřuje vždy pouze možnost/nutnost/záměr nerealizovat danou propozici, ale do sféry jiného modálního významu svou negací nepřechází.

- **NETVOŘÍ FUTURUM**

Přestože je tvar futura teoreticky morfologicky realizovatelný (a v nemodálních významech se běžně vyskytuje – *budu mít, budeš mít, ...*), v modálním významu není v excerpovaném materiálu doloženo ani jedno jeho užití. Tento fakt vyplývá zřejmě ze sémantického obsahu daného slovesa. To se vztahuje k již vyřčenému příkazu, k existujícím objektivním podmínkám, nebo k reálně existující epistémické či evidenční situaci. V určitých užitích však svým významovým dosahem do budoucnosti zasahuje: vyjadřuje propozici děje, který je vůči době promluvy nebo vůči jinému ději budoucí, a v důsledku tak svým obsahem vyjadřuje jistou následnost dějů. Na tento fenomén upozorním při výkladu jednotlivých významů slovesa *mít*.

Na fakt, že modální sloveso *mít* netvoří futurum, neupozorňuje žádný z užitých teoretických pramenů. Abych vyloučila možnost, že se tvar futura v mém dokladovém materiálu (který byl ovšem velmi rozsáhlý – vizte dále str. 49) pouze náhodně nevyskytl, rozšířila jsem pole excerptce na celý materiálový rozsah korpusu SYN2000 a cíleně hledala tvary futura. Pomocí příkazu [tag="V.....F.*"] [lemma="mít"] [tag="Vf.*"] jsem vyhledala všechny tvary futura slovesa *mít* v bezprostřední kolokaci s infinitivem (hledání pomocí dalších kolokačních pozic nebylo vzhledem ke komplexnosti dotazu z technických důvodů možné). Z excerptce stomiliónového korpusu vzešlo 8 dokladů, které odpovídaly stanovenému morfologickému požadavku, z čehož pouze **5 dokladů** byly skutečně doklady na modální vazbu s futurem slovesa *mít*. Doklady jsou kompletně uvedeny v příloze č. 3. Tři z těchto pěti dokladů jsou součástí stylově silně příznakových textů (podtržených např. užitím infinitivu na -ti, přechodníku, absencí interpunkce apod.), převážně archaizujícího charakteru.

Tato indicie stylové příznakovosti mě vedla k pokusu vyhledat doklady futura modálního slovesa *mít* na internetu. Pomocí internetového vyhledavače Google jsem hledala konkrétní spojení finitních tvarů modálního slovesa *mít* s velmi frekventovanými významovými slovesy. Z excerptce vzešlo několik dokladů, z nichž jsou téměř všechny stylově značně příznakové. Naprostou většinou pocházejí z chatových diskuzí a patří do sféry nespisovné češtiny. I z internetových excerptcí je patrné, že je futurum slovesa *mít* naprostou raritou. Kompletní výčet dokladů z internetu je uveden v příloze č. 3, kde pro srovnání k jednotlivým realizacím dodávám údaj o počtu dokladů ekvivalentních konstrukcí s formou prezentu (místo futura). Doklady futura neberu vzhledem k jejich zanedbatelné četnosti a silné stylové příznakovosti při sémantické analýze modálního slovesa *mít* v potaz.

- **VYKAZUJE URČITÉ ODCHYLKY VE VÝZNAMECH KONDICIONÁLU**

Modální sloveso *mít* tvoří ze slovesných modů bezpříznakově pouze indikativ, imperativ netvoří vůbec, kondicionál pouze v některých svých významech, přičemž forma kondicionálu někdy podléhá změně lexikálního významu a nenese funkci kondicionálu. K realizacím a významům kondicionálních konstrukcí se podrobně vyjádřím v komentáři k jednotlivým významům modálního slovesa *mít* (vizte stranu 55n).

VI. VÝZNAMOVÁ A FORMÁLNÍ ANALÝZA ČESKÉHO MODÁLNÍHO SLOVESA MÍT

1. VYČLENĚNÍ MODÁLNÍCH VÝZNAMŮ SLOVESA MÍT Z JEHO CELKOVÉHO SÉMANTICKÉHO PARADIGMATU

Sloveso *mít* je sloveso polysémantické. Funguje jednak jako **sloveso plnovýznamové** s primárním významem posesivnosti a celou řadou dalších významů, které od prvotního významu rozvinuly širokou významovou škálu, dále jako **pomocné sloveso při tvoření posesivního rezultativa** a jako **pomocné sloveso při tvoření modálních konstrukcí**. Tyto tři diametrálně odlišné základní významy vykazují nejen rozdíly na poli sémantiky, ale i zásadní rozdíly na poli flexe a syntaxe. Tyto sémantické a formální rozdíly jsou natolik velké, že vylučují jak vzájemnou záměnu, tak i jakoukoli interpretační pochybnost zapříčiněnou nedostatečným kontextem. Na základě své jazykové zkušenosti si nedokážu představit případ, kdy by tyto tři významy mohly být v komunikaci zaměněny, a v principu tak vylučují možnost existence homonymní situace.

Plnovýznamové sloveso *mít* není předmětem mého zkoumání, proto se jeho významy podrobněji nezabývám. Uvádím pro názornost pouze několik jeho stěžejních významů a formálních charakteristik, které se s jeho sémantikou váží a odlišují ho tak od slovesa modálního. Akademická mluvnická (1987:224) uvádí tyto základní významy:

- 1) **Vlastnění:** Jde o vlastnění v užším smyslu, zejména právním, tedy o vztah živého, především lidského vlastníka a vlastněné entity, která je neživá nebo zvířecí. Sloveso *mít* je v tomto významu synonymní se slovesem *vlastnit* nebo inverzním *patřit, náležet*. (AM 1987:225) V Příručním slovníku jazyka českého (1938:864n; dále jako PSJČ) je tento význam explikován jako '*být vlastníkem něčeho, držet něco ve svém majetku, jako své vlastnictví*'.

(62) *Mám manžela, který mě má rád a já jeho také, krásný byt, chatu, auto, dostatek financí, krásného zdravého syna a také dvě babičky a dva dědy.* (SYN2000- Vlasta, 1995)

(63) *Běhala za mnou jedna taková, holka jak cukrátko, její táta měl před válkou koloniál.*

(SYN2000- Edward Jerzy Stachura: Smířit se se světem)

- 2) **Dispozice:** Držitel má objekt v užívání, ale tento předmět nemusí být jeho skutečným vlastnictvím.

(64) *Prosím vás, lidi, já nemůžu pít. Já **mám auto**.*

(SYN2000- Lidové noviny, 1999)

(65) *Asi deset minut poté, co dorazili a pozdravili se, zazněl zvonek a dům se naplnil příslušníky SNB, kteří **měli povolení** k domovní prohlídce.* (SYN2000- Eda Kriseová: Václav Havel)

- 3) **Vztah celku a části,** jako např. lidského kolektivu a jeho člena, těla a jeho orgánu, neživého předmětu a jeho části, objektu a jevu, který je s ním (třeba dočasně) těsně spojen apod.

(66) ***Tým fotoreportérů** naší přední tiskové agentury **má patnáct členů**.*
(SYN2000- Hospodářské noviny 1999)

(67) *Jmenuje se **Brunhilda**. Je jí devatenáct, **má** modré **oči**, blond **vlasy** a hezké **poprsí**.* (SYN2000- Mladá fronta 1996)

(68) *Ten veliký kamenný **dům má jedenáct oken**, z nichž větší část vede do obyvatelných místností.* (SYN2000- Ludvík Vaculík: Český snář)

- 4) **Vztah společenské sounáležitosti** mezi osobami v nějakém sociálně institucionalizovaném vztahu:

(69) ***Mám manžela**, který mě má rád a já jeho také, krásný byt, chatu, auto, dostatek financí, krásného zdravého **syna** a také **dvě babičky** a **dva dědy**.* (SYN2000- Vlasta, 1995)

(70) *V praxi platí, že čím je romská žena mladší a čím **méně má dětí**, tím je poskytnutá dávka vyšší.* (SYN2000- Respekt, 1990)

- 5) **Vztah nositele k abstraktní entitě,** jako je jeho stav, fyzická nebo psychická reakce, pocit apod.:

(71) *Z titulu **mám** velkou **radost**, vždyť po zranění závodím teprve tři týdny.* (SYN2000- Mladá fronta 1999)

(72) *Jste nemocná, madame, celá ulice o vás **má starost**!*
(SYN2000- John Le Carré: Smileyho lidé)

(73) ***Měl chuť je okřiknout**, aby mlčeli.*
(SYN2000- Frank Herbert: Božský imperátor Duny)

(74) *Barák je plný cizích lidí a já **mám strach**.*
(SYN2000- Karel Pecka: Malostranské humoresky)

Vyjmenovala jsem pět stěžejních významů plnovýznamového slovesa *mít*, které by se daly významově dále členit a doplnit dalšími (většinou méně frekventovanými) významovými realizacemi. Pro podrobnější sémantické a formální členění slovesa *mít* v jeho plnovýznamové realizaci ale není v této práci prostor. K této problematice navíc existuje rozsáhlá sekundární literatura. Informací, která je pro účely této práce velmi podstatná, je, že se sloveso *mít* ve všech výše zmíněných významech chová z formálního hlediska jako sloveso tranzitivní, tedy že vyžaduje vazbu s objektem v akuzativu. Tato formální charakteristika, která se váže s jeho posesivní, dispoziční a partitivní sémantikou, odlišuje plnovýznamové sloveso *mít* od modálního slovesa *mít*, které se váže výhradně s infinitivem a jakoukoli nominativní vazbu vylučuje. Sloveso *mít* se jako plně lexikální jednotka s infinitivem nikdy nepojí. Existují pouze plnovýznamové realizace slovesa *mít* (převážně frazeologického charakteru), které se váží s objektem v jiném pádě:

(75) *Zase ti mloci! Já myslím, že naši čtenáři **mají** už těch **mloků po krk**.*

(SYN2000- Karel Čapek: Válka s mloky)

(76) *Kluci **toho mají plné zuby**, ale chtějí to zkusit.*

(SYN2000- Lidové noviny 1993)

(77) *Skoro **jsem to měla Břetovi za zlé**.*

(SYN2000- Stanislav Rudolf: Metráček)

(78) *Určitě **si budete mít o čem povídat**.*

(SYN2000: Prostějovský týden 1997)

Ve flexi se vůči homonymnímu slovesu modálnímu vyznačuje jako sloveso plnovýznamové vyšší mírou kompletnosti paradigmatu: tvoří imperativ (v SYN2000 celkem 366 užití, především ve významu '*mít se jak*') i futurum ve všech jeho možných tvarech. Z významu daného slovesa se dá předpokládat, že imperativ slovesa *mít* v plně lexikálních podobách bude málo frekventovaným, ale existujícím tvarem.

(79) *„Proboha,“ vzepře se, vidí tam plno popela a strašlivého smetí,“
to na mně nežádejte, proboha, **mějte slitování**...”*

(SYN2000- Ladislav Fuks: Pan Theodor Mundstock)

(80) *„Tak **se měj dobře**, Danny,“ řekla a podala mi ruku.*

(SYN2000- Josef Škvorecký: Zbabělci)

(81) *Ohó, takže až **budu mít hlad**, stačí abych trochu postál v chodbě
a čuchal a hlad bude pryč!* (SYN2000- John Le Carré: Smileyho lidé)

Zásadním formálním rozdílem vymezujícím modální sloveso *mít* vůči jeho homonymním plnovýznamovým realizacím je, že se sloveso *mít* v nemodálních významech nikdy neváže s infinitivem.

Dva gramatické rysy jsou slovesu *mít* společné ve všech jeho významech: nemá vidový protějšek a nepodléhá pasivní transformaci (prostředky sloužící standardně k tvoření trpného rodu se u slovesa *mít* gramatikalizovaly jako prostředky tvořící tzv. posesivní rezultativní konstrukce). Na rozdíl od modálního slovesa *mít* tvoří jeho plnovýznamové homonymum substantivum verbale, které se však sémanticky velmi úzce specifikovalo. Od slovesa *mít* je odvozen lexém '*mání*', který se frazeologizoval ve výhradní vazbě '*k mání*' (v SYN2000 662 dokladů). Tato vazba se dá ve všech užitích parafrázovat vazbou '*k dispozici*', z čehož jasně vyplývá její provenience – vztahuje se na dispozitivní význam slovesa *mít* (vizte výše stranu 45).

- (82) *Tak ty jehly, co jsou doma **k mání**, tak ty nemají u ouška takovou prohlubeň, takovej járek, takovej zoul, jako to mají právě ty Lamertzovy jehly.* (SYN2000- Bohumil Hrabal: *Kafkárna*)
- (83) *Gilotina? Stojí na zahradě? Nebo byla dána do frcu? Nebo ji najdeme zítra v Kotcích **k mání** za pětku?*
(SYN2000- Ivan Diviš: *Teorie spolehlivosti*)
- (84) *Celý průběh výstavy byl zaznamenán na videu. Kazety budou **k mání** u předsedkyně klubu.* (SYN2000- Myslivost, 1999)

Předmětem mého zkoumání nejsou ani rezultativní vazby, proto jen obecně uvádím, že se v češtině tvoří zpravidla spojením pomocného slovesa *být* nebo *mít* a tzv. *n*-ového nebo *t*-ového, případně *l*-ového participia; vznikají tak čtyři formální typy českých rezultativních konstrukcí, které se v úzu výrazně liší svojí frekvencí. (Giger 2003:49n)

Typ tvoření	Příklad
<i>být</i> + <i>n</i> -/ <i>t</i> - participium	<i>Jeho oči jsou zanícené.</i>
<i>být</i> + <i>l</i> - participium	<i>Stromy jsou sežehlé.</i>
<i>mít</i> + <i>n</i> -/ <i>t</i> - participium	<i>Polévku mám uvařenou.</i>
<i>mít</i> + <i>l</i> - participium	<i>Dveře mám zacvaklé.</i>

(převzato z Giger 2003:50)

Vůči raritnímu typu posesivního rezultativa, na které upozorňuje Giger a které se tvoří finitním tvarem slovesa *mít* a infinitivem významového slovesa, se vymezuje svojí syntaktickou vazbou přímo a pouze na infinitiv.

- (85) „Ano. Pane Holousek! Nepřijel váš pan šéf před chvílí domů?“
„Ano prosím. **Má stát auto** před bránou. Viděl jsem ho, jak utíkal d o vily. Bylo mi to divné, že tak pospíchá!“

VII. EXCERPOVANÝ MATERIÁL

Při excerpce materiálu z korpusu SYN2000 byla homonymie tvarů, zmíněná v předchozí kapitole, silně na překážku. Jako metodologicky nejschůdnější a nejrelevantnější postup se nakonec ukázalo vyhledávání podle lemmatu bez dalšího morfologického určení (vyhledávání podle lemmatu jsem zvolila ze zjevného důvodu, jelikož mě zajímaly všechny tvary daného slovesa), čímž však byly kromě tvarů modálního slovesa *mít* vyexcerpovány i doklady slovesa *mít* ve všech jeho nemodálních významech. Vyhledávání podle kolokace lemmatu *mít* s infinitivem jakéhokoli slovesa však vzhledem k četnosti infinitivu a četnosti slovesa *mít* v češtině a vzhledem k možné „vzdálenosti“ infinitivu významového slovesa od tvaru modálního slovesa *mít* neeliminovalo nemodální významy a mohlo by navíc být zavádějící při popisu slovosledu, proto jsem od něj ustoupila. Homonymie zapříčinila též občasnou chybu v automatické korpusové lemmatizaci a excerpce lemmatu *mít* tak přinesla též doklady lemmatu *můj* ve tvaru *má*, např.

(86) *Zpíval se žalm: „Chval, duše **má**, Pána našeho, a celé srdce mé chval svaté jméno Jeho.“* (SYN2000- Boris Pasternak: Doktor Živago)

(87) *Zdálo se mi, že **má** přítelkyně nezvykle zjihla.*
(SYN2000- Lidové noviny, 1993)

(88) *Za pár dnů by se za mnou měla vydat i **má** rodina a už se těším, až se půjdeme se synem potápnout mezi korálové útesy nebo vyrazíme na výpravu do bažin za aligátory.* (SYN2000- Lidové noviny, 1998)

Vzhledem k těmto skutečnostem jsem zvolila vyhledání nespecifikovaného lemmatu *mít* (příkaz [lemma="mít"]) a následně ručně provedla jeho anotaci, formátování a určení zdroje. Vzhledem k tomu, že je interpretace významů konkrétního užití modálního slovesa *mít* silně kontextově závislá, zvolila jsem při vyhledávání širší kontext u všech dokladů (dvě věty vlevo, dvě věty vpravo), v nutných případech jsem ho ještě dodatečně rozšířila.

Korpus SYN2000 doložil 635661 výskytů lemmatu „mít“ (příkaz [lemma="mít"]). Takto rozsáhlý dokladový materiál je pro účely této práce neúnosně předimenzovaný a práce s ním by jistě nepřinesla žádný důležitý poznatek o významech daného lemmatu, proto jsem se rozhodla využít pouze část excerptu. Aby byla zachována relevance poměru počtu výskytů jednotlivých forem a významů, pracuji s poměrným dílem celkových výskytů lemmatu v korpusu: **pomocí funkce náhodného výběru z celého dokladového materiálu jsem v SYN2000 vyhledala jednu dvousetinu všech excerptů, tj. celkem 3178 výskytů lemmatu „mít“** (celkem 326 stran textu).

880 dokladů z analyzovaného materiálu představuje sloveso *mít* **ve funkci modálního slovesa:**

- 435 dokladů ve tvaru indikativu,
- žádný doklad ve tvaru imperativu,
- 445 dokladů ve tvaru kondicionálu;

1774 dokladů představuje sloveso *mít* **ve funkci plnovýznamového slovesa:**

- 1706 dokladů ve tvaru indikativu,
- 1 doklad ve tvaru imperativu,
- 67 dokladů ve tvaru kondicionálu;

64 dokladů představuje sloveso *mít* **ve funkci rezultativa;**

80 dokladů představuje *negované sloveso mít* **ve funkci modálního slovesa:**

- 32 dokladů ve tvaru indikativu,
- žádný doklad ve tvaru imperativu,
- 48 dokladů ve tvaru kondicionálu;

342 dokladů představuje *negované sloveso mít* **ve funkci plnovýznamového slovesa:**

- 332 dokladů ve tvaru indikativu,
- 2 doklady ve tvaru imperativu,
- 8 dokladů ve tvaru kondicionálu;

12 dokladů představuje *negované sloveso mít* **ve funkci rezultativa;**

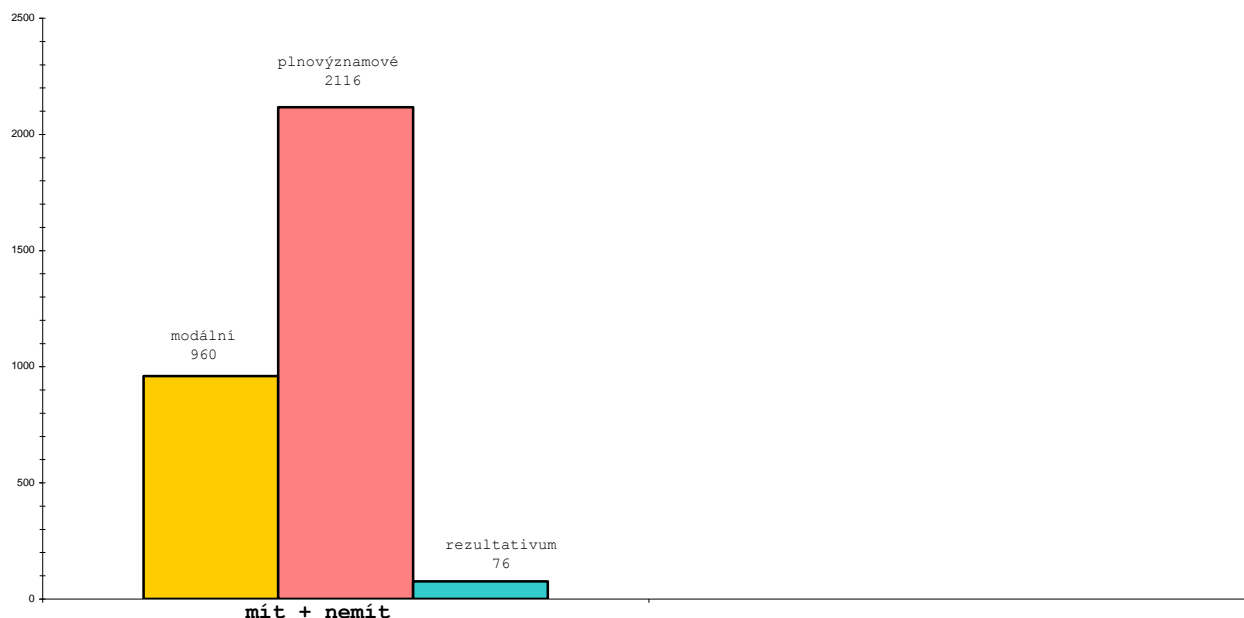
27 dokladů představuje tvar **N sg. F posesivního zájmena můj**, který je tvarově homonymní s tvarem 3.sg. indikativu slovesa *mít*.

Tabulka výskytů jednotlivých forem a základních významů:

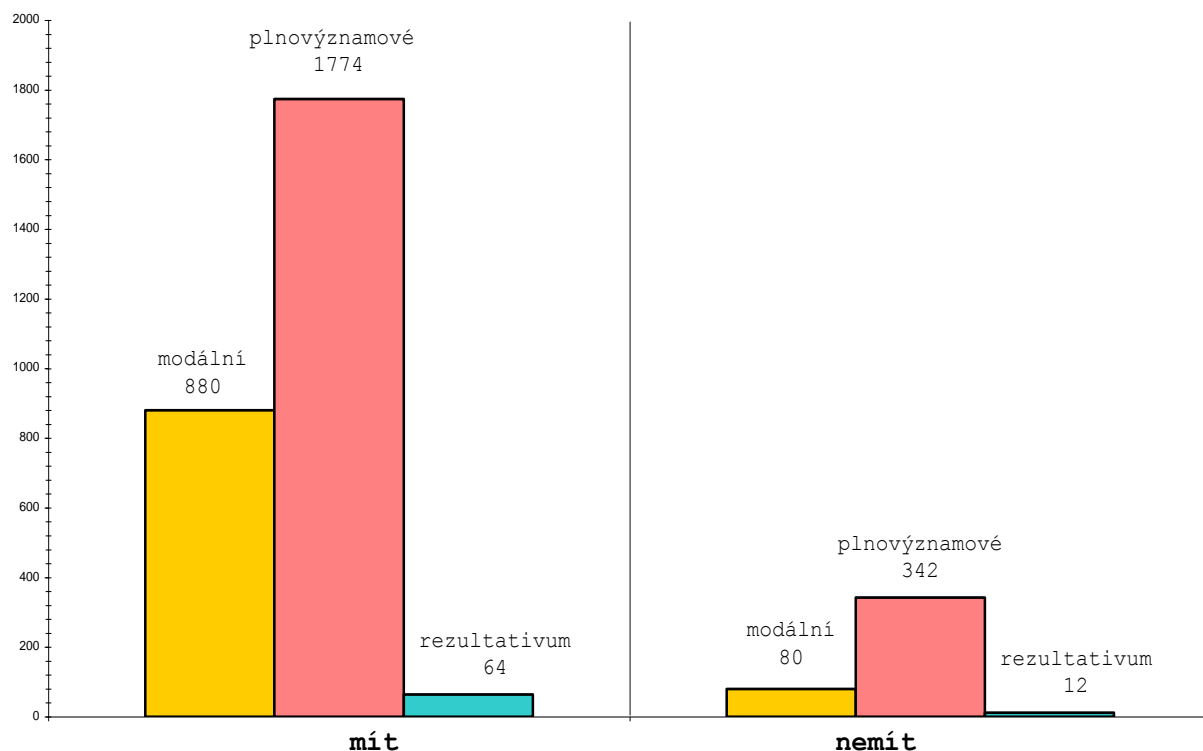
mít	modální	indikativ	435
		imperativ	-
		kondicionál	445
	plnovýznamové	indikativ	1706
		imperativ	1
		kondicionál	67
	rezultativum	indikativ	63
		imperativ	0
		kondicionál	1
			2718
nemít	modální	indikativ	32
		imperativ	-
		kondicionál	48
	plnovýznamové	indikativ	332
		imperativ	2
		kondicionál	8
	rezultativum	indikativ	12
		imperativ	0
		kondicionál	0
			434
můj			27
			3178

Některé méně frekventované tvary slovesa nebyly v rozsahu dané excerptce doloženy (např. imperativ rezultativa).

Poměr výskytů základních významů:

Poměr výskytů základních významů s ohledem na negované tvary

Celkově tedy excerpovaný materiál vykázal 960 dokladů modálního slovesa *mít* (celkem 113 stran textu). Z toho 880 dokladů je formálně ve tvaru pozitivu, 80 dokladů ve tvaru negativu. Tento materiál byl na základě různých sémantických a formálních kritérií anotován a následně analyzován.

VIII. ANALÝZA EXCERPOVANÉHO MATERIÁLU

Poté co jsem stanovila základní sémantické a formální charakteristiky českých modálních sloves a pozici modálního slovesa *mít* v systému českých modálních prostředků, vydělila skupinu modálních významů slovesa *mít* od jeho významů nemodálních a představila excerpovaný materiál v jeho výchozí i anotované podobě, mohu nyní přistoupit k vlastní analýze excerpovaného materiálu. Na jejím základě následně sestavím sémantickou klasifikaci realizací modálního slovesa *mít*. Podobně jako Benešová (1971:123n) a Hansen (2001:4n) se při analýze soustředím jak na lexikální sémantiku, tak na významy gramatických forem a vztahů. Vycházím přitom z předpokladu, že změna formy na sebe váže změnu funkce a naopak.

Metodickou zásadou mého postupu je tedy ve shodě s použitou sekundární literaturou předpoklad, že chci-li hovořit o dvou významech, měly by se lišit alespoň jedním aspektem svých formálních vlastností. Analýza však prokázala, že formálním distinktivním rysem jsou především vlastnosti dané syntagmatickými vztahy (tj. vztahy jedné modální jednotky k jiným jednotkám), jelikož ve vztazích paradigmatických se modální realizace slovesa *mít* formálně vymezují pouze vůči realizacím nemodálním, zatímco v rámci modální sféry fungují v principu jednotně a rozdíly vykazují pouze v tvoření a významu kondicionálu a ve schopnosti pasivní transformace. Abych vystihla všechny významy zkoumaného slovesa, musela jsem při analýze vzít v potaz zároveň několik různých distinkčních kritérií. V první řadě si všímám základních sémantických komponentů modální situace, tj. vztahu děje, konatele děje a původce modality, a příslušnosti daného užití k základnímu modálnímu významu, tj. nutnosti, možnosti a vůle či záměru, dále pak syntagmatických vztahů zkoumaného slovesa vůči ostatním modálním prostředkům, a to jak synonymních, tak i částečně synonymních. Ve středu mého zájmu stojí především vlastní sémantická náplň dané realizace slovesa *mít*.

Zatímco ostatní vlastní modální slovesa pokrývají vždy jen jeden ze základních modálních významů, tj. buď jen nutnost, nebo jen možnost, nebo jen vůli, resp. záměr, a do sféry jiného základního modálního významu se dostávají jen svojí vnitřní negací (např. *musí pracovat* + *musí nepracovat* – sféra 'nutnosti', *nemusí pracovat* + *nemusí nepracovat* = sféra 'možnosti'), **modální sloveso *mít* pokrývá svými významy všechny základní modální významy od nutnosti, přes možnost, až po záměr. Jeho negovaným tvarem se vyjadřuje vždy pouze nutnost/možnost/záměr nerealizovat danou propozici, ale do sféry jiného modálního významu svou negací nepřechází.**

Vzhledem k tomu, že je klasifikace modálních významů slovesa *mít* velmi náročným úkolem a že by vzhledem k mnohastupňové homonymii mohlo snadno dojít k opominutí nějakého možného užití, musela jsem pro zpětnou kontrolu postulovat vhodný kontrolní aparát. Jako nejúčinnější se v tomto směru ukázala metoda substituce slovesa jiným modálním prostředkem (synonymním nebo částečně synonymním). Parafráze negovaným tvarem jiného modálního komplexu, která funguje jako dobrá formální pomůcka k vyčlenění jednotlivých významů u ostatních modálních sloves (např. *musím tě hned vidět* = *nejsem schopen tě nevidět*, kde je původce modality identický s původcem děje a modalita je zde motivována vnitřním stavem samotného individua, na rozdíl od věty *musím se s ním sejit, přikázali mi to* = *nesmím se s ním nesejit*, kde původce modality s původcem děje identický není a modalita je motivována vůlí jiného individua) (Benešová 1971:30), nemá u slovesa *mít* vzhledem k charakteru jeho negace (srovnejte pasáž o negaci slovesa *mít* na str. 41) zdaleka tak široký kontrolní ani explikační dosah, jako je tomu u jiných modálních sloves, a proto nebyla při analýze využita. Jako formální pomůcku používám explikace, které pro účely svého výzkumu postuloval Hansen.

Při analýze slovesa *mít* musíme dále vzít v potaz skutečnost, že zatímco významy možnosti a vůle nelze na ose modálních typů přesně umístit co do modální intenzity, význam nutnosti tvoří co do intenzity škálu od krajní kategoričnosti (*musí, nesmí, je nucen*), přes záhodnost (*mít*), po doporučení (*měl by*). (Benešová 1971:128) Benešová (ibid.) považuje za indicii hranice mezi kategorickou nutností a všemi ostatními modálními významy možnost/nemožnost užití kondicionálu v potenciálním významu. Sloveso *muset* podle ní (ibid.) takové užití kondicionálu nepřipouští, zatímco sloveso *mít* již odstupňování kategoričnosti v určitých významech připouští, a to podle toho, zda má charakter tlumočení příkazu (kondicionál není možný), nebo objektivních okolností k realizaci děje (kondicionál v potenciálním významu se realizuje).

Při analýze slovesa *mít* jsem nápadně často narážela na problém nejednoznačnosti indicií určujících zařazení do konkrétní významové sféry. V mnoha případech jsem musela pro správnou interpretaci daného významu rozšířit kontext tak, aby moje interpretace byla jednoznačně jediná možná. Velká část dokladů se však ani po kontextovém rozšíření nedala jednoznačně interpretovat. Často totiž v takových případech zároveň působily dva typy modálních významů a na základě formálních distinkcí ani vlastního jazykového citu jsem nemohla žádný z nich prohlásit za sekundární. Stejně četné byly případy, kdy dané užití stálo na hranici dvou „sousedních“ významů a ani jedna interpretace nebyla jednoznačná.

Fenomén problematické interpretace slovesa *mít* je způsoben jednak faktem, že se sloveso *mít* realizuje na ploše celého modálního rámce (i daleko za jeho hranicemi), a nabývá tak nejrůznějších významů, a za druhé skutečností, že určitá část jeho významů tvoří sémantické kontinuum, takže se leckde nedají stanovit přesné hranice, kde jeden význam končí a druhý začíná. Protože jsem se chtěla při klasifikaci vyhnout jakékoli spekulativnosti, brala jsem v potaz pokud možno pouze doklady, které připouštěly jedinou možnou interpretaci. Z metodologického hlediska se při analýze nabízelo mnoho možných přístupů. Já jsem se rozhodla pro pojetí, které by co nejúčelněji splnilo cíl této diplomové práce. Tím je možnost bezprostředně aplikovat zjištěné poznatky v pedagogické nebo překladatelské jazykové praxi. Svoji klasifikaci jsem proto vystavěla na sémantickém principu, který je při pragmatické komparaci jazyků přínosnější, a formální distinkce беру pouze jako součást popisného aparátu, nikoli naopak. Jsem si vědoma, že i opačný postup by přinesl z teoretického hlediska zajímavé výsledky, vzhledem k náročnosti a materiálovému rozsahu by však odpovídal spíše disertační než diplomové práci.

IX. SÉMANTICKÁ KLASIFIKACE MODÁLNÍCH VÝZNAMŮ SLOVESA MÍT

A. REPRODUKCE NORMATIVNÍHO POŽADAVKU VNĚJŠÍHO DEONTICKÉHO ZDROJE

- Základní modální význam: NUTNOST
- Základní sémantické komponenty modální situace:
PŮVODCE MODALITY NENÍ ÚČASTNÍKEM KOMUNIKAČNÍ SITUACE
- Základní typ modálního vztahu: MODALITA DEONTICKÁ
- Základní sémantická explikace: „REPRODUKCE VOLNÍHO POŽADAVKU
PŮVODCE MODALITY, ŽE JE ZÁHODNO, ABY POTENCIÁLNÍ KONATEL DĚJE UČINIL P“
Hansenovská explikace: „je lepší, když X P, protože Y chce, aby X P“

Základním modálním významem, který se v rámci této kategorie realizuje, je nutnost. Primárním iniciátorem modálního významu je ale vůle nebo záměr původce modality. V sémantice je tedy obsažen určitý volitivní pramen, který je zdrojem výsledného významu nutnosti, přičemž může původce modality zůstat nejmenován. Předchozí stádium modální situace se tedy vztahuje k volnímu aktu, což je vlastnost typická pro **deontickou modalitu**: nutnost (resp. možnost) se zakládá na vůli jiného člověka. (Hansen 2001:72) **Původce modality není účastníkem komunikační situace, ve které je užito modální konstrukce se slovesem mít.**

Dispozice k ději je vyvolána deontickým zdrojem, kterým může být autoritativní jedinec nebo jiná normativní entita, jako je předpis, nařízení, směrnice, návod k použití, popis pracovního postupu, pravidla hry, recept, los apod., dále určité konvencionalizované, obecně platné společenské normy, nebo právní, náboženský či morální kodex. Modální konstrukce má význam reprodukce existujícího normativního požadavku (příkazu, výzvy, žádosti apod.), jež vydala nějaká třetí osoba, příp. nějaká vyšší normativní instituce. Zachycuje vždy již formulovaný nebo postulovaný požadavek, proto se vyskytuje pouze v neiniciálním užití.

Jednou z nejčastějších podob imperativního výroku, který předchází modální situaci této kategorie, je forma slovesného imperativu, a to jak v podobě mluvené (pak je modální situace reprodukcí 'přímé řeči' v úzkém smyslu), tak v podobě psané (nařízení, vzkaz, los apod. – pak je modální situace reprodukcí přímé řeči v širokém smyslu). Imperativní výrok se může realizovat i v jiných formách normativního závazku (zákon, směrnice, pravidlo...) nebo jiného konvenčního imperativního znaku (pokyn, gesto, dopravní značka ...). V takových případech je konstrukce se slovesem *mít* parafrází významového imperativu. Význam povinnosti, aby činitel uskutečnil děj z cizí (nebo i vlastní) vůle, se v některých pracích nazývá 'hortativ'. (Benešová 1971:100)

Toto užití slovesa *mít* určuje cíl pro jednání mluvčího, adresáta nebo třetí osoby, příp. obecného konatele. V sémantickém pozadí modální konstrukce je určitý IDEÁL, který představuje ideální realizaci propozice z pohledu původce modality. Modální konstrukce ale zároveň obsahuje sémantickou informaci o ALTERNATIVĚ, kterou má k dispozici konatel děje. Na škále imperativnosti totiž toto užití slovesa *mít* nedosahuje jejích krajních hodnot. Hodnota kategoričnosti dané konstrukce se pohybuje přibližně u významu slabší intenzity povinnosti. Rozhodnutí, zda k realizaci propozice dojde nebo nedojde, tak v dané modální situaci záleží na konateli děje (v realitě může dojít k dalším situacím, které mu mohou v jeho záměru danou propozici vykonat zabránit). Modální sloveso nevypovídá v žádné své formě (tj. ani ve formě prezenta, ani ve formě préterita, v pozitivu ani v negaci) nic o realizaci nebo nerealizaci daného děje, ale je pouze nositelem informace o modální dispozici k této realizaci, např.:

- (89) Nejprve jim **měl** podle smlouvy **dát** 8 miliónů korun, ale nestalo se tak. Vzápětí **měl doručit** 4. listopadu peníze na výplaty hráčů a zaměstnanců, ale opět nic. (SYN2000- Lidové noviny 1992)

[Komentář: Subjektu se nabízela alternativa realizovat, nebo nerealizovat propozici. Z následného kontextu se dozvídáme, že se rozhodl pro její nerealizaci, samotné modální sloveso nám ale o realizaci nebo nerealizaci dané propozice žádnou informaci implicitně ani explicitně nepodává.]

Modální sloveso *mít* v principu nerealizuje morfologický tvar futura (doklady, kde ho realizuje, jsou uvedeny v příloze č. 2 a 3 této práce), svým významem ale v tomto užití v zásadě prvek futura představuje.

V jeho sémantické náplni jsou obsaženy komponenty časové následnosti³⁰.
(Hansen 2001:58) Např.

- (90) *Mají příkaz Kalibána zadržet, ne zničit. Jestli to půjde, **mají** ho **přinutit** k přistání. Chci ho vyslyšet.*

(SYN2000- Allen Roger MacBride: Kalibán Isaaka Asimova)

[Komentář: Realizace dané propozice je vůči momentu promluvy (příp. vůči dalším propozicím) následná.]

Uvádím několik dalších reprezentativních dokladů tohoto užití slovesa *mít*. Pro ilustraci volím doklady s různou formou normativního zdroje a s různým temporálním zařazením (prézens, préteritum).

Prézens:

- (91) *„Chápu, že AA je nedílnou součástí tvého života, ale slyšel jsi, jak Ben říkal, že **máš nechat** každého **dělat** si co chce.“* (SYN2000- Darren Starová: Beverly Hills 90210 - Dvě srdce)

[Komentář: Zde se jedná o reprodukci přímé řeči. Jako normativní zdroj můžeme předpokládat imperativ '*nech každého dělat si co chce!*']

- (92) *Saturnin se sice nabízel, že bude bdít celou noc, ale to nemůžeme přijmout. Byl tedy pořád hlídek určen losem a já **mám mít** službu do jedenácti hodin.* (SYN2000- Zdeněk Jirotka: Saturnin)

[Komentář: Normativním zdrojem je los.]

- (93) *Jelikož ten jazyk dokonale neovládám (tím nemyslím, že bych ho trochu uměl; to chtělo by asi jinej slovosled), uvedlo mě to do rozpaků, a v těch rozpacích, aby ten pán nepřišel zkrátka, jsem mu řek: Yes. A von se uklonil a pokynul mi, že **mám jít** s ním, a cestou se mě na něco ptal, a já mu kůlivá pestrosti řek: Nou.* (SYN2000- Škvorecký, Josef: Příběh inženýra lidských duší)

[Komentář: Tato realizace není tlumočením slovesného imperativu, ale normativního znaku z jiné než jazykové znakové soustavy.]

- (94) *Probereme teď stručně svátostnou péči o nemocného v katolické církvi a potom v některých nekatolických církvích. Především zopakujme, že návštěva a péče duchovního v katolické církvi **se nemá týkat** jen a výlučně služby svátostné.* (SYN2000- Aleš Opatrný: Malá příručka pastorační péče o nemocné)

[Komentář: Normativním zdrojem je určitá náboženská norma.]

³⁰ 'Nachzeitlichkeit'

Préteritum:

(95) *Ale náhle dostal podivný vzkaz. **Měl přijít** ke Karlovi.*

(Jaroslav Durych: Kouzelný kočár)

[Komentář: Normativním zdrojem je vzkaz.]

(96) *Alíju posadili na koně s pozlaceným postrojem. Otec jí pak vtiskl do ruky dlouhou šavli, jejíž čepel **si měla přitisknout** na bílý šátek, který zakrýval její obličej. V této pozici **měla zůstat** až do okamžiku sňatku, kdy jí ženich špičkou šavle poodhrne šátek a tím ji symbolicky pojme za ženu. (SYN2000- Larry Collins - Dominique Lapierre: Ó Jeruzaléme!)*

[Komentář: Původcem modality je buď otec, nebo nějaké konvenční, v dané společnosti všeobecně známé pravidlo. Obě interpretace spadají do deontického vyjádření nutnosti.]

Kondicionál:

V **prézentu** sloveso *mít* v tomto užití **kondicionál v potenciálním významu netvoří, v préteritu ano**. Nejedná se však o typickou funkci kondicionálu, ale dochází zde k určitému významovému posunu. Kondicionál děj neoznačuje jako potenciální nebo nereálný, ale snižuje míru deontické intenzity. V modální konstrukci tak graduje sémantická složka alternativy.

(97) *Mnozí rodiče se dostali do finančních potíží poté, co několik měsíců platili vzdělání svým dětem na státních učilištích. Školné **by** však podle zákona **měli platit** podnikatelé, u nichž dítě nastoupí po vyučení do práce, nebo stát. (SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1994)*

Pasivum:

Užití slovesa *mít* ve významu reprodukce normativního požadavku bez výjimky **umožňuje pasivní transformaci**.

(98) *23 Muž je totiž hlavou ženy, podobně jako je Kristus hlavou církve, sám spasitel svého (tajemného) těla. 24 Jako je církev podřízena Kristu, tak i ženy **mají být** svým mužům **podřízeny** ve všem. (SYN2000- Nový zákon. Liturgický katolický překlad. Karmelitánské nakladatelství, 1998)*

(99) *Přestože místní inspektorku kultury ONV nelze podezřívat ze zlého úmyslu, nejso odborníci byla manipulována zájmy nikoli čistými. [...] Jiná malba ve špaletách dvou oken **se měla sejmut** se zdi jen proto, aby se „restaurátorům“ - kameníkům usnadnila práce při výměně původního ostění za nové. (SYN2000- Lidové noviny, 1991)*

Otázka:

Do kontextu deontické modality s významem reprodukce deontického požadavku spadá i užití otázek, kterými se ptáme na primární normativní požadavek. Může se jednat o otázky zjišťovací i doplňovací.

- (100) *Bergman nemohl spustit oči z Komarovského; Komarovskij se sklonil a sebral revolver, který vypadl mrtvému z ruky, očistil pažbu rukávem a pomalu znova nabil. Už se na mrtvého nepodíval. Pak se obrátil k Bergmanovi - Bergman si zděšeně uvědomil, že Rus má vlhké oči - a řekl: „Što ty stojíš, jevrej? Idi.“ Slzy měl i v hlase. „Nerozumím...“ zabreptal Arnošt Bergman. „Co že mám udělat?“ „Nech tu kufr a běž!“ houkla Alice. „Hranice je odtud pár kroků!“ (internet- Alex Koenigsmark: Děti ráje)*

Otázky, ve kterých je původcem modality partner komunikační interakce, již porušují základní kritérium, že původce modality není účastníkem komunikační situace a tvoří přechod mezi deontickými a volitivními významy. Jedná se o otázky se subjektem v 1. osobě, kterými mluvčí předchází potenciálnímu normativnímu požadavku partnera interakce (výzvě, prosbě apod.). Sloveso *mít* zde lze parafrázovat slovesem *chtít*: př. *Mám ti pomoci?* - '*Chceš, abych ti pomohl?*', čímž tvoří přechod mezi deontickými a volitivními významy.

- (101) *Zajeli k závěži. - Je to kolo pod vámi, pane štábní kapitáne. -*
- Máme vystoupit? - (SYN2000- Vladimír Körner: Adelheid)
[Parafráze: '*Chcete, abychom vystoupili?*'.]
(102) *„Anderson prostě Waldemara zatkne a bude to.“ „Proč ho mám*
zatknout?“ (SYN2000- Ota Hofman: Pan Tau a tisíc zázraků)
[Parafráze: '*Proč chcete, abych ho zatknul?*'.]

Syntagmatické vztahy:

Konkurenčním prostředkem jsou modální slovesa a další modální prostředky se sémantickým komponentem nutnosti (s Hansenovskou explikací: „X musí P, protože Y chce, aby X P“). Rozlišujícím indikátorem je intenzita nutnosti: zatímco *mušet*, *je třeba*, *je nutné* vyjadřují krajní kategoričnost, sloveso *mít* se pohybuje na škále kategoričnosti směrem k opačnému pólu. Slovesa vyjadřující silnou intenzitu nutnosti vykazují vyšší míru závaznosti a potlačují sémantický komponent alternativy (je u nich

vyloučena vůle konatele děje). Protože původce modality není účastníkem komunikační situace, nekonkuruje si s imperativem.

B. REPRODUKCE VLASTNÍHO NORMATIVNÍHO POŽADAVKU

→ **Základní modální význam:** NUTNOST + VŮLE

→ **Základní sémantické komponenty modální situace:**

MLUVČÍ JE IDENTICKÝ S PŮVODCEM MODALITY

→ **Základní typ modálního vztahu:** MODALITA DEONTICKÁ

→ **Základní sémantická explikace:** „REPRODUKCE VOLNÍHO POŽADAVKU MLUVČÍHO, ŽE JE ZÁHODNO, ABY POTENCIÁLNÍ KONATEL DĚJE UČINIL P“

Hansenovská explikace: „je lepší, když X (Y) P, protože X chce, aby X (Y) P“

Sémantická náplň této realizace je v principu totožná s významem reprodukce normativního požadavku vnějšího deontického zdroje s tím rozdílem, že je zde pramenem volního aktu sám mluvčí. Mluvčí reprodukuje vlastní již jednou vyřčený, nebo jinak postulovaný normativní požadavek. Modální konstrukcí tak určuje cíl pro vlastní jednání, pro jednání adresáta, nebo nějaké třetí osoby, příp. obecného konatele. V pozadí výroku je nějaký **IDEÁL**, který si mluvčí sám stanovil podle svých představ ideálního stavu světa. Deontickým zdrojem je v tomto případě výhradně autoritativní jedinec.

Prézens:

(103) *Když se uvelebil s časopisem do klubovky za psacím stolem, utrousil jsem: „Rád bych, abyste mi řekl, co mám dělat, jestli máte čas.“ Mírně nakvašeně se na mě zahleděl. „Řekl jsem vám, že **máte naklepat** to hlášení.“ „To jo, slyšel jsem vás. Jenomže to byl jenom zdržovací manévra a vy to víte. Jestli chcete, abych tu seděl na dvou půlkách, dokud nedostanete chuť něco vymyslet, stačí říct.“*
(SYN2000- Rex Stout: Večerní host)

(104) *A po několika měsících prý zjistila, že je v jiném stavu. A nevěděla prý, co **má dělat**. Jako katolička se nemohla odhodlat k umělému potratu. (SYN2000- William Saroyan: Náhodná setkání)*

Préteritum:

(105) Každému herci jsem navíc přidělil jednoho pacienta ke sledování. Nešlo mi o to, aby studovali jeho postižení a nahlíželi do štatusů, **měli** svého pacienta pouze důkladně **pozorovat, napodobovat** jeho gesta, způsob mluvy, všechny tiky a zvláštnosti jeho chování.

(SYN2000- Miloš Forman - Jan Novák: Co tě nezabije....)

Kondicionál:

Sloveso *mít* v tomto významu **netvoří kondicionál** v potenciálním významu.

Pasivum:

Vzhledem k tomu, že je původce modality totožný s původcem děje, není pasivní transformace možná.

Syntagmatické vztahy:

Synonymními prostředky tohoto užití slovesa *mít* jsou konstrukce s částicí *at'* a imperativ. Na rozdíl od užití, kdy je původcem modality jiná osoba než mluvčí a modální komplex je pouze reprodukcí imperativu, která si zachovává jistou míru imperativnosti, ale nezachovává formu imperativu, lze v užitích, kde je původcem modality mluvčí, sloveso *mít* imperativem zaměnit. Konkurenčnost modálního slovesa *mít* a imperativu je omezena na ty realizace, kde je schopen imperativ vzhledem k defektnosti svého paradigmatu morfologicky realizovat adekvátní formu (tj. pouze v 2. sg., 1. a 2. pl. přítomnosti). V ostatních pozicích má sloveso *mít* v tomto užití funkci opisné formy imperativu.

(106) Aby předešel dlouhé diskusi, řekl jí hned, jak ji uslyšel: Znovu jsem o tom přemýšlel a chci ti říci, že **máš udělat** přesně to, co toužíš udělat. (SYN2000- Milan Kundera: Nesmrtelnost)

[Parafráze: 'Chci ti říci: „**Udělej** přesně to, co toužíš udělat.'

Parafráze: 'Chci ti říci, **at' uděláš** přesně to, co toužíš udělat.']

C. ZÁHODNOST, ŽÁDOUCNOST DĚJE

→ Základní modální význam: NUTNOST

→ Základní sémantické komponenty modální situace:

MLUVČÍ NENÍ IDENTICKÝ S PŮVODCEM MODALITY

→ Základní typ modálního vztahu: MODALITA ALÉTIKÁ

→ Základní sémantická explikace: „JE ZÁHODNO UČITIT P“

Hansenovská explikace: „je lepší, když X P, protože vně X existují určité okolnosti“

Záhodnost propozice je v této významové kategorii vyvolána objektivními okolnostmi nebo zkušeností lidské společnosti. Původcem modality tedy není jednotlivec, ani žádná jiná autoritativní entita. Sloveso *mít* vyjadřuje menší míru intenzity nutnosti, a **realizace nebo nerealizace dané propozice se tak hodnotí jako záhodná, náležitá nebo žádoucí**. Míra závaznosti nedosahuje hodnoty kategoričnosti a modální konstrukce tak implikuje ALTERNATIVU dvou možných jednání – tj. realizaci nebo nerealizaci propozice. V sémantickém pozadí je vždy nějaký IDEÁL, kterým je v tomto významu určitá konvenční představa o ideální podobě stavu věcí a stereotypní představa o normálním, předpokládaném průběhu děje.

V **prézentu** modální sloveso **nevypovídá nic o tom, zda bude propozice uskutečněna či nikoli**. Je v něm pouze explicitně obsažena sémantická informace o alternativách jednání, které se nabízejí konateli děje. Ve formě **prézenta** modálního slovesa *mít* je implicitně obsažen prvek **futura**. V **préteritu** je v modálním slovese implicitně obsažena informace, že **propozice nebyla uskutečněna** a modální komplex tak nabývá význam výtky, výčitky, lítosti apod.

Prézens:

- (107) A protože každý úspěšný lov **se má zapít**, aby se Hubert s Dianou neurazili, stalo se tak večer v pavlovické hospodě. (SYN2000- Jiří Mlčoušek: Hajný Vítězslav a fořt Bořivoj)
- (108) Nejlepší zprávy **se mají nechávat** na konec, tak tedy zmínka o ceně. Celý balík 30 CD ROMů se dá koupit za neuvěřitelných 149 dolarů a 95 centů (!!!!). (SYN2000- Ikaros 1998. Staženo z internetu, 1998)
- (109) Vypadalo to přesně tak, jak kancelář výtvarníka **vypadat má**. Jedna stěna byla bílá, druhá žlutá a dvě byly hluboce modré, koberec na zemi tmavě hnědý. (Danielle Steelová: Palomino)
- (110) Policisté samozřejmě chtějí podrobný popis provedení trestného činu, protože podle "techniky" leckdy poznají, pro kterou známou firmu **mají** dojet, a tak jejich otázky jsou stejně dotěrné nebo ještě dotěrnější než jednání pachatele. (SYN2000- Carola Biedermannová: Lítostivá kantiléna)
- (111) Na silnici stáli jeho velitelé a hádali se, zda **mají nebo nemají přerušit** telegrafní vedení podél cesty. (SYN2000- Boris Pasternak: Doktor Živago)
- (112) Jakou roli má prezident sehrát? Myslím, že prezident, alespoň podle toho, jak chápu ducha ústavy, **nemá být** substancí, která vstupuje do reakce. On **má být** katalyzátorem. (SYN2000- Právo, 1998)
- (113) Přijela za ním v sobotu, nepozvána. Věděla, že to **neměla udělat**, ale dávno si zvykla dělat, co **se dělat nemá**, a byla na to dokonce pyšná, protože právě kvůli tomu ji muži obdivovali, Bernard ještě víc než jiní. (SYN2000- Milan Kundera: Nesmrtelnost)

Préteritum

- (114) „Ani nevím, za kým šel vlastně ten malý v montgomeráku. A toho čahouna Neugeborna,“ otřel si ústa hřbetem ruky, „**jsem měl** rovnou **chytit** za límec a dovést ho k vodovodu do sklepa, aby se na to podíval. U koho vlastně byl?“ (SYN2000- Arnošt Lustig: Dita Saxová)
- (115) Odměnu za práci dostane, jako by se mu podařila. **Mělo** nás **napadnout**, že to bude tak trochu blázen. (SYN2000- Salvador Dalí: Skryté tváře) - vedlejší věta podmětná!!
- (116) A tatínek **měl** dokonce po těžké operaci a z očí mu tekly takové slzy. Maminka naříkala, že už to nevydrží, a tvrdila tatínkovi, že **si měl vzít** docela jinou maminku. (SYN2000- Ota Pavel: Fialový poustevník)
- (117) Vy a váš pes? Tu roli **jsem neměl brát**! V celém filmu **neříct** ani slovo, a ještě si **nechat** ničit kostým! (SYN2000- Ota Hofman: Pan Tau a tisíc zázraků)

Otázka:

Do tohoto kontextu spadají i otázky se slovesem *mít*. V případě, že jde o vlastní plány (tzn. mluvčí je zároveň potenciálním konatelem děje), žádá takováto otázka partnery komunikační interakce o radu.

- (118) *Vytřeštěně hleděl na budíka, pak na ni, napadlo ji, že jeho úlek je neúměrný situaci. Co **mám dělat**? hlesl bezradně. Obleč se, zavolám taxíka.* (SYN2000- Lenka Procházková: Oční kapky)
- (119) *Pomoz mi s jedinou věcí, prosím tě. Myslíš, že **bych to měla oznámit** policii?* (SYN2000- Stella Sheperdová: Vražedný lék)

Kondicionál:

Sloveso *mít* v této realizaci **kondicionál tvoří, a to jak v prezentu, tak i v préteritu**. Kondicionálová forma je v tomto užití velmi frekventovaná a většinou danou modální situaci náležitě postuluje jako potenciální nebo nereálnou.

- (120) *„Benno, di si lehnout a vyspi se,“ řekl jsem. Chápal jsem ho a **mělo by** mně ho **být líto**, jenže jsem žádnou lítost nemohl pocítit.* (SYN2000- Škvorecký, Josef: Zbabělci)
- (121) *A je dobře, že neshořel, že si vždycky jen z dálky mohl připálit nos a pak se musil schovat. **Kdyby byl měl shořet**, jistě by byl shořel jen neslavně jako tuctový milenec, ne - li hůře.* (SYN2000- Jaroslav Durych: Kouzelný kočár)
- (122) ***Neměl bych** snad chvíli **počkat** a pár dní **se neukázat**? Jenže v tom případě nemá cenu žít.* (SYN2000- Vladimír V. Nabokov: Král, dáma, kluk)
- (123) *Chce najet na brány vozidly... Já si myslím, že **bychom neměli podnikat** nic, dokud nedostaneme rozkazy...* (SYN2000- Nelson DeMille: Výkupné)

V některých užitích de však dochází k určitému významovému posunu. Forma kondicionálu danou propozici posouvá od významu náležitosti a žádoucnosti spíše **k významu vhodnosti**. (AM 1987:295) Kondicionál je zde prostředkem, který do hodnocení situace zahrnuje kromě objektivních okolností i mluvčího. Mluvčí užitím kondicionálu jasně dává najevo, že něco osobně považuje za nutné. (Hansen 2001:72) Například ve výroku *Měla bys jít k holiči* není obsažen potenciální význam formálně mu odpovídajícího indikativního výroku *Máš jít k holiči*, ale dochází zde k patrnému posunutí

lexikálního významu. Zatímco indikativní forma má význam reprodukce normativního požadavku a spadá tak do sféry deontické modalit (Máš jít k holiči = 'X dal najevo svůj požadavek, ať jdeš k holiči'), kondicionálová forma implikuje vhodnost dané propozice vzhledem k objektivní situaci a zároveň obsahuje sémantický prvek zahrnující názor mluvčího (Měla bys jít k holiči = 'vzhledem k objektivním okolnostem je vhodné, abys šla k holiči, a já se k tomuto požadavku přikláním').

Pasivum:

Tento význam je možné převést do pasiva.

- (124) *Terapie: v terapii se užívá albendazol (Zentel) 2x 200 mg denně nebo dietylkarbamazin (Notezine) 2x 100 mg denně po dobu nejméně 10 dnů. Nemocný **má být** vždy **vyšetřen** oftalmologem. Terapii řídí a pacienta dispenzarizuje specializovaná poradna infekčního nebo očního oddělení.*

(Jiří Havlík: Infekční nemoci: příručka pro praktické lékaře)

- (125) *Doktor Vlach pravil, že naše úsudky o bližních **by** nikdy **neměly býti prohlašovány** s konečnou platností a že člověk je příliš složitý, než aby mohl býti tříděn a vtěsnán do nějaké formule.*
(SYN2000- Zdeněk Jirotko: Saturnin)

Syntagmatické vztahy:

Tento význam slovesa *mít* hraničí s alétickým významem silné intenzity povinnosti (hansenovská explikace: „X musí P, protože vně Y existují určité okolnosti“), kterou reprezentuje např. modální sloveso *muset*. Distinkčním sémantickým prvkem zde je intenzita kategoričnosti.

D. BEZPROSTŘEDNÍ EVIDENCE

→ Základní modální význam: MOŽNOST NEBO NUTNOST

→ Základní typ modálního vztahu: EVIDENCE

→ Základní sémantická explikace:

„INDICIE VEDOU MLUVČÍHO K ZÁVĚRU, ŽE PRAVDĚPODOBNĚ NEBO JISTĚ P“

Syntagmatické vztahy:

Synonymním výrazovým prostředkem jsou epistémické částice, např. očividně, patrně, zřejmě, pravděpodobně, asi apod.

1. ZALOŽENÁ NA VIZUÁLNÍCH INDICIÍCH

→ Základní sémantická explikace:

„VIZUÁLNÍ INDICIE VEDOU MLUVČÍHO K ZÁVĚRU, ŽE PRAVDĚPODOBNĚ P“

Prézens:

(126) Zpráva o požáru v říjnu 1973 zastihla Kohouta s jeho přáteli v Klášterní vinárně. [...] Původní stavbu ani dnes nehyzdí žádné přístěnky či jiná obvyklá vylepšení. Pouze římské topení Kohoutovi předělali na běžné, ústřední. Bohužel - i tak je dům v zimě téměř nevytopitelný. Kohoutovi ho však od samého počátku měli příliš rádi na to, aby do originální architektury dělali nějaké zásahy. A teď o to všechno **mají** tak hloupě **přijít**? Požár odhalila maminka paní Blaženky. (SYN2000- Reflex, 1994)

Préteritum:

(127) BELFAST - Za účasti několika stovek katolíků a protestantů se odehrál v úterý pohřeb prvních obětí sobotního pumového útoku v nákupním centru ulsterského Omaghu, který si vyžádal celkem 28 životů a dalších 220 lidí zranil. Posledního rozloučení

se 30letou Avril Monaghanovou, jež **měla** příští měsíc **porodit** dvojčata, a její 18měsíční dcerou Maurou se zúčastnily stovky katolíků a protestantů, včetně manžela Michaela a jejich dalších tří dětí. Vzpomněli i Avrilinu matku Mary Grimesovou, která při atentátu také zahynula a bude pohřbena s většinou dalších obětí dnes nebo ve čtvrtek. (SYN2000- Právo, 1998)

Kondicionál:

(128) Byli tam s váma dva lidi. Informace z míst činu nám napovídají, že **by to měl být** Richter a ten Ukrajinec, je to tak?
(internet- www.mvcr.cz)

2. ZALOŽENÁ NA AKUSTICKÝCH INDICIÍCH

→ **Základní sémantická explikace:**

„AKUSTICKÉ INDICIE VEDOU MLUVČÍHO K ZÁVĚRU, ŽE PRAVDĚPODOBNĚ P“

Pro tento význam jsem v celém excerpovaném materiálu, a ani při dalších cílených excerpacích v korpusu a na internetu nenašla žádný doklad. Význam však zmiňuje např. Auwera-Plungian (1998:85) při zběžné subklasifikace kategorie evidence (kterou do sféry modalit s výjimkou subkategorie 'logické dedukce' neřadí) a jeho nedoložení nejspíš vypovídá jen o mizivé frekvenci jeho užití. Konkrétní realizaci si dokážu z pozice rodilého mluvčího snadno vykonstruovat, např. *Někdo dupe. To **by měl být** on.*

3. ZALOŽENÁ NA LOGICKÉ DEDUKCI

→ **Základní sémantická explikace:**

„NA ZÁKLADĚ EXISTUJÍCÍCH INDICIÍ MLUVČÍ LOGICKOU ÚVAHOU DOSPÍVÁ K ZÁVĚRU, ŽE PRAVDĚPODOBNĚ P“

Tento význam se překrývá s epistémickým významem pravděpodobnosti (vizte dále str. 70).

E. ZPROSTŘEDKOVANÁ EVIDENCE

→ Základní modální význam: MOŽNOST

→ Základní typ modálního vztahu: EVIDENCE

→ Základní sémantická explikace:

'REPRODUKCE CIZÍHO SDĚLENÍ', 'REPRODUKCE CIZÍHO NÁZORU'

Tato realizace pokrývá **význam reprodukce cizího sdělení nebo názoru**. Reprodukované primární sdělení má při tom charakter prostého konstatování nebo logické dedukce. Sloveso *mít* zde neobsahuje žádný volitivní ani deontický komponent, čímž se sémanticky vymezuje vůči realizaci slovesa *mít* ve významu reprodukce normativního požadavku. Mluvčí vyjadřuje nějakou informaci přejatou z výpovědi jiných mluvčích, přičemž se od těchto domněnek třetích osob často distancuje. Užitím slovesa *mít* dává mluvčí implicitně najevo, že neručí za pravdivost a spolehlivost svých výpovědí. Příznakové distance se dosáhne především přídatným užitím epistémické částice *prý*. Modální konstrukce ale sama o sobě obsahuje jasnou indicii toho, že mluvčí reprodukuje cizí sdělení nebo mínění a že se tím distancuje od záruk za platnost sdělovaného obsahu. PSJČ (1938:864n) tento význam '*cizího tvrzení*', '*nepotvrzené zprávy*' označuje za germanismus, což na základě svých znalostí pokládám za pravděpodobné. I v tomto užití *prézens* modálního slovesa *mít* ve své sémantice obsahuje **prvek futura**, resp. vyjadřuje děj vůči momentu promluvy časově následný.

Prézens:

(129) *Před chvílí povídali ze světa o tom, že do Prahy **má přijet** Kosygin, aby urovnal ve vedení spory, jak jednat s opozicí. Husák *prý* je pro mírnější postup, Biřak pro ostrý.* "

(SYN2000- Ludvík Vaculík: Český snář)

(130) *Pochybnosti o pravdivém informování se ale objevily již dříve. Loni v listopadu bylo zveřejněno, že **se má** prezident **podrobit** „diagnostickému operačnímu zákroku“, přičemž se Havel 2. prosince podrobil operaci radikální. Prezidentovi byl odebrán 15 milimetrů velký zhoubný nádor a polovina pravé plíce, lékaři navíc našli v sousedství další nádor.* (SYN2000- Lidové noviny, 1997)

- (131) Podle mluvčího **má** Schröder s Chirakem **poobědvat** a pak **se sejít** s Jospinem. Návštěva **má trvat** jen několik hodin a německého politika při ní **nemají provázet** novináři. (SYN2000- Právo, 1998)
- (132) „Tohle - tohle že má být on?“ zachechtala se Ala. „Tenhle směšný pantáta? Ten mohl nám nahnat tolik strachu?“ (SYN2000- Ladislav Klíma: Velký román)

Préteritum:

- (133) Inspirovala jsem se Maří Magdalenou. **Podle mnohých pramenů měla být** ženou Ježíše Krista. (SYN2000- Reflex, 1994)
- (134) Naopak Mašek vinil z výsledku hlasování své kolegy, kteří seděli ve sněmovně a kteří **se podle něho měli snažit** okamžik hlasování oddálit. (SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1997)

Kondicionál:

Kondicionál v tomto užití se mi nepodařilo doložit, ale nevylučuji, že existuje. Všechny vyexcerpované kondicionálové doklady slovesa mít ve významu evidence by se daly interpretovat jako reprodukce primárního kondicionálového tvaru slovesa mít a jejich zařazení ke kondicionálu ve významu zprostředkované evidence by tedy bylo sporné.

Pasivum:

Toto užití umožňuje pasivní transformaci.

- (135) Podle V. Klause již při dalších jednáních o Temelínu pravděpodobně **nedojde** k žádnému výraznému zvratu. Potvrdil, že stát poskytne nezbytné garance na bankovní úvěry. V souvislosti s Temelínem **má být** od příštího roku do roku 1997 v severních Čechách **utlumeno** 2039 MW produkce elektrické energie. (SYN2000- Lidové noviny 1993)
- (136) Policie zasahovala U Holubů na základě dopisu, který oznamoval, že v této restauraci, která sloužila jako shromaždiště ukrajinské mafie v ČR, **má být zavražděn** jeden z jejích šéfů Seva Mogilevič. (SYN2000- Hospodářské noviny, 1995)

Syntagmatické vztahy:

Synonymními prostředky jsou slovesa s explicitním lexikálním významem předávání informací (říkat, šuškat, psát...), získávání informací (slyšet, dovědět se, zjistit), výrazy explicitně odkazující na výrok jiného člověka (podle názoru, podle slov) a epistémické částice prý, snad, údajně.

F. PRAVDĚPODOBNOST

- **Základní modální význam:** MOŽNOST
- **Základní typ modálního vztahu:** EPISTÉMICKÁ MODALITA
- **Základní sémantická explikace:** 'NA ZÁKLADĚ MLUVČÍMU ZNÁMÝCH FAKTŮ MLUVČÍ USUZUJE, ŽE JE PRAVDĚPODOBNÉ, ŽE P', 'URČITÉ INDICIE PŘIMĚLY MLUVČÍHO K LOGICKÉMU ZÁVĚRU, ŽE PRAVDĚPODOBNĚ P'
Hansenovská explikace: „mluvčí může připustit, že X P“

Na rozdíl od deontických a alétických realizací se zde modální sémantické komponenty nevztahují na modální dispozici mluvčího ani na situační dispozici k realizaci propozice, ale na míru vědění mluvčího. Mluvčí hodnotí pravděpodobnost určité situace na základě faktů, které jsou mu známe nebo dostupné. K logickému závěru, který stanoví, ho tedy vedou vždy určité indicie.

Prézens:

- (137) *Meteorologové mají však i přes varující předpověď jednu dobrou zprávu. „Naštěstí **nemá** příliš **pršet**, jen v neděli by na části území regionu mohly být krátké přeháňky.“*
(SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1999)
- (138) *Zájezd byl pro výherce a pět jeho přátel. K prvnímu šoku došlo hned ráno, kdy nám řidič (firmy V Páša Zlínbus) u autobusu řekl, že tam asi **nemáme být**. vše se ale vyřešilo a jelo se.*
(SYN2000- Prostějovský týden, 1997)

Kondicionál:

- (139) *Dne 15. prosince 2004 kolem 22:45 hodin došlo k úmyslnému trestnému činu loupeže na ulici Bělehradská, v pardubické městské čtvrti Polabiny. Neznámým pachatelem **by měl** dle výpovědi svědků **být** muž ve věku kolem 35 let, vysoký asi 180 cm. (intrnet- www.mvcr.cz)*

Pasivum:

- (140) CIA: Rushdie měl být zavražděn Kodaň - Britský spisovatel indického původu Salman Rushdie **měl být** minulý měsíc při návštěvě Dánska zavražděn. Podle americké Ústřední zpravodajské služby CIA vypracovali iráňští náboženští fanatikové k Rushdieho likvidaci konkrétní plán. [...] Dánská vláda původně varovala Rushdieho před cestou [...]. Opoziční strany ani veřejné mínění tehdy pověstem neuvěřily [...]. (SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1996)

Syntagmatické vztahy:

Synonymními prostředky jsou epistémické částice *zřejmě, nejspíš, patrně, možná, asi, pravděpodobně*. Hraničícím prostředkem jsou prostředky vyjadřující epistémickou hodnotu vysoké pravděpodobnosti (hansenovská explikace: „mluvčí musí připustit, že X P“), např. modální sloveso *muset* nebo modální částice *určitě, stoprocentně, nepochybně, nesporně* apod.

G. VOLITIVNÍ A INTENČNÍ VÝZNAM

→ **Základní modální význam:** VŮLE/ZÁMĚR

→ **Základní sémantická explikace:**

'X_p CHCE/MÁ V PLÁNU P', 'ZÁMĚREM/ÚKOLEM X_o JE P'

X_p je většinou lidský jedinec, X_o neživý subjekt

Konstrukcemi s modálním slovesem *mít* zde mluvčí vyjadřuje nějaké cíle, intence a plány, a to buď své vlastní, adresáta komunikace, třetí osoby, nebo obecného subjektu. Tyto konstrukce tedy mají deklarativní charakter. Pokud je subjektem věty neživý objekt, vyjadřuje se slovesem *mít* cíl nebo záměr, pro který byl objekt vyroben a je používán. V sémantickém pozadí je obsažena stereotypní představa o konvenčním, předpokládaném účinku realizace/nerealizace propozice. Tyto modální konstrukce mohou být, na rozdíl od konstrukcí s významem reprodukce normativního požadavku, užity iniciálně. Příkladem je třeba první věta této diplomové práce.

Prézens:

- (141) *Pamatuj si, dítě: když **se máš** z něčeho **vylhat**, musíš ostatním lhát tak, abys tomu uvěřila i ty sama.*
(SYN2000- Salvador Dalí: Skryté tváře)
[parafráze: 'když se chceš z něčeho vylhat']
- (142) - *Jestli **máme přijet** za světla, tak je nejvyšší čas. Mám toho tady akorát dost.* - (SYM2000- Vladimír Körner: Adelheid)
- (143) *To byla jedna z těch chvil, kdy si Agnes uvědomila, co ji od sestry dělí: pro Agnes patřila podprsenka do kategorie předmětů, které **mají napravit** nějaký tělesný nedostatek jako třeba obvaz, protéza, brýle nebo kožený obojek, který nemocný nosí po úrazu krčních obratlů. Podprsenka **má podepřít** něco, co je vinou špatného výpočtu těžší, než mělo být, a musí být proto dodatečně vyztuženo, asi jako když se asi jako když se pod balkón neodborně provedené stavby přidají podpěry, aby se nezřítil.*
(SYN2000- Milan Kundera: Nesmrtelnost)
[parafráze: 'Agnes chce, aby podprsenka napravila nějaký tělesný nedostatek']
- (144) *Balón **má stoupat**, jinak je to splasklina pejchy.*
(SYN2000- Ivan Diviš: Teorie spolehlivosti)
- (145) *Je založena na komplexním průzkumu spotřebních trhů. Kampaň **má ukázat**, jak produkty společnosti Motorola dávají lidem křídla. Tedy volnost v tom, kde, kdy a jak komunikují.*
(SYN2000- Periskop - Staženo z internetu, 1998)
- (146) *Jestli mě něco volalo, tak to, že v Praze bych se na tom zdejším průšvihy a na odporu vůči němu podílel, zatímco v Paříži jsem se nepodílel na ničem, nemusel se podílet, a pokud ano, tak z dálky. Což **nemá být** moralistní úvaha o západní společnosti. Koneckonců, odjel jsem, protože jsem chtěl psát, a odhlédnu - li od souvislostí politických, přilíší mě vtahovaly ony pražské kruhy...*
(SYN2000- Lidové noviny, 1994)
- (147) *Pro Josefa Floriana ze Staré Říše se v Pardubicích tisknou jeho Archy. Mnohdy zadarmo, neboť celá tato aktivita **nemá sloužit** výdělku. Je jisté, že finanční bilance tiskárny tím trpí, že to nemůže vydržet dlouho.* (SYN2000- Reflex, 1994)

Préteritum:

- (148) *Vídáme se skoro každé odpoledne, když se zavře v hospodě. Dneska odpoledne **jsem** za ním **měla** taky **jít**, takže bude vzteky bez sebe, až večer přijde a já mu povím, že jsem strávila celé odpoledne s Tomovým synem.* (SYN2000- Irwin Shaw: Tomu málo, tomu nic)

- (149) *Dobré, ne? Minulý rok mi **měla vyjít** knížka vzpomínek. Těšil jsem se na skandály, člověk kvůli tomu málem nespí.*
(SYN2000- Jan Burian: Je tu nějaký zavěšený kafe?)
- (150) *Pod záštitou této společnosti vstoupili rockeři začátkem léta do ofenzívy a vyhlásili několikatýdenní manifestační stávku hudebníků na Staroměstském náměstí. Decibely rušící noční klid **měly přimět** odpovědné instituce k jednání.* (SYN2000- Respekt 1990)
- (151) *Jedna věc bohužel nevyjde - **měli jsme** festivalem **otevírat** nově rekonstruovaný Žofín, ale nebude ještě opraven, takže jsme byli nuceni pronajmout si jiné sály.* (SYN2000- Reflex, 1993)

Kondicionál:

Formy kondicionálu sloveso mít v tomto významu regulérně tvoří.

- (152) *Práce **by měla sloužit** především jako studijní pomůcka pro posluchače fakulty managementu Vysoké školy ekonomické v Praze ke studiu kurzu „sociální politika“.*
(SYN2000- Rostislav Duben: Teorie a praxe sociální politiky)

Pasivum:

Pokud není mluvčí původcem modality, pasivum tvoří.

- (153) *Studiem korpusu **má být zjištěna** úplná soustava pravidel a tendencí souvisejících s daným jevem v daném korpusu. Takto pojatá korpusová gramatika je pokud vím v dějinách jazykovědy poměrně vzácným jevem.* (SYN2000- Slovo a slovesnost)
- (154) *O soutěži spotřebitelů Lípa [...] hovoříme před prvním slosováním soutěžních karet s ředitelem pořadatelské agentury Riora Oldřichem Šestákem. První kolo **mělo být slosováno** již 18. ledna. Proč se losování uskuteční až dnes?*
(SYN2000- Hospodářské noviny, 1995)

Syntagmatické vztahy:

Částečně synonymním výrazem je sloveso *chtít*, které však na rozdíl od tohoto užití slovesa *mít* obsahuje pouze volitivní sémantický komponent a paralelní komponent intence u něj chybí. Tato kategorie hraničí s významem fatálního futura.

H. RETROSPEKTIVNÍ FUTURUM

- Základní modální význam: NUTNOST
- Základní typ modálního vztahu: ALÉTICKÁ MODALITA
- Základní sémantická explikace: 'MLUVČÍ UVÁDÍ VÝSLEDEK PROPOZICE, EXISTUJÍCÍ V DOBĚ Y, KTERÁ V DOBĚ X JEŠTĚ NEEEXISTOVALA'

Vyskytuje se výhradně v textech psaných v préteritu. Používá se ke změně časové perspektivy: určitá skutečnost, která v době, o které se vypovídá, ještě neexistovala, se později ukázala jako skutečná. Modální sloveso *mít* zde tedy slouží k vyjádření následnosti dějů. Netvoří kondicionál, ale umožňuje pasivní transformaci (doklad 157).

- (155) *Žid, poučený a dospělý nahlédnutím v tajemství božího tabu, nemohl nevědět, co se děje, či spíše neděje, na Golgotě, Hoře lebek; [...] co však žid visící na kříži, který přišel smlouvu starou ne sice zrušit, ale zprovisornit, a smlouvu novou dovést a zvěčnit - měl teprve ve chvíli poslední ještě **zakusit a zvědět**, že ve prospěch jeho mesiášské pře žádná moc nezasáhne [...].* (SYN2000- Josef Šafařík: Cestou k poslednímu)
- (156) *Tady jsme znali všechny ulice a uličky a nespočetné, pro Prahu tak typické průchody. Staroměstské náměstí ještě zdobil Mariánský sloup a do postavení Husova pomníku **mělo uplynout** ještě mnoho let.* (SYN2000- Ervien Lobkowicz: Vzpomínky na Monarchii)
- (157) *„Proč jsme tady?“ „Protože tady nás nikdo nebude poslouchat.“ Leto obrátil vůz a tiše se přesunul na balkon. V slaboučkém skrytém světle viděla jeho pohyb. Slyšel, že ho následuje. Balkon byl polokruh na jihovýchodním oblouku věže. Asi do výše lidské hrudi měl kolem sebe ozdobné zábradlí. Siona k němu došla a rozhlédla se po krajině kolem. Leto vycítil vyčkávavou vnímavost. **Mělo tu být řečeno** něco, co bylo určeno jen jejím uším. Ať to je cokoli, bude naslouchat a její odpověď vzejde ze studnice jejích vlastních pohnutek.* (SYN2000- Frank Herbert: Božský imperátor Duny)

Syntagmatické vztahy:

Modální sloveso *mít* si v tomto významu nekonkuruje s žádným jiným modálním výrazem. Synonymní jsou mu adverbia, která explicitně označují časový posun, např. *později, za dva roky* apod.

I. FATÁLNÍ FUTURUM

→ Základní modální význam: NUTNOST

→ Základní typ modálního vztahu: ALÉTICKÁ MODALITA

→ Základní sémantické komponenty modální situace:

PŮVODCE MODALITY NENÍ ÚČASTNÍKEM KOMUNIKAČNÍ SITUACE

→ Základní sémantická explikace:

'MLUVČÍ UVÁDÍ FAKT, KTERÝ SE V BUDOUCNOSTI NUTNĚ STANE REÁLNÝM,
ANIŽ BY MĚL MLUVČÍ MOŽNOST JEHO REALIZACI ZABRÁNIT'

Na rozdíl od ostatních realizací slovesa *mít* vyjadřujících význam nutnosti se v tomto případě nejedná o slabší intenzitu nutnosti, ale naopak o intenzitu sahající k hodnotě krajní kategoričnosti. Silnějším prostředkem už je pouze sloveso *muset*, se kterým svým významem v tomto užití těsně hraničí. Na rozdíl od ostatních realizací slovesa *mít* ve významu nutnosti zde není obsažen sémantický komponent alternativy. Daná propozice je nezvratná.

Sloveso *mít* v tomto významu tvoří pouze formu prezenta, ale obsahově představuje jasný význam futura. Netvoří kondicionál.

(158) *Ostatně už na Národní, když jsem uviděla, jak proti nám stojí ozbrojenci, jsem cítila, že mi zas šumí kolem uší dějiny a že se děje, co **se má stát**.* (SYN2000- Eda Kriseová: Václav Havel)

(159) *Dav se hromadně přesunul k místu, kde stály kamery. Natáčení **mělo začít** každým okamžikem.*
(SYN2000- Philips Davis: Filosofující kočka z Pembroke)

J. PODMÍNKA

Modální sloveso *mít* se často vyskytuje i v podmínkových větách. Má zde zcela pravidelně význam podmínky.

(160) *Jeden z chlapců se nechal slyšet, že **kdyby měl přijít** o rodiče a domov, raději by nežil...* (SYN2000- Lidové noviny, 1999)

(161) *Velké slovníkové dílo, **má-li** nadějně **začít**, vytrvale **pokračovat** a zdárně **skončit**, předpokládá i to, že jeho tvůrci si budou v práci vzájemně dobrými druhy.* (SYN2000- Naše řeč)

X. JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY VYJÁDRĚNÍ MODÁLNÍCH VÝZNAMŮ

VE SLOVINŠTINĚ

Nyní přistoupím ke zpracování slovinského materiálu. Cílem je najít k sémantickým kategoriím českého modálního slovesa *mít* odpovídající slovinské realizace a oba systémy na základě kontrastivní analýzy smysluplně porovnat. Abych mohla u nalezených slovinských sémantických ekvivalentů upřesnit jejich místo ve slovinském modálním systému a získala možnost český a slovinský pendant prostředků porovnat, musím nejprve alespoň ve stručnosti představit celé paradigma slovinských modálních prostředků. To je ovšem úkol velmi nelehký. Problém spočívá v tom, že jsem neobjevila sekundární literaturu, kterou bych pro přehledný nárys slovinských modálních prostředků mohla použít.

Pročetla jsem nejprve Toporišičovy knihy „*Nova slovenska skladnja*“ (Ljubljana 1982) a „*Slovenska slovnica*“ (Maribor 2000, dále jako 'Toporišič 2000'). Ani jedna z nich neobsahuje souhrnnou kapitolu o modalitě. Zmínky o modálních prostředcích jsou roztroušeny porůznu v různých kapitolách s jiným výzkumným těžištěm než jsou modální významy (např. v kapitole o deverbativních adjektivech, modálních adjektivech, klasifikaci částic, predikativních vazbách a slovesech bez vidového páru). Jedinou modální kategorií, která je do určité míry komplexněji zpracována, je kategorie modu. Další obtíž činí to, že Toporišič nikde nedefinuje sféru modalit a nestanoví, jaké významy má na mysli pod užívanými termíny 'modální' ('*naklonski*'). Při podrobnějším zkoumání jeho nesouvislých zmínek zjistíme, že všelijaké.

Např. v kapitole o „syntakticko-modálním určení“ (2000:513n) uvádí příklady „modálních sloves“, z nichž je patrné, že termín 'modální sloveso' ('*modalni glagol*') chápe v jeho nejširším možném významu, totiž jako sloveso, které obsahuje v rámci libovolně širokého významového pole i modální komponent. V příkladech se objevují „modální“ slovesa *ukazovati* 'přikazovat', *vprašati se* 'ptát se', *želeti si* 'přát si', *praviti* 'vypřávet, říkat' a *ne vedeti* 'nevědět'. Není zde tedy uvedeno ani jedno tzv. 'vlastní modální sloveso', které by nevykazovalo (alespoň v některých realizacích) žádný jiný význam kromě modálního. V kapitole, ve které pojednává o slovesech bez vidového páru, jmenuje Toporišič (2000:350) tzv. 'modální slovesa' ('*modalni glagoli*') jako jeden z typů sloves, která nemají vidový pár. Zde naopak jako příklad uvádí slovesa *morati*, *smeti* a *moči*, tedy 'vlastní modální slovesa'.

Žádnou podstatnou bližší informaci nepodává Toporišič ani o modálních částicích. Uvádí (2000:445), že existují dvě klasifikace částic a obě ve své knize představuje. V rámci první klasifikace částic vyčleňuje čtyři základní skupiny (částice výzovové, hodnotící, emocionální a částice hierarchizující text) a jednotlivých skupinách postulují další členitou subkategorizaci. Jednou ze subkategorií kategorie hodnotících částic jsou i částice 'modální' ('naklonski členki'), které Toporišič dále dělí na částice vyjadřující jistotu, srovnání, opravu, domněnku, míru a důraz, a udává k nim příklady a jejich typické syntaktické vazby. **Mezi modálními částicemi není jmenována částice naj**, která je pro tvoření modálních významů v úzkém smyslu jednou z nejfrekventovanějších. Částici *naj* jmenuje pouze ve funkci částice žádací (*Naj pride takoj sem, da nam bo poročal o opravljenem.*) a přací (*Naj živi samostojna Slovenija!*). V rámci druhé klasifikace částic, kterou Toporišič považuje osobně za lepší (2000:448n) modální částice nejmenuje vůbec.

Jako nejlepší pramen pro sestavení základního přehledu slovinských modálních prostředků se ukázal „*Slovar slovenskega knjižnega jezika*“ (SSKJ) a jeho překladové mutace (pro naše účely mutace německá). Dobrým kontrolním elementem byla též stať N. MEČKOVSKÉ „*Modal 'nost' v slovenskom jazyke*“ (in: Jachnow 1994). Z těchto pramenů je na první pohled patrné, že je slovinský modální systém velmi komplikovaný. Objevuje se v něm modální slovesa (s výhradně modálním i dalšími významy), modální predikativa, modální částice, slovesné mody a další složky větné modality, a také některé gramatikalizované jevy a frazeologismy (srovnejte v Jachnow 1994:194). Celou situaci vykazuje komplikuje tendence k supletivismu, kterou slovinský modální systém silnou měrou. Ta nepostihuje pouze negaci, jako v jiných jazycích (včetně češtiny a němčiny), ale projevuje se i v rámci paradigmatu (např. *moči - lahko - ne morem - ni mogel*). Analýza tohoto složitého systému by byla velmi časově a teoreticky náročná a dalece by překročila rámec této práce. Přinesla by však zajisté velmi zajímavé výsledky. Jistě by stálo za to, systém slovinských modálních prostředků nejen analyzovat, ale i srovnat s jiným systémem, např. českým (při takovém srovnání bychom jistě získaly zajímavé poznatky typologického a areálového charakteru). Já jsem se pro účely této práce musela omezit na nejzákladnější nárys systému. Následující přehled tedy není komplexním výčtem slovinských modálních prostředků a není podložen dostatečnou analýzou. Je jen účelovým představením nejfrekventovanějších realizací a nejdůležitějších rysů slovinského systému modálních prostředků.

STRUČNÝ PŘEHLED ZÁKLADNÍCH MODÁLNÍCH PROSTŘEDKŮ

K základním modálním prostředkům patří modální slovesa (*morati, moči, zmoči, smeti, znati* ad.) a modální predikativa (*treba, mar, nujno, škoda, treba, žal*. Toporišič (2000:594) vyzdvihuje především predikativum *lahko* a upozorňuje na jeho formální a paradigmatické zvláštnosti, především na supletivismus negovaných forem. K slovotvorným prostředkům vyjadřujícím modální významy patří deverbativní adjektiva s příponami -en, -ljiv, -av, -abilen, -ibilen, např. *prenosen, prevedljiv, bolehav* apod. (Toporišič 2000:203) Dalším lexikálním prostředkem vyjadřující modální významy jsou modální částice, např. *gotovo, očitno, verjetno, pač, morda, komaj, toda, tako in tako, skoraj, okrog, blizu* apod.

Gramatickým prostředkem, který vyjadřuje modální významy z epistémické i neepistémické modální sféry je **modus (slovesný způsob)**. Gramatická kategorie modu zahrnuje ve slovinštině stejně jako v češtině indikativ, kondicionál a imperativ. **Indikativ** ('povedni naklon'), děj prezentuje jako reálný, **imperativ** ('velelni naklon') hodnotí děj jako nutný, **kondicionál** ('pogojni naklon') vyjadřuje nereálnost daného děje, buď ve významu potenciálnosti (kondicionál přítomný), nebo ve významu nereálnosti v užším smyslu slova (kondicionál minulý). Za určitých podmínek (především pokud je ireálnost děje jasná z kontextu, nebo pokud kontext nevyžaduje časově příznakové zařazení děje) se ve slovinštině nahrazuje kondicionál minulý stejně jako v češtině tvarem kondicionálu přítomného, který je co do temporality nepříznakový. Použitím dalších modálních prostředků a intonace se mohou významy jednotlivých modů dále modifikovat. Modální výrazy a modální způsoby lze kombinovat. Modální slovesa však tvoří pouze indikativ a kondicionál, netvoří imperativ, přestože význam imperativu v některých realizacích explicitně vyjadřují (např. *Delaj!* = *Moraš delat*, *Treba je delati*; *Ne hodi!* = *Ne smeš iti*).

Modální slovesa a predikativy se váží vždy s infinitivem. Podobný syntaktický charakter jako má konstrukce modálního slovesa s infinitivem slovesa významového vykazují vazby finitního tvaru slovesa pohybu ('glagol premikanja') a supina ('namenilnika'). (Toporišič 2000:588) Toporišič uvádí (2000:587), že se sloveso s jiným slovesem může pojít pouze tehdy, je-li jedno z nich významově neúplné. V rámci jiné kapitoly (2000:401) uvádí seznam sloves, která tomuto kritériu odpovídají (modální výrazy, výrazy duševního stavu, hodnotící výrazy, fázová slovesa, výrazy vnímání a sloveso *biti*). Pomocné sloveso stojí podle něj vždy před slovesem plnovýznamovým. Podle mé námtkové excerptce tomu tak není, neboť např. modální slovesa se jeví jako jednotky aktuálního členění a mohou tedy stát i v obráceném pořadí, např. *Delati moraš toliko, kolikor te plačajo*. (FidaPLUS- revija Jana, 2001). Toporišič (ibid.) dále udává, že pomocné

sloveso v dané predikativní vazbě vyjadřuje gramatické kategorie osoby, čísla, způsobu a slovesného rodu, zatímco je plnovýznamové sloveso v tomto spojení omezeno na tvar infinitivu. Podle mého názoru však např. modální slovesa stejně jako v češtině ani ve slovinské gramatické kategorii rodu nevyjadřují a pasivní transformace se řídí jinými pravidly než u ostatních sloves. Modální slovesa se mohou za určitých podmínek vázat s jinými modálními prostředky, fungují zde však stejně jako v češtině určitá kombinační pravidla, která určují sémantickou hierarchii a realizaci některých vazeb vylučují. Zajímavou formální výjimku ve srovnání např. s českými, ale i ostatními slovinskými modálními slovesa tvoří slovinské modální sloveso *zmorati*, které má na rozdíl od ostatních modálních sloves formu i význam perfekta.

Základními významy, které jednotlivé slovinské modální prostředky realizují jsou stejně jako u českých modálních prostředků v oblasti aléctické modality schopnost (*moči, zmoči, lahko, umeti, znati*), objektivní možnost (*moči, lahko*) a objektivní nutnost (*morati*); v oblasti deontické modality dovolení (*lahko, smeti, naj*), rozkaz (*morati*), mírné nařízení (*naj, naj bi, morati*); v oblasti modality epistémické a evidenčních významů střední pravděpodobnost (*moči, naj, baje*) a vysoká pravděpodobnost (*morati, verjetno*). SSKJ do kategorie modálních sloves podle uvedené morfologické značky u hesla řadí kromě sloves *morati, moči, zmoči, smeti, znati* a *umeti* ještě slovesa *marati, hoteti* a *želeti* s volitivní sémantickou složkou.

Mečkovaskaja (Jachnow 1994:214+215) postuluje jinou významovou klasifikaci slovinských modálních prostředků na základě širšího lexikálního pendantu (především těch, které se užívají ve funkci predikátu), kterou zde pro rozšíření pohledu uvádím. Tyto modální prostředky vydělují následující sémantické kategorie:

- 1) možnost děje: *lahko, moči, ne morem, mogoč, mogoče, po močeh, smeti, znati, umeti*;
- 2) žádoucnost: *hoteti, želeti, zaželen, morati, treba je, potreben, potrebovati, nujen, nuja je, poskusiti, odločiti se, drzniti si, siliti se, gnati se, prizadevati si, uspeti*;
- 3) modálně-emocionální hodnocení děje/stavu: *rad, rad imeti, žal, žal mi je da, škoda, marati, žejati, hrepeneti, želeti*;
- 4) dovolení děje: *dopustiti, omogočiti, prositi, nuditi, pripravljati, dovoliti, vabiti, svetovati, priporočati, naročati, pripomoči, podpirati, sodelovati, pomagati, ukazovati, zahtevati, siliti, primorati*
- 5) odpor, zákaz děje: *prepovedati, prepričiti, ovirati, oporekati, ugovarjati, motiti, vmešati, vtikati se (v kajú*

XI. EKVIVALENTY ČESKÉHO MODÁLNÍHO SLOVESA MÍT VE SLOVINŠTINĚ

Po té co jsem alespoň pro představu nastínila podobu a formální rozložení systému slovinských modálních prostředků, mohu přistoupit k samotné analýze jazykového materiálu. Mým cílem je najít sémantické ekvivalenty českého modálního slovesa *mít*. Dokladový materiál jsem excerpovala z korpusu FidaPLUS. Se slovinským korpusem FidaPLUS se pracovalo podstatně hůř než s českým SYN2000. Technické parametry jeho vyhledávání nedovolují u excerpce s velkým počtem výskytů zpracovat reprezentativní statistické údaje. Upravený konkordančník nelze uložit do textového editoru, takže se s materiálem musí neustále pracovat v elektronické verzi a online. Nelze plošně rozšířit kontext, ale je třeba ho dohledávat pro každý doklad zvlášť. Pokud je i tento kontext nedostatečný, je snazší najít si rovnou jiný doklad, než dohledávat další části textu. Nedají se označovat konkordanční řádky. Nelze plošně zobrazit zdroje. Člověk neznalý slovinských reálií z údaje o zdroji kýžený údaj nevyčte apod. Stejně jako v českém korpusu se zde objevují chyby v lematizaci, takže se např. v rámci lemmatu *smeti* 'smět' objevují doklady lemmatu *smeti* 'smetí'. I přes tyto potíže se mi většinou podařilo cíleně vyexcerpovat dostatečný počet dokladů, kterými bych mohla doložit jednotlivé významové realizace, v krajních případech jsem sáhla k excerpce z internetu (explicitně na ně v údajích o provenienci upozorňuji).

A. REPRODUKCE NORMATIVNÍHO POŽADAVKU VNĚJŠÍHO DEONTICKÉHO ZDROJE

Nejfrekventovanějším prostředkem vyjádření tohoto významu jsou **KONSTRUKCE S ČÁSTICÍ NAJ**. Tato spojení totiž plní funkci opisné formy imperativu. Mečkovskaja (Jachnow 1994:198) je považuje dokonce za analytickou formu imperativu, která je regulérní součástí imperativního paradigmatu v pozicích, kde nelze tvořit formu syntetickou. Tvoří se spojením částice *naj* s finitní formou významového slovesa v indikativu nebo kondicionálu. V 1. os. sg. existuje pouze analytická forma, v 1. os. du. a pl. syntetická i analytická forma.

	singulár	duál	plurál
1. osoba	<i>naj delam</i> <i>naj bi delal (a)</i>	<i>delajva</i> <i>naj delava</i> <i>naj bi delala (i,i)</i>	<i>delajmo</i> <i>naj delamo</i> <i>naj bo delali (e,a)</i>
2. osoba	<i>delaj</i>	<i>delajta</i>	<i>nelajte</i>
3. osoba	<i>naj dela</i> <i>naj bi delal (a,o)</i>	<i>naj delata</i> <i>naj bi delala (i,i)</i>	<i>naj delažo</i> <i>naj bi delali (e,a)</i>

(Jachnow 1994:198)

Tvary s indikativním komponentem mají význam optativu (tj. přání činitele, aby se děj uskutečnil) a vztahují se k přítomnému, resp. budoucímu času; slovní obraty s formou kondicionálu vyjadřují nereálné přání, vztahující se k jakémukoli temporálnímu plánu, přičemž nereálnost děje je zvláště velká, pokud se vztahuje k préteritu. Tyto opisné tvary imperativu odpovídají významu reprodukce normativního požadavku pouze v některých užitích, která se od druhých nedají formálně nijak odlišit. Jejich interpretace je kontextově závislá.

- (162) „Ellie!“ odvrne očka in me nežno pocuka za pramen mokrih las.
„Kako **naj te ne bi poslušal**, ko pa rjoveš, da se tresejo šipe,
o, diva iz tuš kabine. Ampak glavno, da si srečna.[...]“

(FidaPLUS- Jaqueline Wilson: Punce ga lomijo)

„Ellie!“ odvětí tatínek a jemně mě zatahá za pramen mokrých vlasů.
„Jak bych tě neměl poslouchat, když křičíš, až se třesou okna,
ty jedna divo ze sprchového koutu. Ale hlavní je, že jsi šťastná.“

- (163) „Še pred dvema tednoma sem to zmago lahko le sanjala.
Zmaga na zadnjih dveh turnirjih mi je vlila veliko samozavesti
in nakazala pot po kateri **naj bi hodila** v prihodnje,“ je sijala
od sreče 29-letna Grafova. (FidaPLUS- Dnevnik, 2001)

„Ještě před dvěma týdny jsem o tomto vítězství mohla jen snít.
Vítězství na posledních dvou turnajích mi dodalo sebevědomí
a ukázalo cestu, po které bych se měla v budoucnu vydat,“
zářila štěstím 29-letá Gráfová.’

Druhým typem sémantických ekvivalentů tohoto čtení je vazba
‘*imeti+za+infinitiv*’. Stejně jako konstrukce s *naj* je i tato vazba
ekvivalentní pouze částí svých realizací. Kromě významů nutnosti totiž
realizuje význam možnosti (příp. vůle), např. *V takšnem klubu, kot je*
Maribor, je posameznik najmanjši problem, jasno pa je, da je čas pokazal,
da sem šel nekomu v nos in da so se me hoteli znebiti. To je vse, kar imam

za povedati, najbrž pa bo čas pokazal, kdo je imel prav. (FidaPLUS-Tedenski magazin, 2001) [ekvivalent: mohu – význam MOŽNOST]. Vazba 'imeti+za+infinitiv' je polysémantická frazeologická vazba, která realizuje buď základní modální význam možnosti, nebo nutnosti. Význam, kterého v konkrétním užití nabývá, je jasný až z kontextu. I v něm je však často nejednoznačná a její interpretace tak většinou obsahuje subjektivní element. Shodnou vlastnost vykazuje i ekvivalentní německá vazba 'ist+zu+infinitiv', která taktéž v závislosti na kontextu implikuje buď význam možnosti, nebo nutnosti (např. *Bei Kilometer 9 ein Blick auf die Uhr und es **ist noch zu machen**, die 57 Minuten sind realistisch, Holger und ich nehmen Daggi in die Mitte und ab geht's zum Endspurt* – možnost, synonymní výraz 'können' X *Im Keller noch nicht, nö, das **ist noch zu machen*** – nutnost, synonymní výraz 'müssen'). Dá se tedy s velou pravděpodobností předpokládat, že se zde jedná o německý vliv.

(164) *Oh, končno sobota, končno malo več poležavanja v postelji. Glasba z radia in napoved časa: ura je osem! Panika, zamujam! [...] Ne, ne morem, še veliko **imam za postoriti** a kje je kavarnica?* (FidaPLUS- Celjan, 2001) [ekvivalent: mám/musím; význam NUTNOSTI]
'Konečně sobota, konečně si trochu poležím v posteli. Hudba z rádia a časové znamení: je osm hodin! Panika, zaspal jsem! Ne nemůžu, mám toho ještě soustu udělat.'

U téhle polyfunkční vazby 'imeti+za+infinitiv' bych ráda upozornila ještě na jednu její realizaci, která se od předchozí nedá formálně odlišit, ale významově se s reprodukcí normativního požadavku neshoduje. Je zajímavá hlediska jazykového kontaktu, neboť se do češtiny překládá frazeologizovanou vazbou 'mít+co+infinitiv' a ukazuje opět na německý vliv, který se ovšem ve slovinštině a v češtině formálně vyvinul trochu jiným směrem, např. (př) *Včasih sem čakal, da me bojo potrepljali po rami in mi rekli, da sem alter. In jaz bom živel od tega... Ni važno, kaj si, važno je, da **imaš za jest**, hehehe ...* (FidaPLUS- Delo, 2001) [překlad: máš co jíst].

K vyjádření kategorických a deliberativních významů může být za určitých podmínek užit i infinitiv, i když slovinštině vykazuje spíše všeobecnou tendenci k preferenci finitních forem. (Jachnow 1994:200). Mečkovskaja (ibid.) postuluje tezi, že podstatně menší významová šíře nezávislého infinitivu ve slovinštině zřejmě souvisí s širokou areálovou tendencí k omezení syntaktických možností infinitivu, která v jazycích balkánského jazykového svazu vedla až k zániku infinitivu).

B. REPRODUKCE VLASTNÍHO NORMATIVNÍHO POŽADAVKU

Formální realizace této sémantické kategorie je v podstatě totožná s realizací předchozí.

- (165) *Rekel sem, naj povabijo belgijskega direktorja, da še sam skušam znižati ceno.* (FidaPLUS- Dnevnik, 1999)
- (166) *dr. RUPEL: Glejte, jaz sem rekel predsedniku Sanaderju, srečala sva se, bi rekel, s kozarcem v roki in bila je zelo prijetna družba prijateljev. Rekel sem, da naj si Hrvati nikar ne razlagajo vzajemnosti na ta način, da bo Slovenija prodala Hrvatom enako število nepremičnin kot bo Hrvaška Slovencem prodala nepremičnin.* (internet – webové stránky Ministerstva zahraničních věcí)

C. ZÁHODNOST, ŽÁDOUCNOST DĚJE

Slovesu *mít* v tomto významu odpovídá např. modální sloveso morati.

- (167) *Karajoče me je pogledal. Moral bi iti. Zlato pravilo: ko kam prideš, najprej ugotovi, kako lahko spet odideš.* (FidaPLUS- Pogačnik)
- 'Káravě se na mě podíval. Měl bych jít. Zlaté pravidlo říká: když někam přijdeš, nejdřív si zjistí, jak odtamtud můžeš odejít.'*

Nežádoucnost určité propozice se vyjadřuje negovaným supletivním operátorem smeti.

- (168) *Kakšna mora! Preklet trenutek, ki ga ne bi smel doživeti! [...] Pride jutro. Vem, da je vse jalovo, da sem izgubil oba, ki sem ju ljubil. Da je vse prazno in brez smisla. Da so šli vsi ubijat neko žensko, in je še vedno živa. Sploh se ne bi smela roditi.* (FidaPLUS - ???)
- 'Noční můra! Prokletý okamžik, který jsem vůbec neměl zažít! [...] Přijde ráno. Víím, že je vše ne nic, že jsem ztratil ty, které jsem miloval. Že je všechno prázdné a bez smyslu. Že šli všichni zabít nějakou ženskou, ale ona je stále živá. Vůbec se neměla narodit! '*

Ekvivalenty se mohou realizovat samozřejmě i konstrukcemi s modální částicí naj, např.

- (169) *Tako naj bi bilo na začetku, nič naj te ne bi motilo, ne pa da že preden se človeka sploh dotakneš te zmoti, kako natoči pijačo v kozarec, te zmoti, kako sestavlja besede.*

(FidaPLUS – Delo, 2002)

'Takhle to mělo vypadat na začátku, nic ti nemělo vadit, ne že ještě dřív než se člověka dotkneš ti vadí, jak nalívá pití do skleničky, ti vadí, jak tvoří slova.'

Do kontextu tohoto významu spadají i otázky s naj. Stejně jako v češtině otázky, kde je mluvčí zároveň potenciálních konatelem děje, žádají partnery komunikační situace o radu.

(170) „Kaj **naj storim?**“ (FidaPLUS– Viharna, 2000)

'Co mám dělat?'

(171) *Ta hotel je krvav od pritličja do zadnjega nadstropja.*

Naj odidem? Naj ostanem? (FidaPLUS– Zdenko Kodrič: Visoka moda)

'Ten hotel je krvavý od přízemí až do posledního patra. Mám odejít? Mám zůstat?'

D. BEZPROSTŘEDNÍ EVIDENCE

Podle údajů SSKJ by mělo být ekvivalentem v tomto významu modální sloveso morati a částice jako najverjetneje, očitno, mogoče apod. V excerpovaném materiálu jsem však nenašla žádný doklad.

- a) ZALOŽENÁ NA VIZUÁLNÍCH INDICIÍCH
- b) ZALOŽENÁ NA AKUSTICKÝCH INDICIÍCH
- c) ZALOŽENÁ NA LOGICKÉ DEDUKCI

E. ZPROSTŘEDKOVANÁ EVIDENCE

Význam zprostředkované evidence ve slovinštině vyjadřují vazby s částicí da. Tyto vazby jsou značně polyfunkčním prostředkem. Ve významu zprostředkované evidence je v jejich sémantickém pozadí jasný signál reprodukce cizího výroku a zároveň jisté distance od záruk za jeho pravdivost (srovnej SSKJ nebo Jachnow 1994:207). Ve stejné funkci a se stejnou významovou konotací vystupují i konstrukce s částicí naj.

(172) *Občina pa naj bi zasebniku, ki živi v zunajzakonski skupnosti z delavko na občinski upravi, ki da vpliva na pripravo razpisne dokumentacije, celo jamčila za nakup minibusa; nasploh pa naj bi zasebniki [...] ne imeli ustreznih dokazil, da so sposobni prevažati skupine otrok.* (FidaPLUS– Delo, 2001)

'Obec prý soukromníku, který žije v mimomanželském svazku s pracovnící obecního zastupitelstva, která má údajně ovlivňovat přípravu rozpisové dokumentace, dokonce ručila za nákup minibusu; soukromníci prý přitom vůbec neměli odpovídající potvrzení, že smějí vozit skupiny dětí.'

Význam zprostředkované evidence má i vazba 'imeti+infinitiv'.

- (173) *KARLOVAC. S prihodom profesionalca Rudolfa Brlečiča na čelo ZNG ima priti v mesto več discipline. Po Karlovcu se namreč sprehajajo razni ramboidni manekeni, ki jim puške služijo za modne dodatke. Brlečič takšnim in podobnim zagrozi, da jim bo vzel orožje in ga dal v roke tistim, ki se resnično borijo na fronti.*

(FidaPLUS- Mladina, 2000)

'Karlovac. Příchodem Rudolfa Brlečiče do čela ZNG má přijít do města více disciplíny. Po Karlovcu se totiž procházejí různí ramboidní manekýni, kteří používají pušky jako módní doplňky. Brlečič takovým a jim podobným pohrozí, že jim vezme zbraně a dá je těm, kteří skutečně bojují na frontě.'

- (174) *Sedi, Simon, je rekla utrujeno. Hotela je kričati. Nič mi ni. Zakaj naj te ne bi hotela sprejeti?*

(FidaPLUS- Minette Walters: Temna soba)

'Posaď se, Simone, řekla unaveně. Chtělo se jí křičet. Nic mi není. Proč bych tě neměla chtít příjmou?'

Explicitním prostředkem k vyjádření významu reprodukce cizí řeči jsou částice baje a češ.

F. PRAVDĚPODOBNOST

Význam epistémické hypotetičnosti vyjadřuje konstrukce s naj a formou kondicionálu. SSKJ uvádí jako příklady na epistémické užití: *Ta proces naj bi povzročale neke glivice; Prav mu je, pa naj bi bil pazil*. Já jsem našla jediný doklad, který by se dal interpretovat jako epistémický:

- (175) *Okrožni državni tožilec Robert Stojko je dejal, da ni dvoma o tem, da je Kuminu dokazan umor babice, čeprav naj bi to storil v akutnem alkoholiziranem stanju.* (FidaPLUS- Dnevnik, 2001)

'Státní zástupce Robert Stojko prohlásil, že není pochyb o tom, že Kuminovi dokázali vraždu babičky, ačkoli by to měl učinit ve stavu akutního alkoholismu.'

G. VOLITIVNÍ A INTENČNÍ MODALITA

Význam vůle a intence vyjadřuje konstrukce částice naj s 1. os. indikativu nebo tvarem kondicionálu:

(176) *Naj ti povem nekaj obveznih "informacij" o sebi.*

(FidaPLUS- Nedeljski dnevnik, 2001)

'Měl bych ti o sobě říct několik nutných „informací“.'

H. RETROSPEKTIVNÍ FUTURUM

Nutnost nerealizace dané propozice se vyjadřuje vazbou 'ni mi bilo dano, da bi':

(177) *Ni mi bilo dano, da bi postal, kar sem si zelo želel že od malega, vseeno pa sem se izobraževal, kjer koli se je le dalo.*
(FidaPLUS- Vzajemná, 2001)

'Neměl jsem se stát, čím jsem se chtěl stát už od mala, i tak jsem se vzdělával, kdekoli se jen dalo.'

Ekvivalentní prostředek pro vyjádření realizace dané propozice se mi v excerpovaném materiálu, v SSKJ ani v sekundární literatuře nepodařilo najít. Rodilý mluvčí udávali jako ekvivalent pouze explicitní časová příslovce, jako *kasneje, pozneje, čez par let*, nebo explicitní opisné konstrukce jako *kasneje se je zgodilo, da...* apod.

I. FATÁLNÍ FUTURUM

Všechny doklady tohoto významu, které jsem našla v excerpovaném materiálu, představovaly realizaci pomocí konstrukce slovesa 'imeti+infinitiv'. Doklady na tento význam byly relativně četné.

(178) *Potem se - sam ne vem kako - pregoljufam čez poledenelo mesto v globlji sneg. Zagrebem v sneg in čakam in čakam, kar ima priti. Toda namesto plazu prižubori po grapi tok gnilega snega in vode. Še enkrat imam srečo!* (FidaPLUS- Stane Belak: Veliki dnevi)

'Potom se - sám nevím jak - dokodrcám přes zledovatělé místo do hlubokého sněhu. Zahrabu se do sněhu a čekám a čekám, co má přijít. Jenže místo laviny přibublá strouhou proud shnilého sněhu a vodu. Zase mám štěstí.'

(179) *Nič pomembnega ne boste zamudili, kajti tisto, kar ima priti, se bo zgodilo.* (FidaPLUS- Nedeljski dnevnik, 2001)

'Nepřijdete o nic důležitého, jelikož to, co má přijít, se stane.'

XII. EKVIVALENTY ČESKÉHO MODÁLNÍHO SLOVESA MÍT V NĚMČINĚ

Vliv němčiny na češtinu i na slovinštinu byl v průběhu historie z areálových, politických a kulturně-historických důvodů značný. Promítl se především v celé řadě přejímek lexikálního a frazeologického charakteru, ale i v některých jiných jevech z ostatních jazykových rovin (v syntaxi, morfologii a snad i fonologii). Důkladně popsány a materiálově prokázány jsou dosud pouze některé z nich. Systém českých modálních sloves byl vlivem němčiny zasažen značnou měrou. Pro jazykovědce zabývajícího se českými modálními prostředky to znamená, že dříve než vysloví nějaké závěry o typologických tendencích českého modálního systému, je relevantní vzít v potaz jazykovou situaci v němčině (nejlépe z diachronního hlediska). Vliv němčiny na česká modální slovesa je patrný již na první pohled. Projevuje se např. už tím, do jaké míry se v češtině oproti ostatním slovanským jazykům vyvinul v rámci celého systému modálních prostředků systém modálních sloves, dále např. lexikální přejímkou německého modálního slovesa *müssen* ve tvaru dnešního *muset* (a ve staré češtině i *dürfen* - *drbeti*, které se do dnešní češtiny nedochovalo) i významovým rozložením jednotlivých českých modálních sloves, které se s rozložením německých modálních sloves do značné míry shoduje. Překvapivé je, že slovinské paradigma modálních prostředků vykazuje vůči němčině a češtině tak pádné formální rozdíly. V jiných jevech je totiž slovinština různým kontaktním vlivům v principu značně nakloněna a jejich největší počet se inspiroval právě němčinou. Modální systém však nikoli.

Německá modální slovesa (podobně jako modální slovesa anglická) jsou svými charakteristickými gramatickými vlastnostmi v rámci slovesného systému ještě specifitější, než je tomu v češtině. Typickým znakem německých modálních sloves je, že přítomné tvary splývají s tvary préterita silných sloves. (Hansen 2001:35) Modální slovesa jsou v němčině navíc spolu se slovesem *wissen* jedinými slovesy, která ve 3. osobě sg. nemají koncovku -t (*er liest* - *er kann*). (ibid.) Stejně jako v češtině a ve slovinštině se i německá modální slovesa pojí s infinitivem, ale syntakticky má u nich tato vazba ještě těsnější projev, neboť vypouštějí v jiných vazbách dvou sloves obligatorní element *zu*. Tento rys má obdobu v angličtině, kde se vlastní modální slovesa pojí přímo s infinitivem bez elementu *to*: *can, must, may, might, should* apod. + infinitiv (v pozitivu i negativu), platí to i o některých dalších modálních výrazech, např. *had better* + infinitiv. (Murphy 1994:52n) Tomuto pravidlu se vymyká modální vazba *have to* + infinitiv (a *ought to* + infinitiv), a tvoří tak jakýsi ekvivalent německé modální vazby *haben zu* + infinitiv.

Obě dvě jsou pro pohled na české modální sloveso *mít* pozoruhodné tím, že v nich stejně jako v češtině nabývá modální hodnoty primárně plnovýznamové sloveso *have*, resp. *haben*.

Vztahy českých a německých modálních sloves celkově a některé paralelní konstrukce s modálním významem obzvlášť by stály za detailní analýzu. Jistě by přinesla zajímavé výsledky. Pro účely této práce jsem se musela z časových a prostorových důvodů původně zamýšleného exkurzu do systému německé modality nakonec vzdát. I při povrchním srovnání jsem však narazila na několik jevů, které na německý vliv jasně poukazují, jako je např. sama existence modálního slovesa *mít* v systému českých modálních prostředků jako modálního slovesa (a ne jiného typu modálního prostředku); jeho nápadně shodná významová distribuce s německým slovesem *sollen* (*sollen* vykazuje navíc některé významy, které české sloveso *mít* nerealizuje); existence frazeologizované modální konstrukce '*imeti* za + infinitiv' a '*imeti* + infinitiv' ve slovinštině, která významově i formálně odpovídá německé vazbě '*haben* + *zu* + infinitiv'; modální konstrukce předložky '*k* a slovesného substantiva' v češtině; která naopak významově a formálně odpovídá německé konstrukci '*sein* + *zu* + infinitiv' a několik dalších jevů.

XIII. EXKURS O MODÁLNÍM SLOVESE MÍT V JINÝCH SLOVANSKÝCH JAZYCÍCH

Pro systematickou areálovou analýzu by bylo nutné vzít v úvahu i rozložení modálních systémů a sémantických polí jednotlivých modálních prostředků v jiných slovanských jazycích. Hansen a Jachnow a kol. se o takové pojetí pokusili. Já se omezím pouze na několik nejzákladnějších poznámek.

Rozložení modálního systému v rámci slovanského areálu vykazuje značné rozdíly, které se projevují především „na větší vzdálenosti“. Modální systémy totiž tvoří v rámci slovanského areálu jakési „souvislé“ kontinuum, které však při srovnání krajních bodů škály vykáže podstatné systémové difference. Porák (1968:98) dělí slovanské jazyky podle charakteru modálního systému tři skupiny:

- 1) západoslovanské jazyky, ukrajinština a běloruština jsou charakteristické velkým počtem modálních sloves a přejímkou německého modálního slovesa *müssen* a částečně také *dürfen*;
- 2) ve směru ze západu na východ počet modálních sloves ubývá a opačný pól výstavby modálního systému představuje ruština, která v systému modálních sloves uchovala v podstatě praslovanský stav;
- 3) třetí skupinu tvoří jihoslovanské jazyky, které nevykazují žádné přejímky modálních sloves, ale situace je zde zase komplikovaná zánikem infinitivu.“

Abych si ucelila areálový pohled na systém modálních prostředků ve zkoumaných jazycích, podívala jsem se do jazykových příruček (gramatik, překladových, výkladových a historických slovníků) jednotlivých západoslovanských jazyků, jejichž srovnání je pro stav v češtině a ve slovinštině relevantní především z důvodu jejich obdobného kontaktu s němčinou. I zde je situace velmi zajímavá a stála by za podrobnou analýzu. Já pro účely této práce poznamenávám jen nejzákladnější fakta.

Česko-slovenský a slovensko-český slovník (2004) uvádí pod heslem *mít* a *mat'* pouze ekvivalenty významů slovesa *mít* v jeho plnovýznamovém užití. Historický slovník slovenského jazyka (1992:265n) přihlédl ke všem základním typům jeho realizací. U slovesa *mat'* uvádí jednak významy v jeho plném lexikálním významu i významy, kterých sloveso *mat'* nabývá ve funkci slovesa modálního. Uvádí (ibid.), že sloveso ve vazbě s infinitivem vyjadřuje

- a) nevyhnutelnost, potřebnost, povinnost, b) možnost konat děj,
- c) blízkost, pravděpodobnost uskutečnění děje, d) podmíněnost něčeho,

e) cizí mínění. Na první pohled jsou jasné zásadní shody s realizacemi českého modálního slovesa *mít*. Zajímavé by bylo podívat se na detailní rozdíly v sémantice a na případné rozdíly formální. Pokud se u českého slovesa *mít* jedná o vliv německého *sollen*, příp. modálních vazeb s *haben*, mohla by se čeština a slovenština v tomto ohledu lišit v míře přejetí jednotlivých významových realizací. Historický slovník (ibid.) dále udává vazbu slovesa *mat'* s infinitivem ve funkci „limitního slovesa“, které podle něj vyjadřuje přípravný stav před uskutečněním děje (který se nerealizuje). Není mi jasné, o jaký jev zde je a zda má v českém slovese *mít* svůj ekvivalent. Bylo by třeba se na tuto záležitost podívat detailněji.

Pro dolní lužickou srbštinu gramatika (Janaš 1976:261) udává sedm modálních sloves, z nichž *musac*, *dejas*, *měš* a *njetrjebač* vyjadřují určitý stav nebo děj jako nutný, *moc* jako možný, *kšěš* jako chtěný a *směš* jako dovolený. Pro nás je nejzajímavější fakt, že zde figuruje sloveso *měš*. Jako příklad zde autor udává „*Maš ty to wšykno sam cyniš?*“

Pro spisovnou horní lužickou srbštinu gramatika (Faßke 1981:72) udává „primární“ modální slovesa *móc*, *zamoč*, *chcyć*, *zechcyć*, *dyrbjeć*, *směć*, *njechać*, „sekundární“ modální slovesa *njetrjeba(ć)*, *wědžeć*, *měć*, *dokonjeć*, *hodžeć so*, *być*. K primárním modálním slovesům se přitom počítají slovesa, která mají výhradně modální funkci a pojí se v infinitivu plnovýznamového slovesa (výjimkou je sloveso *chcyć*). (ibid.) Velmi zajímavé je, že se zde jako ekvivalent německého *sollen* 'mít' v principu realizují dvě modální slovesa: *měć* (které je stejné lexikální provenience jako české *mít*) a *dyrbjeć* (které vzniklo z německého slovesa *dürfen* s dnešním významem 'smět'). Zatímco *dyrbjeć* má relativně širokou škálu významů, *měć* je omezeno jen na určitá kontextuálně závislá užití. Tato jazyková situace by též stála za bližší prozkoumání a za srovnání se situací v češtině.

V polštině se významy ekvivalentní českému slovesu *mít* realizují v principu dvěma morfologickými realizacemi: v pozitivu modálním slovesem *mieć* (*mam tam isć*), v negativu modálním predikativem *powinien* (*nie powinienem wstawać*). Při detailnějším pohledu zjistíme, že je jazyková reality mnohem složitější a že vedle realizací *mieć* a *powinien* existují ještě další ekvivalentní modální prostředky (např. *niech żyje*). Dobrou vstupní představu o šíři sémantického pole a o různorodosti jeho ekvivalentních polských realizací získáme při pohledu na příklady v Německo-polském překladový slovník (Leipzig 1962).

XIV. KRÁTKÝ DIACHRONNÍ EXKURS

V rámci přípravy jazykového materiálu jsem vyexcerpovala i diachronní doklady z korpusu DIAKORP, ze staročeského slovníku Jana Gebauera³¹ a z česko-německého slovníku Josefa Jungmanna³² (z roku 1836). Tento materiál se mi však již z časových a prostorových důvodů nepodařilo do této práce zakomponovat. Diachronní aspekt je ale co se týče významových realizací modálního slovesa *mít* na první pohle velmi zajímavý a jistě by stál za podrobné zpracování. Materiály Jungmannova slovníku jsou zajímavé už tím, že obsahují německé explikace jednotlivých významů, což by mohlo přinést zajímavé odpovědi na některé otázky ohledně jazykového kontaktu. Sloveso *mít* je v diachronním pohledu pozoruhodné i z formálního hlediska, jelikož v dobách dřívějších tvořilo některé formy, které dnes již netvoří, např. pasivum (*jměn, jmán*). Do dnešní češtiny se nedochovaly ani některé vazby, jako např. vazba modálního slovesa s trpným infinitivem a dativním vyjádřením konatele děje – př. *Tobě se ma modleno býti* (Gebauer – Olomoucká bible z r. 1417), nebo doklady tvarů duálu, př. *Dva prsty vložena mata býti* (Gebauer: Olomoucká bible z r. 1417).

Velmi zajímavý je též pohle na vznik jednotlivých modálních sloves. Podle Poráka (1968:97) vznikají modální slovesa v zásadě třemi způsoby:

- 1) nejběžnější způsob je vznik významovým posunem původních plnovýznamových sloves, např. č. *smět, mít*;
- 2) méně běžným způsobem je přejímka z cizího jazyka, která je charakteristická pro západní slovanské jazyky: západoslovanské jazyky plus ukrajinština a běloruština přejaly německé modální sloveso *müssen*, horní a dolní lužická srbština a stará čeština také *dürfen*;
- 3) nejméně prozkoumaný způsob představují vzájemné vlivy a kontakty různých jazyků, tzv. evropeismy, např. lat. *debeo*, rus. *должен*, stč. *dlužen*.

³¹ GEBAUER, J.: *Slovník staročeský*, díl I, [A-J], Praha 1970, s. 664-668

³² JUNGSMANN, J.: *Slovník česko-německý*, díl II., K-O, Praha 1990, str. 383-388

XV. ZÁVĚR

Obsahem této diplomové práce je komplexní lingvistická analýza českého modálního slovesa *mít* a jeho kontrastivní srovnání se slovinskými sémantickými ekvivalenty. Analýza obou jazykových systémů je provedena na reprezentativních autentických textech. Doklady českého příkladového materiálu jsou excerpovány z korpusu SYN2000, slovinský materiál z korpusu FidaPLUS. Cílem této práce je empirická komparace obou jazykových systémů, jejíž výsledky by byly bezprostředně použitelné v překladatelské praxi nebo ve výuce češtiny jako cizího jazyka. V teorii a terminologii práce vychází z tradičního pojetí modality českých mluvnic, ale při interpretaci excerpovaných materiálů výrazně přihlíží i k metodice a terminologii užitá v další sekundární literatuře. Teoretický podklad i užitá terminologie jsou objasněny v úvodních kapitolách práce.

Nejprve se zabývám formální stránkou slovesa *mít*. Zjistila jsem, že sloveso *mít* vykazuje v systému českých modálních sloves několik zajímavých vlastností. Je to polysémantický a polyfunkční lexém, který se realizuje nejen ve významech modálních, ale má i různé velmi frekventované významy nemodální. Funguje jednak jako plnovýznamové sloveso s primárním posesivním, dispozičním a partitivním lexikálním významem a celou řadou významů dalších, a také jako pomocné sloveso při tvoření posesivních rezultativních konstrukcí. V rámci významů modálních pokrývá různé typy modality: modalitu alétickou, deontickou, epistémickou i evidenci, jejíž zařazení do modální sféry je sporné. Na rozdíl od ostatních modálních sloves realizuje sloveso *mít* všechny tři základní modální významy, tj. nutnost, možnost i vůli. Ostatní modální slovesa (*mušet*, *moci*, *smět*, *mít*, *umět*, *dovést*) realizují vždy jen jeden základní význam, tj. buď nutnost, nebo možnost, nebo vůli, a do sféry jiného základního modálního významu přecházejí pouze svou vnitřní negací. Vnitřní negace slovesa *mít* jeho příslušnost k určitému základnímu významu naopak nemění.

Vzhledem k faktu, že se modální sloveso realizuje i v nemodálních významech, bylo třeba vytvořit vhodný aparát, který by na základě formálních distinkcí odlišil jeho modální realizace od nemodálních. Podle sekundární literatury jsem postulovala stěžejní gramatické rysy, kterými se modální sloveso *mít* vůči ostatním realizacím vymezuje. Většina těchto gramatických vlastností modálního slovesa *mít* je společná i ostatním modálním slovesům: **pojí se pouze s infinitivem, nepojí se s vedlejší větou, nelze ho rozvíjet jménem, je nositelem většiny morfologických informací predikátu** (osoby, čísla, času a způsobu), **netvoří imperativ, nemá vidový protějšek, nemá gramatickou kategorii slovesného rodu, netvoří substantivum verbale, je funkční jednotkou aktuálního členění, obě části modálního komplexu je možné samostatně negovat, připouští spojení s jiným modálním slovesem.**

Modální sloveso *mít* navíc vykazuje ještě další zásadní gramatické vlastnosti, které se u ostatních modálních sloves jako distinktivní kritérium stanovit nedají. Tyto vlastnosti mají většinou spíše hodnotu silné tendence, neboť v jejich realizaci existují určité výjimky. **Modální sloveso *mít* nelze parafrázovat negací jiného modálního komplexu a vnitřní negací nepřechází do sféry jiného základního modálního významu. Modální sloveso *mít* v zásadě netvoří futurum.** V celém excerpovaném materiálu nebyl doložen ani jeden doklad tvaru futura. Cílenou excerpací však bylo zjištěno, že toto kritérium vykazuje několik výjimek. Jejich počet je sice zanedbatelný (vyskytuje se pouze několik dokladů v celém stomiliónovém korpusu) a téměř všechny doložené realizace jsou silně stylově příznakové, futurum se ale nedá prohlásit za neexistující tvar. Třetí specifickou vlastností modálního slovesa *mít* je, že **vykazuje určité odchylky ve významech kondicionálu.** Kondicionálové tvary v některých svých významech netvoří vůbec, v některých realizacích je sice tvoří, ale forma kondicionálu podléhá změně lexikálního významu a nenese funkci kondicionálu, v určitých významech tvoří kondicionál pravidelně v jeho běžném potenciálním významu.

Na základě analýzy excerpovaného materiálu byly stanoveny následující významy modálního slovesa *mít*: A- **reprodukce normativního požadavku vnějšího deontického zdroje**, B- **reprodukce vlastního normativního požadavku**, C- **záhodnost, žádoucnost děje**, D- **bezprostřední evidence založená na vizuálních, akustických nebo logických indiciích**, E- **zprostředkovaná evidence**, F- **pravděpodobnost**, G- **volitivní a intenční významy**, H- **retrospektivní futurum** a I- **fatální futurum**. Distinktivním rysem těchto významů jsou především jejich syntagmatické vztahy vůči ostatním modálním prostředkům a některé formální rysy, jako jsou rozdíly ve schopnosti tvořit kondicionální a pasivní transformace.

Srovnání se slovinskými jazykovými prostředky, které jsou jednotlivým realizacím českého slovesa *mít* sémanticky ekvivalentní, ukázalo obrovské systémové rozdíly. Zatímco v češtině lze celé široké sémantické pole realizovat jediným modálním slovesem, ve slovinštině slouží k pokrytí jednotlivých významů celá řada prostředků nejrozličnějšího charakteru. Nejčastějšími prostředky je modální sloveso *morati* a jeho supletivní tvar v negaci *ne smeti*, modální částice *naj* ve spojení s indikativem nebo kondicionálem významového slovesa, dále částice *verjetno*, *baje*, češ apod., konstrukce s částicí *da*, a frazeologizované vazby '*imeti* + *za* + infinitiv' a '*imeti* + infinitiv', které se kombinují se slovesným způsobem. Slovinské sloveso *imeti*, které sice také vykazuje určité modální realizace, je českému užití ekvivalentní jen v mizivém počtu významů. Realizuje naopak některé modální významy, které české modální sloveso *mít* nerealizuje vůbec, nebo jen omezeně.

SUMMARY: THE CZECH MODAL VERB *MÍT* AND ITS EQUIVALENTS IN SLOVENE

This diploma paper contents a complex philological analysis of the Czech modal verb *mít* and a contrastive confrontation with its Slovene semantic equivalents. The analysis of both systems of language is effected on representative authentic texts. The excerpts of the Czech instance material are excerpted from the corpus SYN2000, the Slovene material from the corpus FidaPLUS. The aim of this work is an empirical comparison of both systems of language, whose records would be on the instant applicable in the translation use or in teaching of the Czech language as a foreign language. In the theory and nomenclature the work results from the conventional conception of modality of the Czech grammars, but by the interpretation of the excerpted materials it takes account to the methodics and nomenclature used in the non-Czech literature too. The theoretic basis as well as the used nomenclature are cleared up in the introductory chapters of this thesis.

By the research it was found out, that the verb *mít* embodies several interesting features in the system of the Czech modal verbs. It is a polysemantic and polyfunctional lexeme, that appears not only in modal meanings, but has various high-frequented non-modal meanings as well. It deals partly as a full verb with the possessive, dispositional and partitive lexical meanings and a number of other meanings, and either as an auxiliary verb forming possessive resultative constructions. In terms of the modal meanings it covers various types of modality: **alhetic modality**, **deontic modality** and **epistemic modality** and **evidentiality**, whose enlistment to the modal sphere is questionable. In contradistinction to the others modal verbs the verb *mít* realizes all three basic modal meanings, i. e. **necessity**, **possibility** and **volition**. Other modal verbs (*mušet*, *moci*, *smět*, *mít*, *umět*, *dovést*) realize always just one basic meaning, i. e. either necessity, or possibility, or volition, and to the sphere of an other basic modal meaning they transfer only by their inner negation. The inner negation of the verb *mít* changes not its belong to the source basic meaning.

Regarding the fact, that the modal verb realizes as well the non-modal meanings, it was necessary to create a suitable method, that would single out on the basis of formal distinctions its modal realizations from the non-modal realizations. According to the secondary literature I posit several grammatical features, that encloses the modal

verb *mít* towards other realizations. Most of these grammatical features of the modal verb *mít* is common to the other modal verbs too: **it construes only with an infinitive and not with a subordinate clause, it is impossible to construe it with a name, it is bearer of the most morphological information of the predicate** (person, number, tense and mood), **it does not form the imperative, it has not an aspectual opposite, it has not the grammatical category of voice, it does not form a verbal substantive, it is a functional element of the actual flow of speech, the both elements of a modal complex can be separately negated, and it admits a connection with an other modal verb.**

The modal verb *mít* embodies in addition some other principle grammatical features, that can not be determinate as a distinctive criterion by other modal verbs. These features mostly look like a strong tendency, because in their realization there are some exceptions. **It is impossible to paraphrase the modal verb *mít* by a negation of an other modal complex and by its inner negation it does not transfer to the sphere of an other basic modal meaning. The modal verb *mít* does not essentially have the future-form.** Throughout the excerpted material there was no excerpt with the future-form. The pointing excerption found out, however, that this criterion embodies a couple of exceptions. Their number is though insignificant (only a several examples occurred throughout the whole hundred-million corpus), and almost all examples are stylistically symptomatic, however, the future-form of the modal verb *mít* can not be declared as a non-existent form. Third specific feature of the modal verb *mít* is, that it **embodies certain divergences in the meanings of the conditional-form.** In some its meanings, the modal verb *mít* does not form the conditional-forms at all, in some realizations it does, but the conditional-form underlie a change of its lexical meaning and does not have the usual function of a conditional-form any more, in some meanings the conditional-form is regular and has its common meanings.

On the basis of the material analyses the following meanings of the modal verb *mít* were found: A- **reproduction of a directive request of an outer deontic source**, B- **reproduction of an own directive request**, C- **advisability, desirability of a proposition**, D- **proximate evidence based on visual, acoustic or logical indicia**, E- **mediate evidence**, F- **probability**, G- **volitive and intentional meanings**, H- **retrospective future**, I- **fatal future** and J- **condition**. The distinctive features of these meanings are above all their syntagmatic relations towards other modal means and some formal features, like differences in the ability to form a conditional and a passive transformation.

The confrontation of the particular realizations of the Czech verb *mít* with Slovene language means, that are semantically equivalent, pointed out immense system differences. While in the Czech language it is possible to realize the whole wide semantic field with an only modal verb, in the Slovene language it is a number of very different means that cover the particular meanings. The most frequent means is the modal verb *morati* and its suppletive form of negation *ne smeti*, modal particle *naj* in a junction with an indicative or conditional form of a full verb, further a particule *verjetno*, *baje*, *češ* etc., constructions with a particle *da*, and phraseological structures '*imeti* + *za* + infinitiv' and '*imeti* + infinitiv'. The Slovene verb *imeti* embodies some modal realizations too, anyhow is to the Czech use equivalent just in a slim number of meanings. It realizes on the contrary some modal meanings, that the Czech modal verb does not realize at all, or just partially. It is soever remarkable, that the verb *mít/imeti* realizes as well in Slovene as in Czech modal meanings. The same situation we can find in the German language, though the meanings of the Czech modal verb *mít* correspond rather to the German verb *sollen*. The point is, that a German influence is probable.

PRAMENY CITOVANÝCH DOKLADŮ

prameny k synchronnímu popisu:

Český národní korpus - SYN2000. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000. Dostupný z WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz>>.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BENEŠOVÁ E., *K sémantické klasifikaci českých modálních sloves*. In: *Otázky slovanské syntaxe III*, Brno 1973, s. 217-219.

BENEŠOVÁ E., *Klasifikace sémantických jednotek slovesné modality*. In: Panevová, J. - Sgall, P. - Benešová, E.: *Čas a modalita v češtině*. Praha 1971, s. 123-143.

BENEŠOVÁ E., *Slovesná modalita v generativním popisu*. In: Panevová, J. - Sgall, P. - Benešová, E.: *Čas a modalita v češtině*. Praha 1971, s. 145-149.

BENEŠOVÁ E., *Syntax slovesné modality*. In: Panevová, J. - Sgall, P. - Benešová, E.: *Čas a modalita v češtině*. Praha 1971, s. 97-122.

Česko-slovenský a slovensko-český slovník. Bratislava 2004.

Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. Duden, Band 7, Mannheim 2001.

Das Synonymwörterbuch. Ein Wörterbuch sinnverwandter Wörter. Duden, Band 8, Mannheim 2004.

Die Grammatik. Unentbehrlich für richtiges Deutsch. Duden, Band 4, Mannheim 2005.

Encyklopedický slovník češtiny, Brno 2002.

FAßKE, H.: *Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart. Morfologie*. Bautzen 1981.

GIGER, M.: *Resultativa im modernen Tschechischen*. Bern 2003.

HANSEN, B., *Das slavische Modalauxiliar. Semantik und Grammatikalisierung im Russischen, Polnischen, Serbischen/Kroatischen und Altkirchenslavischen*, München 2001.

HELBIG, G. – HELBIG, A.: *Lexikon deutscher Modalwörter*. Leipzig 1990.

Historický slovník slovenského jazyka, II, K-N. Bratislava 1992

HOLUB, J. – LYER, S.: *Stručný etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1978.

JACHNOW, H. – MEČKOVSKAJA, N. et al., *Modalität und Modus. Allgemeine Fragen und Realisierung im Slawischen*, Wiesbaden 1994.

JAKOWCZYK, W.: *Deutsch-polnisches Wörterbuch*. Leipzig 1962.

JANAŠ, P.: *Niedersorbische Grammatik für den Gebrauch der Sorbischen erweiterten Oberschule*. Bautzen 1976.

Mluvnice češtiny 3. Skladba, Praha 1987.

MURPHY, R.: *English Grammar in Use*. Cambridge 1994.

PORÁK, J.: *Modalverben im Tschechischen und Deutschen*, In: *Deutsch-tschechische Beziehungen im Bereich der Sprache und Kultur. Aufsätze und Studien II.*, Berlin 1968, s. 97-102.

Příruční mluvnice češtiny. Brno 1995.

Příruční slovník jazyka českého, díl II., K-M, Praha 1937-1938.

REJZEK, J.: *Český etymologický slovník*, Praha 2001.

SKALIČKA, V.: *Typ češtiny*, Praha 1951.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1970-1991.

Slovník spisovné češtiny. Praha 1994.

TOPORIŠIČ, J.: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana 1982.

TOPORIŠIČ, J.: *Slovenska slovnica: pregledana in razširjena izdaja*, Maribor 2000.

VAN DER AUWERA, J. - PLUNGIAN, V.: *Modality's semantic map*, In: *Linguistic Typology*, 1998, s. 81-124.

VIDOVIČ MUHA, A.: *Pomenski preplet glagolov imeti in biti - njuna jezikoslovnosistemska stilistika*. In: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana 2000, s. 243-275.

ZIFONUN, G. - HOFFMANN, L. - STRECKER, B. et al.: *Grammatik der deutschen Sprache*. Band 3. Berlin 1997.

MUSET / NEMUSET + VNĚJŠÍ NEGACE

příkaz: [lemma="muset"] [tag="Vf.....N.*"]

celkem 12 dokladů

muset ne-

7 dokladů

- (1) *Ale nemohu a nechci být domýšlivý: snad tedy aspoň kuriózum, zajímavé pro budoucího historika počátků krásné současné české prózy: Hrabal, Kundera, Vyskočil, Vostrá, Bělohradská, Beneš, Šotola, Salivarová, Klíma, Klimentěv, Prošková, Vaculík, Papoušek, Kovtun, Vejvoda (řekl bych také: Páral, Fuks, ale proč **museli nevydržet**) Körner, Pecka, Pujman, Pavel, (vždyť nejsou přece přáteli nepřatel), znají bibli: čas mlčení, čas mluvení, vědí, že v říši nepřatel některé věci se prostě nedělají, nenapadajíse abstraktisté, nad mrtvolou literatury nesluší se slavit hrdiny práce.*

(SYN2000- Josef Škvorecký: *Hovory s Okřabrinou*)

- (2) [...] *pokud jsi vůbec volal když ne panovačně na strach ze sebe a na stud zdola vyvolával jsi podobenku neustálenou zástup jediné tváře na cestě kterou sis **musel nevybrat** a možná že z panující mlhy nevoláš tu tvář ale tu cestu [...]* (SYN2000- Petr Kabeš: *Skanzeny*)

- (3) *Snaží si namluvit, že strana mu **musí nedůvěřovat** a že i v trestném oddílu musí jako komunista vzorně pracovat; jeho fyzická slabost však neúmyslně působí dojmem sabotáže; je trestán víc než ostatní, a když nápor příkoří vrcholí, spáchá sebevraždu.*
(SYN2000- Květoslav Chvatík: Svět románů Milana Kundery)
- (4) *Ona se vám **musí nelíbit!***
(SYN2000- Friedrich Nietzsche: Ranní červánky)
- (5) *A tvrdí skoro apodikticky: chci-li být, tak v dané chvíli určité věci **musím neumět**.* (SYN2000- Divadelní revue, 1997)
- (6) *Cítí - li se pan Flegl při vstupu do knihovny „jak v továrně na municí“, **musím nesouhlasit**.* (SYN2000- Lidové noviny, 1993)
- (7) *Návrh zní rozumně, jeho autor je veden zájmem o účinnou ochranu našeho kulturního dědictví a mně je líto, že s ním **musím nesouhlasit**.*
(SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1996)

nemuset ne-

5 dokladů

- (8) *Ty možná pomoci nepotřebuješ; vždy však jsou pomoci potřební, i já jsem chtěl zajištěné stáří (zase: nuceným pojištěním, tedy pro všechny, ne jen pro prozíravé, šťastné, pilné), i já jsem chtěl, aby už nikdy ruce a mozky žijící prací **nemusely nepracovat**.*
(SYN2000- Josef Škvorecký: Hovory s Oktábrinou)
- (9) *To a bůhví co ještě všechno dělají, aby **nemuseli nedělat** nic a přemýšlet o ničem a o všem.* (SYN2000- Jan Hanč: Události)
- (10) *Zeměkoule se letos trochu smrskla v tom ohledu, že trvalo ještě kratší dobu než kdykoliv předtím, a mohli jste si za KČS koupit fungl čerstvé desky REM, Dire Straits, Michaela Jacksona, žel zatím ne novinky Prince, U 2, Van Morrisona, které mezi alba roku **nemusejí nepatřit**...* (SYN2000- Lidové noviny, 1992)
- (11) *Smlouva konkrétní měnu **nemusí nestanovit**, nebo může uznat všechny konvertibilní měny.* (SYN2000- Hospodářské noviny, 1995)
- (12) *Zvíře je oslabené strachem, potí se a snadno dostane zápal plic, který **nemusí nepřežít**.* (SYN2000- Mladá fronta dnes, 1999)

MOCI / NEMOCI + VNĚJŠÍ NEGACE

příkaz: [lemma="moci"][tag="Vf.....N.*"]

celkem 522 dokladů

moci ne-

např.

- (13) *Snad by se někomu **mohlo nelíbit**, že se svatba konala v tak nepříznivé roční době.* (SYN2000- Jaroslav Durych: Kouzelný kočár)

a mnoho dalších ...

nemoci ne-

např.

- (14) *Fízlové si **nemohli nevšimnout**, že mu na tašce obzvlášť záleží.*
(SYN2000- Eda Kriseová: Václav Havel)

a mnoho dalších ...

Vzhledem k rozsahu dokladového materiálu uvádím k oběma variantám vnější negace modálního komplexu se slovesem *moci* pouze jeden doklad.

SMĚT / NESMĚT + VNĚJŠÍ NEGACE

příkaz: [lemma="smět"] [tag="Vf.....N.*"]

celkem 6 dokladů

smět ne-

1 doklad

- (15) *Jen málo českých měst má štěstí být u pramene řeky a načerpat tak vodu, která předtím prošla tuctem podniků, které nemají čistírny. Do roku 1992 ji **směly nemít**, neboť bez problémů dostaly výjimku ze zákona o vodách. (SYN2000- Respekt, 1993)*

nesmět ne-

5 dokladů

- (16) *To by bylo neodpuštělné, svou ženu člověk nikdy **nesmí netrefit**, když ji chce zabít. (SYN2000- Honoré de Balzac: Plukovník Chabert)*
- (17) *Když zasednou na pódiu a začnou mluvit, spadne klec: musejí vědět, **nesmějí nevědět** či vědět jen tak přibližně, třeba gestem, třeba mrknutím, nemohou signalizovat, že jejich vědomosti jsou děravé a že střílejí jen od boku. (SYN2000- Witold Gombrowicz: Deník)*
- (18) *Od té doby si myslím, že jsou dál, že trvají a já že už jako **bych je nemohl nebo nesměl nepřibrat** do svého trvání. (SYN2000- Sergej Machonin: Příběh se závorkami)*
- (19) *Jak jsem se již zmínil dříve, **nesmíme nezaměňovat** špatný úsudek se špatnou karmou. (SYN2000- Ted Andrews: Jak odhalit, kým jsme byli v minulých životech)*
- (20) *V básni Měsíčník poezie pak píše, že básník „**nesmí nevědět**/že básně jsou ideálními dějinami/lidské důstojnosti a ne podlosti“. (SYN2000- Lidové noviny, 1994)*

MÍT / NEMÍT NE-

příkaz: [lemma="mít"][tag="Vf.....N.*"]

celkem 15 dokladů

Celkově bylo excerpcí doloženo 17 dokladů, 2 z nich však reprezentovaly plnovýznamové sloveso mít.

mít ne-

13 dokladů

- (21) *Důvěřoval - li mu tedy arcibiskup, který snad už tehdy byl kardinálem, jak pak mu **měla nedůvěřovat** naše turnovská babička, která byla ženou jen skrovného kostelníka?*
(SYN2000- Jaroslav Durych: Kouzelný kočár)
- (22) *„Dals králikům?“ zeptal se tatínek a naklepával kosu. „Dal,“ řekl bratr na Slovensku. „**Měls nedávat!**“ zvolal tatínek lstivě. „Však jsem nedal!“ zvolal bratr. (SYN2000- Ludvík Vaculík: Sekyra)*
- (23) *Spatřila však svého prvorozeného syna a jemu po levici stál vlčák Astor s ušima vztyčenýma a po pravici Edvín č. 2, budoucí Krásný,
a zdálo se jí, že by měla také přejít na druhou stranu pokoje, ke gauči, k těm třem - a hlavně, že **by se měla nerozplakat**, protože za pláč by ji Bonek určitě napomenul. “*
(SYN2000- Jiří Gruša: Dotazník)
- (24) *Soudruzi, prosím vás, jak jsem tomu **měla nevěřit?***
(SYN2000- Josef Škvorecký: Mirákl)
- (25) *A těm lidem je to fuk, a proč by **mělo nebejt?** Co je těm lidem do nich? (SYN2000- Josef Škvorecký: Mirákl)*
- (26) *Myslím jenom lidi, co jenom nepochopěj, jo? Nezapojej se. Guys like you and me. Co nikoho nevykořisťujou ani proti ničemu nebojujou. Jenom nepochopěj. Proč by takoví lidé **měli nepochopit?** podivil se předseda. Oh shit! Prostě nepochopěj! Já nevím proč.*
(SYN2000- Josef Škvorecký: Mirákl)
- (27) *Ach ty první noci v nových bytech, ty by snad **měly nebýt.***
(SYN2000- Ivan Matoušek: Ego)

- (28) „Když jsme dole otvírali tvé dárky,“ poznamenal, „zhlédl jsem něco kolem tvého kotníku. Je to to, co si myslím?“ Přitakala jsem. Zavrtěl hlavou. „Nu, říká se, že když někdo v něco pevně věří, stane se to. S kým **mám nesouhlasit?**“ Ještě jednou mě políbil a já jsem vešla do svého pokoje.
(SYN2000- Virgine Andrewsová: Utajený drahokam)
- (29) Uvědomujete si, že se v těch „úryvcích“ již delší dobu omezujete
na poučování: jaké má být nové umění, literatura, nová forma - nebo jaká **má nebýt**. (SYN2000- Witold Gombrowicz: Deník)
- (30) Věruško, jak bych Tě **měl nemít!** Jak! Prosím Tě, ukaž se, jak jsi bílá. Tvůj Jirka (SYN2000- Jiří Orten: Hořký kruh: korespondence s Věrou Fingerovou)
- (31) Já? No tak já bych řekl, že to **měl nepřijmout, neodmítnout, přijmout a odmítnout a zároveň odmítnout, nepřijmout, neodmítnout a přijmout. Anebo naopak.**
(SYN2000- Slavomír Ravik: Zahradní slavnost pro patnáct miliónů)
- (32) Po Mnichově jsme se měli bránit, v Moskvě **jsme měli nepodepisovat**. (SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1992)
- (33) Karel Kříž doporučuje: „Mlčeti zlato“, tedy aspoň jeden **by měl nemluvit**. (SYN2000- Lidové noviny, 1993)
- (34) „Jestliže má prezident plnit svou ústavní funkci, tak tento zákon byl jedním z těch, které **by měl nepodepsat**,“ uvedl Budínský.
(SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1993)
- (35) Já opravdu nevím, koho budu volit, když toto všechno nechci. Ale na kom to **mám nechtít**, řekněte mi!
(SYN2000- Lidové noviny, 1996)

nemít ne-

2 doklady

- (36) Robot však **nemá nehradit** člověka, má být jeho pomocníkem.
(SYN2000- Časenský - Matička - Talácko: Čas robotů)
- (37) Proti restituci paláce nic nenamítá ani Kancelář prezidenta republiky, která sídlí mimo tuto budovu, a tudíž by nový stav její provoz **neměl narušit**. (SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1999)

UMĚT / NEUMĚT NE-

příkaz: [lemma="umět"] [tag="Vf.....N.*"]

celkem 14 dokladů

umět ne-

13 dokladů

- (38) *O tom jsem však nechtěl mluvit, zmínil jsem se, jak dovedně **umí nedodržet** přísahy, aniž může být obviněn z křivopřísežnictví.*
(SYN2000- Umberto Eco: Jméno růže)
- (39) *Kdyby mi tak zavolal a řekl: Spi, má milá, jdi klidně spát, a já se ráno, za týden nebo za měsíc vrátím. Kdybych tak **uměla nečekat**.* (SYN2000- Eda Kriseová: Ryby Raky)
- (40) *To si vezmu vždycky tu větu a úplně ji omílám, tak jako když si Démostenés dal do úst ten kámen, aby nekoktal, takovouhle třeba větu Lao- cž: **Uměti neuměti** je to nejvyšší. Neuměti uměti je nemoc.*
(SYN2000- Bohumil Hrabal: Růžový kavalír)
- (41) *Vracejí se mi věty ještě z té doby, kdy jsem byl na Kladně, já je znovu omílám a znovu jistím, že jsou schopny vydat něco nového. **Uměti neuměti** je to nejvyšší.*
(SYN2000- Bohumil Hrabal: Růžový kavalír)
- (42) *Jak některý filozof dospěl k racionalizaci vesmíru nebo sebe sama, už zahnul kramlema od toho... Lao-cž: **Uměti neuměti**. Sokrates: Víím, že nic nevím. Erasmus Rotterdamský: Chvála bláznovství.*
(SYN2000- Friedrich Nietzsche: Radostná věda)
- (43) *Umět psát - abych tedy zopakoval stereotypní komentář k stereotypní produkci - neznamená dát něco hůř nebo líp dohromady, ale **umět nesejít** z cesty za každým profánním hlasem.* (SYN2000- Tvar, 1995)
- (44) *Ty novodobé agresivní španělštiny se náčelníka české větve kmene Yaqui bojí, protože on **umí nerozumět** jim nakažlivě.*
(SYN2000- Lidové noviny, 1996)
- (45) ***Umíte nehnout** brvou?* (SYN2000- Vlasta, 1995)
- (46) *Šampioni **umějí nepodlehout*** (SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1997)
- (47) *Například už **umím nejezdit** taxíkem.* (SYN2000- Lidové noviny, 1997)
- (48) *[...] jindy jsme rozebírali základní větu Lao'... **Uměti neuměti** je to nejvyšší...* (SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1997)

(49) *Umět psát neznamena dát něco lépe nebo hůř dohromady, ale **umět nesejit** z cesty za každým profánním hlasem.* (SYN2000- Mladá fronta Dnes, 1997)

(50) *Člověk je ale tvor chybuující, křehký a ne každý **uměl nepodlehout** onomu fenoménu, kterému se v Čechách říká „Zblbnout náhlým štěstím“.* (SYN2000- Story, 1997)

neumět ne-

1 doklad

(51) *Je to možná nějaká vada nebo nějaká duševní choroba, že někdy **neumím nemyslet**. Ale já si to nemyslím. Já myslím, že je to dobře.* (SYN2000- Edward Jerzy Stachura: Smířit se se světem)

DOVÉST / NEDOVÉST NE-

celkem 1 doklad

dovést ne-

1 doklad

(52) *Jenomže: až na několik starců, kteří namáčejí pero do kolínské vody, a několik malých dandyů, kteří píší jako řezníci, spisovatelé, kteří **dovedou netlumočit**, neexistují.* (SYN2000- Jean-Paul Sartre: Slova)

nedovést ne-

žádný doklad

FUTURUM MODÁLNÍHO SLOVESA MÍT

příkaz: [tag="V.....F.*"] [lemma="mít"] [tag="Vf.*"]

5 dokladů

Celkem bylo na základě tohoto příkazu doloženo 8 excerptů, ale dva z nich představují redundantní infinitiv *mít mít*, vzniklý písařskou chybou (jedná se navíc o realizace plnovýznamového slovesa *mít*, nikoli slovesa modálního); v jednom excerptu jde sice o sloveso modální, nikoli ovšem ve tvaru futura. Doklad vznikl rovněž písařskou chybou.

- (1) A Václav Meissner jim připověděl, že když přijdou do Vídně, jak **se budou míti chovati**; že kdyby na ně něco se přitrefilo, že on zase na jejich místě se tam postaví, že on zatím poustraní s písařem a s Vitaciusem Samohelem.
(SYN2000- Jaroslav Durych: Kouzelný kočár)
- (2) Čím déle se mu bude dařit to druhé, tím větší šanci **bude mít dokázat** to první.
(SYN2000- Allen Roger MacBride: Kalibán Isaaka Asimova)
- (3) [...] nedovedu v tom najít svou vinu, protože se zdá, že tu nemám co pohledávat, protože se necítím podveden, což by mi umožnilo spíš setrvat než umírat, setrvat a hledat viníka, možná v sobě, ale necítím se podveden, protože kdo může setrvat na tomto světě - nechť setrvá a já mu přeju zdraví, a až **bude mít umřít** - at' má smrt lehkou, protože pokud jde o mě, jdu k tobě Otče pastevní, abych snad konečně našel uklidnění, myslím zasloužené, myslím zasloužené, protože jsem nebyl ušetřen ani šílenství, protože mě všechno strašlivě bolí / text nečitelný / protože se v té kleci dusím, protože osamělá je má duše až do smrti [...]
(SYN2000- Edward Jerzy Stachura: Smířit se se světem)
- (4) Prvním pověřeným, kdo **bude mít vytvořit** vládu, bude asi Zeman, ale pak hned přijde řada na Klause, a to asi nebude pro Václava Havla příliš příjemné. (SYN2000- Mladá fronta, 1998)
- (5) I otázali se ho, řkouce: Mistře, kdy to bude? A které znamení, když se to **bude míti státi**? On pak řekl: Vizte, abyste nebyli svedeni. (SYN2000- Lidové noviny, 1999)

'BUDU MÍT JÍT' - 5 dokladů

(**'MÁM JÍT'** vykazuje pro srovnání **57400 dokladů**)

- (1) Víkendy dělá podle situace - když je No takže nic - nekuřáci jsou v tomhle státě zkrátka v prdeli. Připomeni si to až **budu mít jít** k volbám.
(diskuzní příspěvek: www.ideal.cz³³)
- (2) Podle toho kolik mají práce, dřív býval třeba i 3 měsíce pryč (někde na montáži), ale poslední rok se jaksí daří a je se mnou doma. třeba zabrat, tak jde, většinou jenom soboty, v neděli málokdy. Jenže teď jim hoří termín, tak musí i zítra. Já hlavně doufám, že bude doma, když **budu mít jít rodit** a v těch krušných

33 <http://www.ideal.cz/nekurak/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=976>

začátcích a aspoň s něčím pomůže a ne že ho šéf odvedl někam daleko... (diskuzní příspěvek: www.diskuze.rodice.cz³⁴)

- (3) 15.09.06 **F.U.R.Y** no jsem zvědáva na dvojku bývaj totiž většinou na prd... ale tak nechám se překvapit těším aspon budu mít jít na co do kina s někým 😊 (diskuzní příspěvek: www.spicy.libimseti.cz³⁵)

- (4) Ano, paní Sedláčková má nepochybně pravdu. Jak mohou vyžít pražští důchodci za nějakých těch 230 EUR měsíčně? Popravdě, obávám se, že až já **budu mít jít** do důchodu, tak v důchodovém systému už nebudou žádné peníze.

(reakce lidu na stránkách blogu časopisu Metra: www.pooh.cz³⁶)

- (5) sína 16 Březen, 2007 - 13:01

Moni neboj zvládnete to. Já plat šest tisíc manžel deset k tomu hypotéka a věčně hladoví psi a ještě ke všemu to vypadá na dítě (zatím neověřeno!!!)

Schibo mám pocit že až **budu mít jít** do důchodu tak ho zrušej a budou nás z práce vynášet nohama napřed když to tak pozoruju 🙄🙄🙄

pac Sína (diskuzní příspěvek: www.psi-kocky.cz³⁷)

'BUDEŠ MÍT JÍT' - 3 doklady

('MÁŠ JÍT' vykazuje pro srovnání 590 dokladů)

- (6) Spi často, až **budeš mít jít spát** tak budeš úplně uvolněný

(www.garfield.rulez.cz³⁸)

- (7) Re: Ten důchodce celej život makal a platil abys mohl ty chudáku, který si patrně (Otík, 22.01.2004 12:31)

dokázal maximálně poskakovat na diskotéce a hrát si na dospělého vyjadřovat své nedospělé názory. Však oni ti to ti vládnoucí šaškové spočítají. Až **budeš mít jít** do důchodu ty, tak se ho nedožiješ protože tou dobou se bude chodit na zasloužený odpočinek ve 100letech. (diskuzní příspěvek: www.idnes.cz³⁹)

- (8) Koubas, čt duben 06, 2006 8:52 pm

myslim, že když si koupíš slušný bicí i třeba za 50, budeš z nich mít stejnou radost a hlavně **budeš mít jít** kam vejš, k lepšímu nástroji by se člověk měl tak nějak dostávat, jak dospívá hudebně. třeba exporty jsou na mě pořád moc, hlavně moje činely mým schopnostem neodpovídaj.

³⁴ <http://diskuze.rodice.cz/viewtopic.php?t=838&postdays=0&postorder=asc&start=5850&sid=f812b32f78e622e0ce1aa22ec00b4411>

³⁵ http://spicy.libimseti.cz/nenavist_2_se_blizi?a=mag_cs&id=1371&uid

³⁶ <http://www.pooh.cz/metroblog/a.asp?a=2011995>

³⁷ http://new.psi-kocky.cz/muj_pritel_cloveka/arcinek_ano_v_panickovy_posteli_je_nejlepe

³⁸ http://garfield.rulez.cz/garfsvet/spaci_rady.htm

³⁹ http://ekonomika.idnes.cz/diskuse.asp?iddiskuse=A040121_162141_ekonomika_ven&reakce=1567797

(diskuzní příspěvek: www.sferabubeniku.info⁴⁰)

'BUDE MÍT JÍT' - 1 doklad

(**'MÁ JÍT'** vykazuje pro srovnání **108000 dokladů**)

(9) po březem 19, 2007 1:06 pm, Vlasta, Olomouc

ahojky závislačky,

Kubík taky patří do skupinky miminek, které nechtějí dudlík. od malička asi až do pěti měsíců jsem mu ho stále nutila. On ho ale úspěšně plival neustále ven. Pak jsem to vzdala. Takže taky neví, k čemu slouží. Má ho ležet mezi hračkama na jídelní židličce a pěkně s ním umí do té židličky mlátit. Doufá, že mu nepřijde na chuť, až **bude mít jít** do školky.

(diskuzní příspěvek: www.diskuze.miminka.cz⁴¹)

[Komentář: Na ploše několika vět se zde vyskytuje tvar futura slovesa mít a posesivní rezultativní konstrukce s infinitivem významového slovesa!]

⁴⁰ <http://sferabubeniku.info/viewtopic.php?p=40586&sid=ba2a16e6d879e5357f5ce9ad8b36ea4c>

⁴¹ <http://diskuze.miminka.cz/viewtopic.php?p=192238&sid=37346e1f1a4457c10687608bffa1979f>

'BUDEME MÍT JÍT' - žádný doklad

('MÁME JÍT' vykazuje pro srovnání 22300 dokladů)

'BUDETE MÍT JÍT' - 5 dokladů (z toho 2 shodné a 1 neplatný odkaz)

('MÁTE JÍT' vykazuje pro srovnání 831 dokladů)

- (10) 28.01.2007 [...] Pak z té ženské, co nás měla na starosti vypadlo, ať se posuneme...takže jsem seděla na první židli. Jen holka, která měla číslo 3839 mohla sedět tam, kde dosud seděla, protože byla nějaká chudinka postižená. Žena jí řekla: „Jo, nebojte, až budete mít jít (na řadu), tak vám řeknu, já o vás vím...“ Dívka to jen odkývala. (postřehy - „Já v SuperStar“: www.issasamer.cz⁴³)
- (11) Anka, Je těžký být na Zemi člověk, ale krásný! - zdechle mechle 14.11.2006 21:18 Machři budete, až půjdete "na jedno" a pak **budete mít jít přednášet:))** (diskuzní příspěvek: www.lopuch.cz⁴⁴)

'BUDOU MÍT JÍT' - žádný doklad

('MAJÍ JÍT' vykazuje pro srovnání 17100 dokladů)

Našla jsem též doklady s morfologickou realizací tvaru infinitivu „mět“, např.:

'BUDU MĚT UDĚLAT' - 3 doklady

- (12) Mirry 4.8. 15:57 Boty jsou jinak hezký, pohodlný, jen vypadají, že jsem v nich chodila celý léto a nikoliv dvakrát do práce - šetřím si ne nyní na nějakou speciální příležitost. :-) Jestli budu mět jít ještě jednou k Batovi s reklamací, tak je snad radši strčím do popelnice. (diskuzní příspěvek: www.diskuza.dama.cz⁴⁵)
- (13) A zas nechci jít domu a bejt tam sám. Když už, tak tam přijít a spát. Hodina tam, 8 pracovat, hodina zpátky a 14 spát. Prášky na spaní. A hodně. Hodně. Abych se probudil teprve, až budu mět jít pryč. A abych se konečně pořádně vyspal. (diskuzní příspěvek: www.chyckyl3.blogspot.com⁴⁶)
- (14) Já jdu na kontrolu ve čtvrtek prý budu mět jít i na ty cukrovkářský testy. Dr mi říkal, že těhule berou vždy ve čt od 10 hod a že se můžu lehce nasnídat ? Bylo mi to divný hned od začátku, tak jsem se ho speciálně zeptala, jestli vážně můžu něco sníst a nemusím být nalačno a reklžejo... (diskuzní příspěvek: www.emimino.cz⁴⁷)

⁴² <http://www.issasamer.estranky.cz/clanky/superstar/ja-v-superstar>

⁴³ <http://www.issasamer.estranky.cz/clanky/superstar/ja-v-superstar>

⁴⁴ http://www.lopuch.cz/klub.php?klub=opilstvi_a_vytrznosti&from=962

⁴⁵ <http://diskuse.dama.cz/clanek.php?d=1543>

⁴⁶ <http://chuckyl3.blogspot.com/2006/08/nebudu-se-zabejvat-pedchozma-dnma.html>

⁴⁷ <http://www.emimino.cz/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=324371>

'BUDU MÍT UDĚLAT' - 1 doklad

('MÁM UDĚLAT' vykazuje pro srovnání 157000 dokladů)

- (15) Tomáš Kukol > Nevím, proč bych nemohl svoji část stránky nemohl naprogramovat validní?! Když dostanu úkol udělat tabulku v XHTML 1.1 udělám ji v XHTML 1.1 a když jí **budu mít udělat** v HTML 4.01 Transitional, tak ji v tom udělám. Horší bude, když tomu manažer nerozumí a práce týmu není komplexní.

(diskuzní příspěvek: www.pixy.cz⁴⁸)

'BUDEŠ MÍT UDĚLAT' - 5 dokladů, 1 z nich není dokladem na modální sloveso

('máš udělat' vykazuje pro srovnání 4780)

- (16) [příspěvek 1:] Tak muj zadni naraznik zacina byt mirne neesteticky 😊 [...] Kardinální otázka - co s tím? Sundat vyvarit, zaborousit a nechat někde pokovit? Mate tip na galvanovnu, nebo kde to delaj, kolik to stojí? Nebo je lepší koupit nový? Kde?

[Příspěvek 2:] **nejlepší budeš mít udělat pevnostník**. Finančně tě vyjde stejně jako oprava toho schnilýho 😊 [...].

(diskuzní příspěvek: www.4runnerclub.org⁵⁰)

Komentář: Nejedná se o modální sloveso mít, ale o frazeologické užití plnovýznamového slovesa mít, kde je objektem syntagma infinitivu a substantiva v akuzativu.

- (17) Tom.TNT-sorry, ale to se mi právě nezdá moc realistické není-když **budeš mít udělat** v krátkém časovém období hafo grafiky, která bude muset mít pořád dobrou úroveň,tak musíš v krátkém čase tu kvalitu vyprodukovat- tedy sáhnout po fake GI a umět ji dobře. [...] (diskuzní příspěvek: www.3dscena.cz⁵¹)

- (18) 8.1.2007 14:10:45 Věštba, kterou provedla Sovice, mi taky připadla velmi přiléhavá. Jestli už se teď těm peripetiím s žm směješ, je to jen dobře. I u Tvého přítele, kterého Ti Sovice v podstatě nedoporučuje, ale bude platit to, co jsem tu psala o Tvém vztahu k žm: rozhodně bych nebyla pro, jak tu píšou holky,učinit radikální krok a opustit ho. Však to poznáš, až to **budeš mít udělat**. [...] Tedy: ...až nebo JESTLI VŮBEC to **budeš mít udělat**. (Nechci vašemu vztahu s přítelem předem prorokovat zkázu.)

(diskuzní příspěvek: www.rodina.cz⁵³)

48 http://www.pixy.cz/bloxy/index.php?comments=1&story_id=1062586338

49 <http://www.4runnerclub.org/phpBB2/viewtopic.php?=&p=2233>

50 <http://www.4runnerclub.org/phpBB2/viewtopic.php?=&p=2233>

51 <http://forum.3dscena.cz/read.php?138,887576,887585,quote=1>

52 <http://www.rodina.cz/scripts/diskuse/prisp.asp?id=5931986>

53 <http://www.rodina.cz/scripts/diskuse/prisp.asp?id=5931986>

(19) *Ikona, Reakce na SportBilly, 22.ledna 2006 23:37:*

*Jistě jen rytmus a rým je to ovšem venek jen karoserie a slupka! Nikdy nebude svět lepší pokud nebude pro lidi důležitější obsah nežli forma! Dívej se na zdělení ne na to sby to tvým uším dobře znělo. Chtěj porozumět duši nikoliv aby jsi měl dobrý pocit z toho co slyšíš, neboť když **budeš mít udělat** něco přínosného, ak se ti to vůbec líbit nebude! Toto se neýká pouze básní, ale to snad i chápeš. (diskuzní příspěvek: www.old.aragon.cz⁵⁴)*

'BUDE MÍT UDĚLAT' - 2 doklady

(**'MÁ UDĚLAT'** vykazuje pro srovnání **34700**)

(20) *Co se týká Dominikovy mluvy, pro mě je vždy základní to, že víte, že dobře slyší. Otočte se k němu zády, nijak negestikulujte a řekněte mu něco, co **bude mít udělat** (Dominiku, dones mi prosím z obýváku hrníček, který je na stole). Pokud to Dominik dobře splní, víte, že je jeho sluchový aparát v pořádku. (odpověď soukromé psycholožky Ilony Špaňhelové na otázku maminky: www.rodina.cz⁵⁵)*

(21) *A tak tomu bude vždycky, ve chvíli, kdy se Samson octne tváří v tvář nepříteli, kdy **bude mít udělat** něco ve smyslu svého nazírskeho povolání (a v Samsonově případě to bude vždycky něco z oboru statečných bojových činů), zmocní se Samsona Duch Hospodinův. (Biblický text na březen, biblické výklady - [Ex 20,1-7: www.volny.cz](http://www.volny.cz)⁵⁶)*

'BUDEME MÍT UDĚLAT' - 0 dokladů

'MÁME UDĚLAT' vykazuje pro srovnání **11100 dokladů**

'BUDETE MÍT UDĚLAT' - 0 dokladů

'MÁTE UDĚLAT' vykazuje pro srovnání **12600 dokladů**

'BUDOU MÍT UDĚLAT' - 1 doklad

'MAJÍ UDĚLAT' vykazuje pro srovnání **9130 dokladů**

(22) *Při další přestávce **budou mít udělat** s tímto vedoucím jakoby rozhovor do novin (vedoucí má právo na některé otázky neodpovědět) a přitom zjistit správné odpovědi na otázky z předchozí části úkolu. (program táborové hry: www.bet-el.signaly.cz⁵⁷)*

⁵⁴ http://old.aragon.cz/index.php?rub=show_art&id=98&subrub=1&oblast

⁵⁵ <http://www.rodina.cz/dotaz54640.htm>

⁵⁶ <http://www.volny.cz/kocna/sbor/kaz2004.htm>

⁵⁷ www.bet-el.signaly.cz/kestazeni/CelotaborovaHra12UkoluProAsterixe04.doc

